NİKOLAY TODOROV

BULGARİSTAN TARİHİ

öncü kitabevi

ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI : 38
Bilim Dizisi : 17

SER - ÖNCÜ - SORUN Yayınevlerinin Ortak Redaksiyonunca hazırlandı

Birinci Baskı : Eylül 1979
Dizgi ve Baskı : Işık Matbaası
Kapak : Sencan Güngör
Kapak Baskısı : Kelebek Matbaası
Sahibi ve Sorumlu Yönetmeni : Zeki Öztürk

NİKOLAY TODOROV

BULGARİSTAN TARİHİ

Çeviren: VEYSEL ATAYMAN

Sofya Press Yayınları, Almanca aslından çevrilmiştir.

öncü kitabevi

ÖNCÜ KİTABEVİ
Babıali Cad. No: 8 Cağaloğlu - İstanbul
Telf: 26 55 13

PROFESÖR NİKOLAY TODOROV ÜZERİNE

Dünya çapında ünlü bir tarihçi olan Prof. N. Todorov, günümüzün Balkan halkları tarihi konusunda en büyük uzmanlarından biridir. 1921 yılında Varna'da doğan Todorov, üniversitede önce tıp öğrenimine başlamış, 1947'de tıp diplomasını cebine koyduktan sonra, gönlünde yatan dala, tarih dalına geçmiştir. Moskova'da öğrenimini geliştirerek ülkesine Balkanların sosyo-ekonomik tarihi konusunda bir uzman olarak dönmüştür.

Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Fransa ve Birleşik Amerika kütüphanelerinde uzun süreli araştırmalardan sonra Balkan halkları üzerine bilgi toplamış, 1966'da Balkan halkları tarih profesörü olmuş, 1974'te Bulgar Bilimler Akademisi üyesi seçilmiştir. Balkan halkları tarihine katkı ve hizmetlerinden dolayı «Kıdemli bilim adamı» ünvanını almış, Bulgar hükümeti kendisine, ülkenin en büyük ödülü olan «Dimitrof» ödülünü sunmuştur. Todorov 10'dan fazla büyük kitap ile 150'ye yakın inceleme ve makalenin de yazarıdır. Kitapları, Birleşik Amerika'da, Sovyetler Birliği'nde, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Romanya ve diğer ülkelerde yayınlanmıştır.

Profesör Nikolay Todorov kuru bir bilgin değil. Aynı zamanda büyük örgütçü ve aktif bir toplumcudur. Bulgar

Bilimler Akademisi'nin Balkan Enstitüsü kurulduğundan bu yana (1964) onun müdürlüğünü yapmış, 1973 yılından beri de Tarih Bilimi ve Tarihçi Hazırlama Merkezi'nin başında bulunmaktadır. Birçok uluslararası tarih kurumlarının çalışmalarına da katılmış bulunan bilgin; Doğu Avrupa İncelemeleri Kurumu'nun Başkanlığı, CIBAL'ın (Uluslararası Balkanik Belgeler Merkezi) genel sekreteri. 1972 - 1974 yıllarında UNESCO yürütme kurulu üyeliğinde bulunmuş, Bilim, Kültür ve Enformasyon Komisyonu'nun 1976 yılında Nayrobi'de düzenlediği 19. genel konferansına başkanlık vb. etmiştir. Balkan hakları tarihi üzerine yapılan birçok uluslararası kongre, konferans ve sempozyumlara katılmıştır. Halen birçok yabancı üniversite ve enstitülerde dersler vermektedir. Kendisi; Ankara, İstanbul, Atina ve Selânik, Bükreş, Belgrad, Moskova, Paris, Oksford, Harvard, Şikago, Vaşington üniversite kürsülerinin aranılan konferanscıları ve konukları arasındadır.

ÖNCÜ

SUNARKEN

Burjuva ideolojisiyle savaşımın en önemli araçlarından biri de, insan ilişkilerinin tümünün tarihselliği, başka deyişle değişirliği ve dönüşürlüğü düşüncesidir. Bu düşünce, egemen sınıfın egemenliğinin sonsuza dek sürüp gidemeyeceğinin kavranması, egemenlik ilişkilerinin dönüşürlüğünün bilinmesi demektir. İşte, görünürdeki durağanlığın, aldatıcı dengeliliğin ardında, ilişkilerin bu tarihselliğini yakalayan tarih yazımı, diyalektik ve tarihsel materyalizmin öğretisini kılavuz edinmiş bir yazım, yalnızca gözlemleyici ve izleyici olmaktan çıkıp, eyleme uzanan, geleceğin boyutlarını açık tutan bir bilgi kılavuzu olarak, tarihsel bilgiyi, geleceğe giden yolu açmak için kullanan işçi sınıfının ideolojik mücadele aracı olmaktadır.

İşçi sınıfı, tarihsel düşünceyi ele geçirebildiği ölçüde de bilinçlenecektir. Öyleyse işçi sınıfının bilinçlenme sürecinin bir yanı, bilimsel bir toplum teorisi yanısıra bilimsel bir tarih teorisine, materyalist tarih teorisine kavuşturulmasını da içerir. Bu tarih, sınıflı toplumların tarihini, sınıf mücadelelerinin en yüksek biçimi olan ihtilallerin ve devrimlerin tarihi olarak yazan bir tarihtir.

Tarihsel süreci, maddenin hareketinin bir biçimi, doğada olduğu gibi, nesnel yasaların ve itici güçlerin bir ü-

rünü olarak gören diyalektik materyalist tarihin ilkelerine bağlı kalınarak yazılmış bu kitap, yakın komşumuz Bulgaristan'ı, ayrıntılar içinde boğulmadan, tarihsel sürecin hareketini belirleyici tarihsel olaylarıyla ve dönemeçleriyle tanıtan bir belge kimliğini taşıyor.

Tarihsel gerçeği, taraflılığa kurban etmeyen böyle bir tarih yazımı, Bulgaristan tarihini belirleyici bir dış ve iç öğe olma niteliğini yaklaşık beşyüz yıl koruyan «Osmanlı imparatorluğunu» da, ana hatlarıyla da olsa, aynı ilkelere bağlı kalarak ele almakta, Osmanlı tarihine de bu yönden ışık tutarken, geçmişin tatsız ve acı anılarını, yeni acılar ve düşmanlıklar yaratmak amacıyla körükleyen «burjuva tarih yazımının» bilinçli olarak karşısında yer alıp, bilimsel tarih yazımının, halkların kardeşleşmesine ve barış içinde yanyana yaşamasına katkıda bulunacağını da göstermiş oluyor.

Sorun-Ser ve Öncü yayınları redaksiyonu, halkların barış içinde ve kardeşçe yaşamasının geçmişin yeniden ve bilimsel bir değerlendirilmesini zorunlu kıldığının bilincinde olarak, yakın komşularımızın tarihini tanıtacak diğer kitaplara da sırayla yer vermeyi planlamaktadır.

9 Eylül 1979

BULGARİSTAN DEVLETİNİN KURULMASINDAN ÖNCEKİ DÖNEM

Bir zamanların kuzeyden güneye ve doğudan batıya uzanan ilkçağ ticaret yollarının dört yol ağzı olan bugünkü Bulgaristan topraklarının üzerinde, uzun ve canlı bir tarihin akışı içinde, birçok olaylar meydana geldi. Verimli ovalarından ve gür ormanlarla kaplı topraklarından birçok halklar geçtiler ya da buralarda yerleştiler. Çok çalışkan olan bu insanların sayısız kuşakları, buraları ele geçiren çok sayıda insan, geriye birçok yapıt bıraktılar ve bugün burada yaşayan halk, daha önceki yüzyıllarda burada yaşamış halkların geleneklerini korudu.

İLK TOPLUM

Bugün adı Bulgaristan olan topraklar daha taş devrinin ortalarında insanlara yurt oldu. Bu ilk göçmenlerin ve onları takip eden diğer binlercesinin nasıl yaşadıkları tam olarak bilinmiyor.

İnsanların kendileriyle ilgilenip kendi tarihlerini yazmaya başladıkları zamana kadarki yaşam tarzlarını ve çalışmalarını sadece arkeoloji aydınlatır. Bu yavaş ve arka arkaya

olan gelişim boyunca insanlar taş devrinden bakır devrine, bakırdan bronza ve bronzdan demir devrine geçmişlerdir.

TRAKYALILAR

Bugünkü Bulgar toprakları üzerinde yaşamış olan boylardan ve halklardan ilk kez Yunan mitolojisinde ve zamanımızdan önce 8. yüzyıldan 6. yüzyıla kadarki epik yazı biçimlerinde söz edilir. Biz bu kaynaklardan eski Yunanlılar ile Trakyalı boylar arasındaki ilişkiler konusunda bir şeyler öğreniyoruz. Arganaut efsanesinde*, Kolhis'e göç eden Yunanlıların Trakya kralı Phineus'a uğrayarak yollarını sorduklarından sözedilir.

İlyada'nın onuncu bölümünde Teselyalılar'a karşı savaşta, savaşçılarıyla Truvalı'lara yardıma giden Trakya'lı kral Rhesos'tan söz edilir. Bilim, Trakyalılar'm Balkan yarımadasının bu bölümünün yerlisi mi olduklarını, yoksa daha sonra mı buraya göçettiklerini şimdiye kadar açıklayamamıştır. Birçok boylara ayrılmış olan Trakyalı'lar, tarım ve hayvancılıkla geçiniyorlardı. Homer'in bildirdiğine göre çok iyi at yetiştiricisiydiler ve «dolgun topraklarını ve koyunların anasını» büyük bir gayretle işlediler.

Trakyalı'larla Yunanlılar arasında sürekli ilişkiler z. ö. 8 - 6. yüzyıllarda, Yunanlıların önce güney, daha sonraları batı Trakya kıyılarında yerleşme merkezleri kurmasıyla başlar. Ticaretin canlılığı her iki kültürün birbirlerine geçişlerini hızlandırarak, Sarap Tanrısı Dionisos mezhebinin, Trakyalı ozan

* Yunan efsanesine göre Kolchis'deki altın postu elde etmek için elli kadar Aka'lı kahraman Argo adlı gemiye bindiler. Aralarında Herakles, Kastov, Polldukes, Orfeus ve birçok başka kişilerin bulunduğu topluluk, Teselya'daki Pakasae körfezinden yola çıkarak, Ege denizi üzerinden Lemnos ve Samotraki adaları ile Boğazları geçerek Karadenize açıldılar; birçok serüvenden sonra Kolchis'e vardılar. İason, Medla'nın yardımıyla altın postu ele geçirdi. Coğrafya konusunda bilgileri arttıkça, dönüş yolunda da ona göre değişiklikler yaptılar.

Orpheus'un efsanesinin ve diğer bir çoğunun Yunan mitolojisine girmesine yol açmıştır. Trakyalı'ların iki yüzyıllık amansız mücadelesinden ve karşı koymalarından sonra, Balkan Yarımadasındaki tüm Trakya ülkesi, Roma'ya dahil edildi ve Roma İmparatorluğunun iki eyaleti haline geldi. Romalı'ların yaptığı yönetimsel ve toplumsal baskı ve iki kültürün etkisi (Roma ve Grek) sonunda, Trakyalıların büyük bir kısmı etnik özelliklerini yitirdiler. Buna karşı, özgürlükçü ruhları varlığını sürdürdü. Roma imparatorluğundaki büyük köle ayaklanmasının önderi Spartaküs bir Trakyalı idi.

SLAVLAR

İç sürtüşmelerle parçalanan ve kölelerin ayaklanmasıyla sürekli olarak zayıflayan Roma 3 ve 4. yy. da yoğunlaşan barbar baskılarına karşı koyamadı. Balkan'lardaki Roma eyaletlerine Kuvadiler, Markemanlar, Vizigotlar ve Gotlar yerleştiler. 5. yüzyılda, daha sonra Bizans adını alacak olan yeni kurulmuş Doğu Roma İmparatorluğu, Hun'ların ve Doğu-Got'larının saldırısına uğradı. 5. yüzyılın sonlarına doğru ve özellikle 6. ve 7. yüzyıllarda Slavlar Balkan'lardaki Bizans topraklarına saldırıp yavaş yavaş buralara yerleştiler.

z.ö. 1. yüzyılda Hint-Avrupa halklarından olan sayıca kalabalık bir Slav grubu Tuna nehrinin kuzeyinde Karpatlarla Kuzey Denizi arasına yerleştiler. İlkçağ yazarlarından öğrenebildiğimize göre göçlerine başladıklarında özellikle Antlar ve Slavlar bu Hint - Avrupa kolunun önde gelen iki büyük kavmini oluşturuyorlardı.

Balkan yarımadasına göçeden birçok Slav boyları arasında sayıca en kalabalığı olan ilk Bulgar boyları, Adriatik Denizinden Karadeniz'e, Tuna Nehrinden Pleoponnes yarımadasına kadar uzanan toprakların üzerine yayılmışlardı. Bunlar daha önce bu topraklarda yerleşmiş bulunan Trakyalı'lardan kalan halklarla kaynaştılar. Böylece Balkan ülkelerinin verimli topraklarının yeni nüfusunu oluşturup, ele geçirdikleri toprakların yavaş yavaş barışçı çiftçilerine dönüştüler.

Bu yeni kavimlerin soy birliğine dayalı toplumsal düzen-

leri, Doğu Roma İmparatorluğunun köleci yönetim sisteminde zaten varola gelen bunalımı daha da ağırlaştırdığı gibi, Bizans'taki feodalizmin gelişmesine katkıda bulundu. Bizans bu Slav boylarını kendi hegamonyası altına alıp kendi içinde eritmeye çalıştı. Bugünkü Yunanistan'da ve Ege adalarında oturan Slav kitlelerini asimile etmeyi başarabildiyse de kuzeyde bir Slav - Bulgar devletinin kurulması, Bizans'ın emellerine engel oldu.

İLK BULGARLAR

7. yüzyılın ikinci yarısında Tuna deltasının kuzeyine doğru ilk Bulgarlara ait bir boy gelip yerleşti. Bu Bulgarlar, Hazar Denizinin kuzeyinde, Dinyeper nehri ile Azak Denizinin arasında kalan bölgede yerleşmiş olan Türk boylarındandılar. 6. yüzyılın sonuna doğru büyük bir Tribü* birliği oluşturan bu Bulgar Türklerinin ülkesi Bizanslı tarih yazarlarının dilinde «Büyük - Bulgaristan» diye geçer. Bu boyların başında Kubrat Han bulunuyordu. Ancak ölümünden sonra bu büyük tribü birliği Şasarların darbeleriyle parçalandı.

Bu ilk Bulgarların bir bölümü Kubart'ın oğullarından Asparuh'un önderliğinde Tuna deltasına kadar uzanıp bugünkü Güney Sırbistan'a geldiler. Toprak setler inşa ederek bu bölgede yerleşme isteklerini açıkça belli ettiler.

SLAVLARA İLİŞKİN

> Bu Slav ve Ant halkları tek bir hükümdar tarafından yönetilmiyorlar. Eski devirlerden bu yana demokratik bir düzene sahiptiler; böyle olunca da yararlı konularda olduğu gibi güç sorunlarda da dolma birlikte tartışıp karar veriyorlar... Yalnızca tek bir tanrının şimşeklerin ve dünyanın yaratıcısı olduğuna, insanlara hükmettiğine inanıyorlar. Öküzleri ve diğer hayvanları ona kurban ediyorlar... Ayrıca nehirleri, perileri ve

* Tribü : Aynı dili konuşan, ortak kurum, gelenek ve göreneklere sahip ortak bir yerleşme alanı olan ve ortak kökten gelen birkaç [ens' in özerk bir toprak üzerinde oluşturdukları budunsal birlik. T.D.K.

diğer bazı şeyleri kutsal saymışlar; bütün bunlara da kurbanlar verdikleri gibi, kâhinlere de danışıyorlar. Birbirlerinden uzakta, yoksul toprak kulübelerde yaşıyor, ve oturdukları konutu sık sık değiştiriyorlar. Düşmana karşı çoğunlukla yaya çıkıyor, küçük mızrak ve kalkanların dışında, zırh kullanmıyorlar. Hemen hepsi aynı barbar dilini kullanıyor. Hepsi çok güçlü ve kuvvetli. Vücutları fazla beyaz değil, saçları da açık sarı değil; koyu renge de eğilimli olmayan saçları, daha çok kızıla çalıyor... Ne kötü niyetli, ne de kalleş insanlar, fakat bu yalınlıklarıyla bile Hunların davranış ve yaşayış tarzını koruduklarını gösteriyorlar.

GOT TARİHÇİSİ ENNODİUS'UN İLK BULGARLAR KONUSUNDA YAZDIKLARI

Bu halk, arzu ettiği her şeye sahip olan bir halktır. Soyluluğunu, düşmanın kanıyla ve mücadele ederek elde etmiş her kişinin ünvan kazandığı, bir kuşağın, ününü savaş meydanlarında elde ettiği halktır bu; çünkü... bu halka göre; silahlı savaşta en çok kanlanan kişi en soylu kişi sayılır.

... Ne dağlar, ne çılgın akan nehirler, ne de gıda azlığı onlara güçlükler çıkaramamıştır, çünkü kısraklarının sütünü içmenin yeterli bir mutluluk olduğu düşüncesindedirler. Fırtına gibi uçan hayvanın sütünden beslenen ve bu hayvanın taşıdığı bir rakibin karşısına kim çıkmak ister?

Bizans'ın hemen kapı komşusu durumuna gelen bu ilk Bulgar boyları, Bizans'a ardı arkası kesilmez saldırılarda bulununca, 680 yılında Bizans İmparatoru IV. Konstantin'in kendilerine karşı bir sefer düzenlemesine yol açtılar. Bu sefer, budun toplulukları halinde bir araya gelen ve Bizans'ın hâlâ kendi toprakları olarak benimsediği topraklar üzerinde, bir devlet kurma olasılığı doğmuş bulunan boyları da dağıtmak hedefini güdüyordu. Gelgelelim Bizanslıların seferi başarısızlıkla sonuçlandı.

Avithol 300 yıl yaşadı. Dulo soyundan geliyordu ve altıncı yılın dokuzuncu ayında iktidara geçti.

İrnik 150 yıl yaşadı. Dulo'nun soyundan geliyordu ve altıncı yılın dokuzuncu ayında iktidara geçti. Gostun devlet yöneticisi olarak iki yıl hüküm sürdü. Erml'nin soyundan geliyordu ve onikinci yılın dokuzuncu ayında iktidara geçti. Kurt (Kubart olacak) altmış yıl iktidarda kaldı. Dulo'nun soyundan geliyordu ve ikinci yılın üçüncü ayında iktidara geçti. Bu beş hükümdar Tuna'nın karşı yanında 515 yıl akıllıca hüküm sürdüler. Derken hükümdar İsperih (Asparuh) Tuna ülkesine geldi ve bu ülkede bugüne kadar yaşayageldiler.

İLK BULGAR İMPARATORLUĞU

İMPARATORLUĞUN KURULUŞU

Bizans ordusuna karşı elde edilen zafer ilk Bulgarlar ile Slavlar arasındaki birliğin oluşmasını hızlandırdı; bu birliğin temeli, gerek Slavların, gerekse Bulgarların Bizans ile olan ilişkilerinin ortak bir karakter taşıması, ayrıca her iki halkın da sosyo-ekonomik gelişme derecesinin eşit olmasıydı. Bizans, 681 yılında barış yapmak zorunda kaldı; böylece Asparuh Hanın yönetimi altındaki genç Bulgar devletinin de kuruluşunu kabul etmiş oluyordu.

Yeni devlette Slavların etnik ögeleri ağır basarken, devlet yönetimi ikiyüz yıl boyunca Bulgar hanlarının ellerinde kaldı. İlk yüzyıllar, kuzey komşusunu kendine boyun eğdirmek için olanca gücünü kullanan Bizanslılara karşı girişilen mücadeleler ve ardıarkası kesilmeyen savaşlarla doluydu. Bu mücadeleler içinde, Bulgaristan gitgide güçlendi, topraklarını genişletti ve iç düzenini sağlamlaştırdı. Asparuh'un oğlu Terveel, Bizans İmparatorunun tahta çıkışı sırasında, çeşitli taht kavgalarında imparatoru desteklediği için, imparatordan sonraki en büyük ünvanı aldı. Bizans İmparatorluğu, Bulgarların kazandıkları daha birçok askeri zaferden ötürü, Tervel zamanında barış anlaşması uyarınca Bulgaristan'a belli miktarda yıllık haraç ödüyordu.

SUİDAS'ın BİZANS ANSİKLOPEDİSİNDEN

Bulgaristan'ın hükümdarı Tervel, Imparator Justinyan zamanında mutluluğun zirvesine eriştı. Justinyan'ın kendisi ve Herakleios'un oğlu Konstantin, Tervel'e haraç vermek zorunda kaldılar. Savaş zamanlarında taşıdığı kalkanını ters çevirdi; kısrağında kullandığı kırbacını da yanına koydu. Sonra kalkanla kırbaç görünmez oluncaya kadar üstlerine para yığdı. Mızrağını yere uzattı ve bir ucundan diğer ucuna üstünü ipek elbiselerden oluşan bir tepecikle örttü. Keseleri altın ve gümüş sikkelerle doldurdu, sağ eliyle altını, sol eliyle gümüşü askerlerine dağıttı.

IMPARATORLUĞUN SAĞLAMLAŞTIRILMASI VE TOPRAKÇA BÜYÜTÜLMESİ

9. yüzyılın başlarında bir yasa çıkarıcı ve deneyimli hühükmdar olarak ün yapan Krum Han devleti yönetiyordu. Onun yönetimindeki Bulgaristan güneyde ve batıda önemli topraklar kazandı.

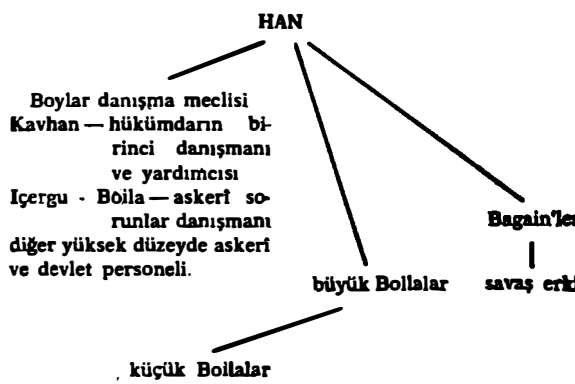
Bizans, kuzey komşusunun büyümesini büyük bir endişeyle izliyordu. Krum Han, bugünkü Sofya'yı (o zamanki Serdika) devletine katmaya kalkınca, Bizans İmparatoru Nikephoros Bulgaristan'a karşı büyük bir sefer düzenlemeye karar verdi; 811 yılında başkent Pliska'yı ele geçirip yaktı. Fakat geri dönen Bizans ordusu Balkan dağlarından geçerken bir geçitte Bulgarlar'ın tuzağına düşünce, imparator Nikephoros bu kanlı serüveni hayatıyla ödedi. Kendilerine olan güvenlerini kazanmaktan öteye daha da cesaretlenen Bulgarlar, bu olayın ardından gerek güneyde, gerekse batıda yeni topraklar elde etmek için birçok sefer yaptıkları gibi, o zamana kadar alınmaz özelliğini koruyan Bizans'ın başkenti Konstantinopel'i (İstanbul'u) ele geçirmek için ilk denemelere girişmekten de geri kalmadılar.

Gelişme yolundaki Bulgaristan yalnızca savaş alanlarındaki başarılarıyla ün yapmakla kalmayıp, Krum Han'ın yönetimi döneminde toplumsal yaşamının ürünü olan, ancak ya-

zıya geçirilmemiş hukuksal ilkelerin derlenmesiyle ilk Bulgar yasaları oluşturuldu. Kısa ve daha çok söylenceye dayanan bilgilere göre, hırsızlığa, yalancılığa ve iftiraya, dilenmeye karşı ağır cezalar öngörülmüş, diğer bir yasa sarhoşluğa karşı tüm üzüm kütüklerinin yok edilmesi cezasını getirmişti.

Krum Han'dan sonra tahta geçen Omurtag Han, Fransa'ya karşı başarılı savaşlar yaparak topraklarını batıda genişletti; ilk merkezî devlet aygıtını oluşturdu. Krum ve Omurtag döneminde Bulgaristan'ın başkenti Pliska ve diğer büyük kent Madara'da önemli mimarî anıtlar yapıldı. Bu mimarî kalıntılardan bugüne kadar uzanagelebilenler, Bulgar devletini kuran bu insanların büyüklüğü hakkında bir fikir vermektedirler. İlginç kitabesiyle Madara binicisi reliefi de bu dönemden kalmadır.

8-9. YÜZYILDA DEVLET ERKİNİN YAPISI

OMURTAG HAN DÖNEMİNDEN TIRNOVA KİTABESİ

Sübigi Omurtag Han eski evinde otururken, Tuna'da görkemli bir ev inşa ettl ve ben her iki görkemli ev arasındaki mesafeyi ölçtükten sonra tam ortaya toprak yığdırarak, bir tepecik yaptırdım. Bu tepecikten eski sarayıma kadar olan uzaklık 20.000 kulaç, ve oradan Tuna nehrine de 20.000 kulaç tutuyor.

Bu tepecik görkemli bir tepeciktir ve bir yandan toprağı ölçerken öte yandan bu kitabeyi yazdırdım. İnsan ne kadar iyi yaşarsa yaşasın, ölür ve bir diğeri doğar. Arkadan gelen, bu kitabeyi görünce, bunu inşa etmiş olanı anımsasın. Hükümdarın adı Sübiğî Omurtag Han'dır. Tanrı ona 100 yıl ömür versin!

HIRISTİYANLIĞIN BULGARİSTAN'A SOKULUŞU

9. yüzyılda Bulgar toprakları önemli ölçüde genişletilince, o zamana kadar Bizans İmparatorluğu içinde yaşamış olan birçok Slav, Bulgar topraklarına çekilmeye başlandı. Bu süreç, ilk Bulgarların Slavlaşmasının da hızlanması demekti. 1. Boris (852-889) 865 yılında hıristiyanlığı devletin resmî dini olarak ilân edince, bu süreç, tayin edici bu olayın ardından alabildiğine hızlandı; putperestlik, karmaşık feodal toplum düzeninin ideolojisi olarak hiç de elverişli bir temel oluşturmuyordu. Kaldı ki, Slavların ve Bulgarların ayrı ayrı tanrılara tapmaları, bu iki putperest inancın birleştirilmesini olanaksız kılıyor, her iki halkın kaynaştırılmasını engelliyordu. Bütün bunların ötesinde, o zamanki hıristiyan Avrupa'nın siyasal ve diplomatik alanında kendine layık yeri kapabilmesi, Bulgaristan'ın önemli bir siyasal güç oluşturmasına bağlıydı.

Hıristiyanlık 4. yüzyılda Roma imparatorluğunun resmî dini olduktan sonra birçok ülkede derin kökler salmış, Avrupa'da ve yakın doğuda siyasal ve kültürel ilişkilerin çerçevelerini de belirler hale gelmişti. Bulgaristan'ın hıristiyanlığı kabul etmesinden sonra, bu ülke diğer hıristiyan ülkelerce aynı haklara sahip sayılmış, böylelikle uluslararası düzeydeki yerini sağlamlaştırmıştır. Hıristiyanlığın Bulgaristan'a sokulması, Bulgaristan'ın hıristiyan kültür dünyası içine çekilmesine yol açtı.

Eski Bulgar geleneklerini elden çıkarmak istemeyen ve Bulgaristan'ın hıristiyan dinini kabul etmekle Bizans'ın etki alanı içine gireceğinden endişelenen Boyarların bir bölümü, Boris'e baş kaldırdılar. Boris'in tepkisi sert oldu; kısa süredc hıristiyanlık tüm Bulgaristan'a yayıldı.

Hıristiyanlığın kabulünden sonra Bizans'ın etkisinin yoğunlaşması doğaldı; bundan böyle Bizans edebiyatının, mimarî ve resminin Bulgaristan'a girmesine hiç bir engel kalmamıştı. Bulgaristan'ın böyle eski, geniş kapsamlı bir kültürü benimsemesi, olumlu bir adım olmakla birlikte, Bulgar klisesinin bağımsızlığını zedeleyebilir, dıştan siyasal müdahalelere yol açabilirdi. Yeni kurulan Bulgar klisesine kendi din adamlarını yollayan Bizans'ın vasiliğinden kaçınmak isteyen Boris, o zamanki siyasal ve kültürel dünyanın diğer önde gelen merkezi olan Roma Papalığıyla temas kurdu. Kurnazca bir diplomasi uygulayan yetenekli, uzak görüşlü devlet adamı, biçimsel olarak Bizans kilisesinin şemsiyesi altında kalan Bulgar kilisesine özerklik sağlamayı başardı.

Boris'in büyüklüğü ve başarıları hıristiyanlığı Bulgaristan'a yerleştirmiş olmasından öteye, ülkesinde bir Slav yazısı oluşturulmasına ve dini yazı olarak Slav - Bulgar dilinde bir yazının geliştirilmesine olanak vermiş olmasından ileri gelmektedir.. Böylece güçlü Bizans etkisine karşı direnebilecek bir Slav kültürünün temelleri de atılmış oluyordu.

SLAV KÜLTÜRÜNÜN TEMELLERİ

Slav yazısının oluşturulması, ünlü «Slav öğretmenleri» Selanikli Kiril ve Methodius kardeşlerin eseridir; bunlar uzun yıllar süren çalışmalardan sonra 855 yılında «glagolit» yazısı dive bilinen yazıyı oluşturdular. Çömezlerinin de desteğiyle dini ayinleri ve duaları Slavcaya çevirdiler.

Faalivetleri Bizansla kurulmuş diplomatik ilişkilerle içiçe sürdürülüvordu. Moravya* prensi, kısa bir süre önce hıristiyanlığı kabul etmiş olan ülkesine karşı artan Alman baskısından rahatsız olunca, Bizans'a çağrıda bulunarak Slav dilinde dini yazıların ve papazların gönderilmesini istemişti. Ricası memnuniyetle karşılanan prense Kiril ve Methodius kardeşler Bizans misyonerleri olarak gönderildiler. Geniş bir

* Bugünkü Çekoslovakya'nın orta bölgesinde VIII. yüzyılda «Slavlarca» kurulan devlet Moravya.

eğitim faaliyeti sürdürmekle beraber, Frenk ruhbani sınıfının yoğun direnciyle karşılaşan Kiril ve daha sonra kardeşi Methodius ölünce, çömezleri de Morovya'dan çıkarıldılar; uzun ve zahmetli bir yolculuktan sonra Bulgaristan'a geri döndüler.

Çar Boris, çömezlerin döndüklerini haber alır almaz, Pliska'da onları büyük bir dostluk ve sevgi gösterisiyle karşıladı; çünkü bu dini temsilciler, Boris'in izlediği siyasetin canlı araçlarıydılar. Kısa bir süre içinde yaygın bir eğitim faaliyeti yanısıra papaz yetiştirmeyi öngören çalışmalar hız kazandı. Kliment başkanlığındaki güney Bulgaristan'da kurulan Ohird okuluyla, Naum başkanlığında kuzey doğu Bulgaristan'daki Preslav okulunda halkın içinde eğitimi ve kültürü yaymaları öngörülen Bulgar ruhbani sınıfının eğitimi başlatıldı. Kliment Slav alfabesini gelşitirerek eksikliklerini giderdi; Kiril'in adıyla anılan Kiril («Kyrilliza») alfabesini oluşturdu. Bu alfabe Slav halkının çoğunluğunca hâlâ kullanılmaktadır. Adı geçen her iki okulun faaliyetleri sayesinde Bulgaristan Slav yazısının da merkezi durumuna geldi. Bulgar yazısı yavaş yavaş Güney Slavları (Sırblar, yer yer Arnavutlar ve Slovenler), giderek Ruslar arasında yaygınlaştı. Böylece, Avrupa'daki dinsel reform hareketinden çok önce Bulgaristan'da daha 9. yüzyılda, kilise için yalnızca üç dili, Latince, Yunanca ve İbraniceyi kabul eden dogma yıkılmış ve dualar, vaazlar slavca, yani halkın kendi dilinde gerçekleştirilmiştir.

VİTA KİRİL'DEN BİR BÖLÜM

Alman ruhbanlerince dinsizlikle suçlanan Kiril ve Methodi kendilerini savunmak ve haklarını aramak için Roma'nın yolunu tutmuşlardı. Yolda Venedik'e uğramış, burada bir süre kalmışlar; Kiril buradaki ruhbanlar karşısında kendini savunmuştu.

Kiril Venedik'teyken latin piskoposları, papazları ve rahipleri kargaların kartalın karşısında toplanması gibi, onun karşısında yer alıp üç dil konusunda inançlara aykırı düşen düşünceye değinerek: «Anlat bakalım nasıl oluyor da, Slavlar'a dair önce hiç kimsenin, ne bir havarinin, ne bir Romalı papanın, ne

tanrı bilimci Gregorun, ne Hieronymus'un, ne de Augustinus'un bulmadıkları bir yazı oluşturuyorsun ve onlara bu yazıyla ders veriyorsun. Tanrının yazılı belgelerle övülebileceği yalnızca üç dil biliyoruz. İbranice, Yunanca ve Latince.» dediler. Filozof onlara karşılık verdi: «Yağmur tanrıdan gelmez mi, ve eşit tarzda herkesin üstüne yağmaz mı? Güneş de aynen böyle herkesin üstüne parlamaz mı? ve biz hepimiz havayı aynı şekilde solumaz mıyız? Nasıl oluyor da, tüm diğer dilleri ve halkları, tüm kavimleri kör ve sağır ilân edip, sadece üç dili kabul etmekten utanmıyorsunuz. Açıklayın bakalım bana: Siz tanrıyı biçare, baygın filan mı sanıyorsunuz ki, bunu göremesin, yoksa adını kötüye mi kullanmak istiyorsunuz? Kendi yazıları olan ve herbiri kendi dilinde tanrının adını anıp ona saygı gösteren birçok halk tanıyoruz. Bu halklar arasında en başta şunları sayabiliriz: Ermeniler, Persler, İberliler, Sudgerler, Gotlar, Avarlar, Tursierler, Şasarlar, Araplar, Mısırlılar, Suriyeliler ve daha birçokları...

Bu ve benzeri sözlerden sonra onları utandırarak terketti.

BULGAR DEVLETİNİN PARLAK DEVRİ

Prens Boris, güçlü bir hıristiyan devletinin temellerini atmıştı. Ancak bununla yetinmeyerek, büyük bir özenle kendi yerine geçecek devlet başkanını da seçti. Putperestliğe bir dönüş yapma girişiminde bulunan en büyük oğlunu tahttan mahrum ederek yerine üçüncü oğlu Simeon'u tahtın vârisi yapmakta tereddüt etmedi. İradesi güçlü bir adam olan Simeon, görüş açısı geniş bir hükümdar olarak bu güvene lâyık olduğunu kanıtladı. Bizans'ın başkentindeki Magnaura sarayındaki yüksek okulda fevkalade bir eğitim görmüş olan Simeon'un hükümdarlığı sırasında Bulgaristan toprakları en geniş sınırlarına ulaştığı gibi, Bulgar kültürü en parlak dönemini yaşamış, Bulgaristan siyasal bir güç olarak ön plana çıkmıştır. Bulgaristan güneyde, kuzeyde ve batıda bir dizi askerî zafer elde etmiş, Simeon da Bizans'ın başkentini ikinci kez kuşatarak, Balkan yarımadasının yönetim hakkını imparatorun elinden almaya kalkmıştı. «Knjas» (Prens) ünvanını bırakarak «Bulgarların ve Yunanlıların çarı» ünvanını

alan Simeon zamanında Bulgaristan'daki Slav boyları nihayet kesin olarak birleşmiş, Bulgar devletinin sınırları batıda Adriatik denizinden güneyde Ege denizine kadar genişlemişti. Bizans'a karşı kazanılan büyük zaferlerden sonra Bulgar kilisesinin bağımsızlığı ilân edildi ve kilisenin en yüksek dini lideri patrik ünvanını aldı.

Aynı dönemde iktisadi alanda da büyük bir hamle göze çarptı. Ekonomiye verilen önem, Simeon'un Bizans'a karşı ilk savaşlarından birini, Bizans'ın başkenti Konstantinopel'de Bulgar tüccarlarına daimi bir pazar yeri elde etmek için açmış olmasından kolayca anlaşılabilir. İyi bir gelişme gösteren el zanaatları da yeni olanaklara kavuştu. Simeon zamanında yeni başkent olarak inşa edilen Preslav'da yapılan kazıların da gösterdiği gibi, bu dönemde mimarî ve sanat da en parlak aşamasını yaşamıştı.

Simeon döneminde en büyük gelişme ise edebiyat dalındaydı. Bir bakıma bu döneme, «Bulgar edebiyatının altın çağı» demek yerinde olur. Preslav'da oluşan edebiyat çevresi içinde Johannes Eksarh, piskopos Konstantin ve rahip Hraber gibi adlar yer almıştır. Kültür alanındaki gittikçe artan ilginin kanıtı olan birçok çeviriden başka, önemli özgün eserler de üreten bu çevrenin en çalışkan ve yetenekli temsilcilerinden biri de bizzat çar Simeon'du. Bulgar şiir sanatının başlangıçları da bu döneme raslar. Ortaçağ yazarlarının tüm eserlerinde kendi kültürlerini oluşturmaya başlayan Bulgarların özgüvenlerinin artışı ve bilinçlenişleri gözlemlenebilir.

RAHİP HRABER'in «HARFLER» YAZISINDAN BİR BÖLÜM

... Ama başkaları diyorlar ki: «Slavca kitaplar ne işimize yarar, bunlar ne melekler, ne de tanrı tarafından yaratılmışlardır, ne de başlangıçtan itibaren İbranice, Latince ve Yunanca gibi tanrının lütfunu kazanmışlardır.

Ve kimleri, tanrının harfleri yaratarak bize verdiklerini sanıyorlar. Ve bu zavallı günahkârlar, tanrının, kitapların üç dilde yazılmasını istediğini sanarken, ne dediklerini ve ne söylediklerini bilmiyorlar...

Bu salaklara ne diyelim, ya da nasıl itiraz edelim? Hadi onlara kutsal kitapların bize öğrettikleri gibi, herşeyin başlangıçta tanrı tarafından yaratılmış olduğunu ve başka hiç kimsenin eseri olmadığını hatırlatalım. Tanrı ilk olarak ne İbraniceyi, ne de Yunancayı, yaratmıştır; tanrının ilk yarattığı dil Âdem'in konuştuğu Suriye dilidir.

Başlangıçta Yunanlıların kendi dilleri için bir alfabeleri yoktu, dillerini Fenike alfabesiyle yazıyorlardı ve bu uzun yıllar sürdü... uzun yıllar içinde 38 harften fazlasını biraraya getiremediler. Oysa Slavca kitapları aziz Konstantin, yani Kiril kendisi çevirip harfleri birkaç yıl içinde buldu. Bu işte uğraşanlar az değildi. Yedi kişi birkaç yıl uğraşarak kendi harflerini ortaya koydular ve yetmiş çeviri yaptılar. Bu nedenle Slav harfleri diğerlerinden daha kutsaldır ve büyük bir onur payına sahiptirler; çünkü onları kutsal bir adam bulmuştur; Yunanlılarınkini isə, putperest Hellenler.

Fakat biri kalkıp, o (Kiril) bu harfleri yeterince biçimlendirememiş, çünkü bugün hâlâ üzerinde uğraşılmaktadır derse ona şunu hatırlatırız: Yunan harfleri de Anila ve Symmakos tarafından, daha sonra da daha birçok kişi tarafından yeniden eldən geçirilip biçimlendirilmişlerdir. Çünkü birşeyi bir defada mükemmel bir şekilde yapmak zor, onu sonradan düzene sokmaksa daha kolaydır.

Yunan bilginlerine «Sizin harfleri kim buldu, kitapları kimler çevirdi ve ne zaman çevirdi?» diye soracak olursanız çok ender bir cevap alabilirsiniz; çünkü bunları bilen yok denecek kadar azdır. Oysa Slâv alfabesinin koruyucularına, «sizin alfabeyi kim buldu, ya da kitapları size kim çevirdi?» derseniz, cevabını hepsi bilmektedir ve size hep bir ağızdan şöyle derler: «Aziz Konstantin, filozof, Kiril adıyla bilinir. O ve kardeşi Methodius bizim alfabemizi bulmuş ve kitapları çevirmişlerdir.» Ve bunun ne zaman olduğunu soracak olursanız, «Yunan kralı Michael ve Bulgar prensi Boris ve Buğdan prensi Ratica ve Pannon prensi Kocel zamanında dünyanın yaratılmasından 6363 yıl sonra» derler.

BULGAR HALKININ DOĞUŞU

Olağanüstü renkli bir etnik karışımın zemini üzerinde 9. yüzyılın sonlarıyla 10. yüzyılın başlarında, ilk Bulgarlar ile

9'UNCU YÜZYIL

	Bulgarlar	Diğer Slav halkları	Bizans	Batı Avrupa
9. yüzyılın ilk yarısı	Devletin sağlamlaştırılıp büyütülmesi.	Alman yayılmasına karşı mücadele. Moravyanın kurulması.	İkonaklasciliğin sonu. Anadolu'da Araplara karşı başarılar ve toprak kazanç-larıyla sınırların genişletilmesi. Özellikle dünyevi kültürde büyük hamle	Büyük Şarlman'ın yönetiminde Franklar İmparatorluğunun en parlak dönemi. Kültürel hamleler. Anglosakson prenslerinin bir krallıkta birleşmesi. Fransa, Almanya ve İtalya'nın gelişmesi. Feodalleşme ve parçalanma. Kültürel çöküş.
2. yarısı	Boris'in hükümdarlığında hıristiyanlığın kabulü. Bulgar kültürünün temellerinin atılması. Simeon yönetiminde siyasal ve kültürel bir güce dönüşme.	Polonyalı tribü prensliklerinin birleşmesi. Kiev Rusların-nın devletleşmesi.		İskandinavya. da ilkel toplum ilişkilerinin sonu. İlk feodal devletlerin doğuşu. Putperest mitoloji.

Slavların kaynaşma sürecinin geniş ölçüde sona ermesiyle Bulgar halkı tarih sahnesine çıktı. Bu oluşumun tayin edici olayı, Hıristiyanlığın kabulü ve Slav yazısının bulunmasıydı. Bulgar budununun (Ethnos) her bir kolu —Trakya, Slav ve ilk Bulgarlar— gerek dilin, gerek kültürün, gerekse siyasal örgütlenmenin ve Bulgarların tipik fizyolojik özelliklerinin oluşmasına eşit ölçüde katkılarda bulunmuşlardı. Böylece Bulgar halkı, Slav dili kullanan, Slav gelenek ve göreneklerini sürdüren bir Slav halkı olarak gelişmesini sürdürmeye başlamış, ancak antropolojik yönden zengin ve karmaşık geçmişinin belirleyici özelliklerini korumuştur.

BULGAR İMPARATORLUĞUNUN ÇÖKÜŞÜ

Bulgar İmparatorluğunun Simeon'un hükümdarlığı sırasında elde ettiği güç ve kudretin, büyük ölçüde Simeon'un kişiliğine bağlanabilmesi mümkündür. Simeon'un ölümünden sonra, hem ekonomik hem de siyasal yönden güçlenmiş olan feodal aristokrasi, özerklik yolunda yoğun bir çabaya girişti. Merkezi güce karşı girişilen komplolar ve toprakların bir kısmının Bulgaristan'dan kopması, devletin iç dengesizliğinin ilk belirtileri olarak gün ışığına çıktılar. Doğudan gelen yeni klan ve tribü kümeleri Tuna'nın karşı kıyısındaki Bulgar topraklarına yerleştiler. Batıda Sırplar Bizans'ın da desteğini alarak Bulgarlardan koptular. Bizans'a gelince, bu eski düşmanının üstüne çullanmak için elverişli bir anı kolluyordu.

BULGAR KİLİSESİNE AYKIRI İNANÇ ÖĞRETİLERİ

Gerek iç, gerekse dış politikada yaygınlaşan bu huzursuzluğun içinde köylü kitlelerinin hoşnutsuzluğu, özellikle Bogomilcilik adıyla bilinen kiliseye aykırı inançların türeyip yaygınlaşmasıyla kendini belli etti. Hıristiyanlığın kabûlünden bu yana daha bir yüzyıl ancak geçmişken, hıristiyanlığa aykırı inançların Bulgaristan'da kök salmış olması şaşırtıcı değildir; çünkü hıristiyanlık başlangıçtan itibaren egemen

sınıfın ideolojisi olma özelliğini taşımış, ezilen katmanlar arasına yeterince sokulamamıştı. Böyle olunca da halkın kendine özgü toplumsal, dinsel ve ahlâksal bir dünya görüşü sistemi yaratmasından olağan ne olabilirdi ki? Öyleyse Bogomil akımı, özde egemen üstkatmana karşı toplumsal bir hareketti.

Bogomiller, insanın, ruhbanilerin aracılığı olmadan tanrıyla doğrudan konuşabileceği görüşünü savunuyorlar, egemen sınıfı törelere saygı duymamakla, şiddete baş vurmakla suçluyorlardı. Mezhebin başları, taraftarlarını efendilerinin buyruklarına kulak asmamaya çağrıyor, toplumsal baskıya karşı çıkmalarını istiyor, aktif protesto çağrısı yapıyorlardı. Tüm ülkede, çekirdeğini Bogomil mezhebine bağlı olanların oluşturdukları yaygın bir örgütlenme kısa sürede gerçekleşmişti.

RAHİP KOSMA'NIN «BOGOMİLLERE KARŞI VAAZI»NDAN

Koyu inançlı çar Peter'in hükümdarlığı sırasında Bogomil (tanrıseven) adlı — doğrusu Bogonomli (tanrı sevmeyen) olmalıydı — bir ortodoks papazı. Bulgar topraklarında ortaya çıktı. Bu papaz Bulgar toprakları üzerinde kilise inancına aykırı görüşler yayan ilk papazdı. Doğru yoldan saptıran öğretisini aşağıda anlatmaya çalışacağız...

... gerçekten de; tnrıya inanmayan bu günahkârlar, şeytandan daha kötü ve pistirler. Çünkü hangi şeytan tanrının kudretine karşı çıkmış ve bu günahkârların yaptığı gibi tanrının dünyasıyla alay etme cüretini göstermiştir. Bunlar neler söylüyorlar? —tanrının ne göğü, ne yeri, ne de elle tutulur, gözle görülür şeyleri yaratmadığını... bunlar kendilerini aldatırken tanrının haçı üzerine şöyle konuşabiliyorlar: Neden kalkıp hacın önünde eğilelim. Yahudiler tanrının oğlunu çarmıha (haç) gerdiklerine göre tanrının en nefret ettiği şey haçdır.— İşte böyle söyleyip kendi taraftarlarına haçtan nefret etmeleri gerektiğini öğretiyor onun önünde eğilmemelerini istiyorlar.

Tüm bu kötülerin ve günahkârların başka suçları da var. Bunlar tanrının (İsa'nın) çok kutsal ve saf annesini kutsayıp, ona saygı göstermedikleri gibi onun üzerine kötü kötü dedikodular yapıyorlar. Onların sözlerini ve rezilliklerini bu, kitaba yazına

olanağı yok. Günahkârlar diğer bir öğretiyi yayarken, iki yönden suç işliyorlar; çünkü bunlar İsa'ya karşı olan yeni havarılar ve öncüler olmaktan öteye insanları İsa'nın ölümlülüğüne inandırmaya çalışıyorlar.

Zenginlerle alay ederken, kendi tarikatlarına, efendilerine boyun eğmemeyi öğretiyorlar; Çar'dan nefret ediyorlar; yaşlılara küfür ediyor, Biyar'ları suçluyorlar; Çar için çalışanın tanrının nefretini üzerinde toplayacağına inanıyor ve hiçbir uşağın efendisine hizmet etmesine müsaade etmiyorlar.

Bogomillerin öğretisi haklı olarak Bulgar halkının en parlak öğretilerinden biri olma onuruna sahiptir. Ezilen kitleler, içinde bulundukları felâket durumdan kurtulmak için bir yol ararken, uzlaşmaya götürücü bir ideoloji yerine mücadeleye çağıran bir öğreti geliştirmişlerdir.

Bulgaristan'daki Bogomil akımı çok geniş kapsamlı dini bir halk edebiyatının doğmasına yolaçmıştır. Bu edebiyat kilisenin güdümündeki resmî edebiyatla karşılaştırıldığında, renkliliği ve boyutlarıyla ondan hiç de geri kalmamıştır. Canlı ve bağlayıcı bir üslupla yazılmış olan Bogomil yazıları, halk kitleleri arasında oldukça yayılmıştır.

Ezilen ve baskı altındaki kitlelerin ideolojisi durumuna gelen Bogomilcilik, diğer ülkelerin ezilen halkları arasında da taraftar bulmakta gecikmemiştir. 11. yüzyılda Bizans topraklarına gelmiş, güney Trakya üzerinden Anadolu'ya geçmiştir. Bosna'da ise en parlak aşamasına ulaşmış; hatta resmî dil olarak kabul edilmiş; kuzey İtalya ve güney Fransa'da Albigen'lerin ve Katar'ların hareketi olarak 12. ve 13. yüzyıllarda yaygınlaşmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucu «Bulgar sözcüğü» yüzyıllar boyu hiçbir şeyden memnun olmayan başkaldırıcı, isyankâr bir insanla eşanlamlı tutulmuştur.

BİZANS'IN BULGARİSTAN'I İŞGALİ

10. yüzyılın 2. yarısı Bulgar İmparatorluğunun kötü kaderinin de başlangıç dönemidir. Bulgaristan'daki zayıflamayı kullanmayı amaçlayan Bizans, bir varlık yokluk mücadelesine girişmiş; o zamana kadar yaptığı gibi Bulgaristan'a

karşı diğer yabancı güçlerden yararlanma yoluna giderek müttefiki Kiev Prensi Svyatoslav'ı yardıma çağırmıştır. Hemen hemen tüm kuzey Bulgaristan'ı işgal eden Svyatozlav'ın zaferleri Bizans'ı korku ve endişeye sürüklemekte gecikmez. 972 yılında Bizans İmparatoru 1. Johannes Tzimskes, Rus'lara karşı sefer yapma bahanesiyle Bulgar başkenti Preslav'ı ele geçirilip Bulgar Çar'ı 2. Boris'i tutsak olarak Konstantinopel'e getirir. Ele geçirilen topraklar Bizans'ın taşra eyaleti ilân edilirler.

Gene de Bulgar İmparatorluğunun batı bölgelerinde bağımsızlık mücadelesi sürüp gider. Bu bölgede Komita Nikola ve oğulları David, Moissey, Aaron ve Samuilin hanedanlık yönetimleri sürmektedir. Nikola ve oğulları yerinden sürülen Bulgar Patriği'nin idare merkezini Ohrit'e taşırlar. Samuil'in kendinden büyük iki kardeşi Bizans'a karşı savaşırken ölürler; 3. kardeş ise, Samuil'i Bizans'la işbirliği yapmakla suçladığı gerekçesiyle Samuil tarafından öldürtülür. Samuil ünlü Bizans İmparatoru 2. Basilos'a karşı amansız ve yiğitçe bir mücadele verir. Serinkanlı ve yiğit ordu komutanlarına sahip olan Samuil, Bulgaristan topraklarını yeniden genişleterek o zaman Bizans'ın eline geçmiş olan doğu ve kuzey bölgelerini tekrar geri alır. Gelgelelim Bulgar'lar güçlü rakiplerine uzun süre karşı koyamayıp, ellerindeki toprakları yavaş yavaş terketmeye başlarlar. 30 yıl süren bu mücadelenin en trajik öyküsü 1014 yılında yazılmıştır. 14 bin Bulgar savaşçısı, Belass - Siza dağlarındaki bir geçitte tutsak edilmişler; imparatorun emriyle bu 14 bin kişinin tümünün gözleri oyulmuş, sadece her yüz kişiden birinin geri kalan körlere yol gösterebilmeleri için birer gözü bağışlanmıştır. İşte Samuil'in başkentine tarihin ünlü körler yürüyüşü böyle gerçekleşmiştir. Kendisi de bir savaşçı olan Samuil, bu korkunç manzaraya dayanamayıp ölür; 2. Vasilos ise kendisine «Bulgar kasabı» ünvanı getirecek olan tayin edici bir savaş kazanmıştır.

İLK BULGAR İMPARATORLUĞUNUN HÜKÜMDARLARI

Asparuh	681 — 702	Krum	803 — 814
Tervel	702 — 718	Omurtag	814 — 831
(?)	718 — 739	Malamir	831 — 836
Servar	728 — 739	Pressijan	836 — 852
Koromisoş	739 — 756	Boris I	852 — 889
Vineh	756 — 761	Vladimir	889 — 893
Telez	761 — 763	Simeon	893 — 927
Sabin	763 — 765	Peter	927 — 969
Umar	765	Boris II	969 — 971
Toktu	765	Roman	979 — 991
Pagan	765	Samuil	991 — 1014
Telerig	766 — 777	Gavrail Radomir	1014 — 1015
Kardam	777 — 802	Ivan Vladislav	1015 — 1018

BİZANS EGEMENLİĞİ ALTINDA

1018 yılının sonundan itibaren tüm Bulgaristan Bizans egemenliği altına girer. Bulgar toprakları üzerine yerleşen çok sayıda garnizonla birlikte Bizans yönetiminin şiddet uygulaması Bulgar halkını parçalamaya başlar. Bulgar kilisesinin özerkliği elinden alınıp Konstantinopel patriğine bağlanır. Siyasal ve ekonomik baskının yanısıra Bulgarları helenleştirmek ve asimile etmek amacı güden ideolojik bir baskı da kendini hissettirmeye başlar.

Bulgarlar bağımsızlıklarını koruyamamakla birlikte, tüm güçleriyle kendilerini bir halk olarak korumaya çalışmışlardır. Bundan böyle Bizans'a karşı da yönelen Bogomilciliğin bu alandaki olumlu katkıları büyüktür. Bogomil papazı Vassilij ve çömezleri nihayet Bizans'ın başkentinde mahkeme önüne çıkarılırlar. İnançlarını yüreklilikle savunan Vassilij, daha sonra Avrupa'da çok sık başvurulacak olan bir cezaya, odun yığınları üzerinde yakılma cezasına çarptırılır.

Bizans egemenliği altındaki Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinde isyanlar peşipeşine patlak vermekte gecikmemiştir.. Yabancı egemenliğindeki ikinci yüzyılda Bizans İmparatorluğunda zayıflama belirtileri görülmeye başlandı. İmpara-

torluk 12. yüzyılın sonlarına doğru oldukça acıklı bir manzara ile karşıkarşıyaydı: İç çelişkilerden sarsıldığından, dıştan gelen baskılara kolay kolay karşı koyabilecek durumda değildi. Bizans'ı çeviren yeni oluşmaktaki genç İtalyan cumhuriyetleri, imparatorluğa ekonomik baskılar yapıyor, güneydeki egemenliğini güçleştirmeye çalışıyorlardı. Kuzeyde ise Peçeneklerin, Uselerin ve Kumanların darbeleriyle ağır yenilgiler alıyordu. Batıda ise Normannların, Sırpların ve Macarların tehdidi altında kalmıştı. Gittikçe artan iç çelişkilerin yanısıra Bizans'ın aleyhine bozulan uluslararası ilişkiler sanki bile bile tarihsel bir anı; Kommen hanedanlığının büyük şahsiyetlerinden Alexios, Johannes II ve Manuil'in sahneden çekilmesini bekliyorlardı.

İKİNCİ BULGAR İMPARATORLUĞU

BAŞLANGIÇLARI

1185 yılının sonbaharında Bizans'ın hizmetindeki Bulgar Boyarı iki kardeş Assen ve Peter, Bizans İmparatoru II. İsaak Angelos'u Ipsala'da ziyaret ederek, kendilerine bir «Pronoia»* hediye etmesi için ricada bulundular. Hedefe giden yoldaki ilk adımdı bu; bunu elde ederlerse, bundan sonraki eylemleri için de güvenilir bir zemin sağlamış olacaklardı. İmparator Angelos iki Boyar kardeşin niyetlerini sezmiş olmalıydı. Öneriyi reddetti. Bunun üzerine Assen ve Peter Tırnova'da halkın büyük tezahüratı arasında Bulgaristan'ın özgürlüğünü ilân ettiler.

Bizans İmparatoru ayaklanmayı bastırmak için birçok sefer düzenledi; ne var ki bir başarı elde edemedi. 1187'deki barış anlaşmasıyla Bulgaristan'ın yeniden kuruluşu tanınmış oluyordu. Yeni başkent, ayaklanmanın beşiği olan Tırnova'ydı.

ESKİ GÜCÜN YENİDEN SAĞLANMASI

Assen ve Peter'in uzun görüşlü iç ve dış politikaları Bul-

---

* Pronoia: Ödül olarak hediye edilen toprak.

garistan'ın, eski topraklarını parça parça yeniden ele geçirmesini sağladı. Ama her feodal düzenin bağrında taşıdığı merkezkaç kuvvetlerinin tekrar gün ışığına çıkmaları çok sürmedi. Her iki çar da Boyar komplolarına kurban oldular. Tahta, Assen ve Peter'in en küçük kardeşleri Koloyan çıktı; toprak kazanma arzularını ve eyleme duyduğu gemlenmez itkiyi bir devlet adamının akıllılığı ve politik ustalığıyla birleştirerek, çok olumlu sonuçlar aldı. Yeniden doğan Bulgaristan'a bir zamanlarki gücünü ve görkemliliğini kazandıran Kolayan, Bizans'a karşı süregelen kurtuluş mücadelesini yeni bir güçle devam ettirdi. Daha önceki kurtuluş mücadelelerine katılmış olan Kuman birliklerinin desteğiyle Bizans topraklarının içlerine kadar sokuldu.

Bulgar tarihinin alabildiğine ilginç bölümlerinden biri de Roma kilisesiyle birlik kurulmasıdır. Bu vesileyle Papa III. Innozenz ve Kaloyan arasında sürdürülen yazışmalar her iki şahsiyetin de olağanüstü diplomatik yeteneklerinin birer kanıtıdırlar. Her iki yan için de siyasal yararlar getirecek olan birlik 1204 yılında kuruldu. Kaloyan'a papa tarafından kıral ünvanı verildi ve Tırnova Başpiskoposu, Prima onuruna sahip oldu. Katolik kilisesiyle oluşturan birlik salt siyasal amaçlar güdüyordu; Bulgar kilisesinin ortodoks karakterine hiç bir etkisi yoktu.

Bu arada haçlılar dördüncü haçlı seferinde Konstantinopel'i ele geçirmişlerdi. İsa'nın mezarını kurtarma amacı gütmekten çok Venedik'in ticaret politikasını kolladıkları belli olan haçlılar, başkentin ardından Bizans'ın tüm Balkan eyaletlerini birbir ele geçirerek, yeni ve geniş bir Latin İmparatorluğu oluşturdular. Haçlılar bir zamanlar Bizans'a ait olan topraklar üzerinde de hak iddia etmeye kalkışınca, Kaloyan krallık tacını Roma'dan almış olmasına rağmen, haçlılara dağıtıcı darbeyi indirmekte bir an olsun tereddüt etmedi. Daha önce, birlikte hareket edebilmek için, dağılmış Bizans feodalleriyle irtibat kurdu. 14 Nisan 1205'te Edirne'de korkunç bir meydan savaşı sonunda haçlılar askerî bir hezimete uğradılar. İmparatorları Flanderli Balduin tutsak edilerek

Tırnova'ya getirildi, temellerinden sarsılan imparatorluğu birkaç yıl içinde çöktü.

GEOFFROY DE VİLLEHARDOUİN LATİNLERİN EDİRNE YENİLGİSİNİ ANLATIYOR

Kendisi de çok güç durumda bulunan imparator, adamlarını toplayarak onlara, hiçbir zaman kaçmayacağını, onların da kendisini terketmemelerini söyledi. Ve toplanmış olanlar, açık yüreklilikle, şimdiye kadar hiçbir şövalyenin böylesine direnmediğine tanık olduklarını söylediler. İmparatorun adamları arasında yiğitçe dövüşenlerin yanısıra onu güç durumda bırakıp kaçan da vardı. Sonunda tanrının da izniyle yenildiler. Savaş alanında imparator Balduin ve Kont Louis kalmıştı. Kont ölmüştü, imparator canlı olarak ele geçirildi.

GEÇİCİ ZAYIFLAMA. KOPMA GİRİŞİMLERİ

Ancak Kolayan da yeni topraklar ele geçirmeye ve kuvvetli bir merkezi güç oluşturmaya yönelik enerjik politikasını fazla sürdüremedi. 1207 yılında heriki kardeşinin ölümünden sorumlu olan güçlerin kurbanı oldu. Kaloyan'a karşı girişilen komplonun içinde bulunan Boril döneminde Bulgaristan yeniden bir çöküş ve siyasal parçalanma süreci yaşadı. Köylü kitlelerinin feodal köleliğe karşı yoğun tepkilerini bünyesinde toplayan Bogomilcilik her zamankinden daha fazla güçlendi. Boril Bulgar tarihine imparatorluğun büyük bölgelerini kaybeden ve Bogomillere karşı konsül toplayıp onları gözünü kırpmadan izleyip yok eden bir kıral olarak geçti. Zayıflığını gaddarlıkla örtmek istediğini söylemek mümkündür.

YENİ BİR PARLAK DÖNEM

Bulgaristan'ın içine düştüğü bunalım ve halk kitlelerinin hoşnutsuzluğu Assen'in oğulları II. İvan Assen'nin ve Alexander'in tahtı tekrar ele geçirmelerini kolaylaştırdı. Bu iki kar-

deş yıllar süren bir sürgünden sonra halkın da desteğiyle paralı askerlerden oluşturulmuş bir ordunun başında Tırnova'ya geri döndüler. II. Ivan Assen'nin iktidar dönemi olan 1218 ile 1241 arasındaki bu dönem, hiç kuşkusuz birinci Bulgar İmparatorluğunun Simeon iktidarı dönemiyle karşılaştırılabilir. Fevkalâde bir komutan ve tecrübeli bir diplomat olan II. Ivan Assen, Assen'ler hanedanlığının en önde gelen temsilcisiydi. II. Assen Bulgaristan'a tüm eski ihtişamını tekrar kazandırdı. Kendisi sakin, dengeli bir adam olan Assen, en başta devletinin iç dengesini sağlamaya çalışıyordu.

Merkezî otoritenin sağlamlaştırılması ve boyarların çarın etrafında toplanmaları, Bulgaristan'ın dışa doğru büyük bir güç olarak açılmasını mümkün kıldı. Ivan Assen, hanedanlıklar arasında evliliklerle ve anlaşmalarla gerek Macar gerek Sırb sarayıyla gerekse de Epirus despotuyla dostluk ilişkileri kurdu. Bulgaristan'ın gücü bu dönemde öylesine artmıştı ki, bir ara Ivan Assen'nin henüz rüştüne erişmemiş bulunan Latin veliâhdının vasisi yapılması bile düşünüldü. Bulgaristan'ın özellikle Sırbistan ve Latin İmparatorluğu üzerinde gitgide artan etkisi, Epir* Despotu Theodor Komneno'nun gözüne batıyordu. Bulgaristanla olan barış antlaşmasını çiğneyen Komnen, Bulgaristan'a saldırdı. 9 Mart 1230'da II. Ivan Assen, Klokotniza'da parlak bir zafer kazanarak «Bulgarların ve Yunanların Çarı» ünvanını alarak Bulgar devletinin topraklarını büyük ölçüde genişletti.

Ancak Ivan Assen askeri başarıların peşinde değildi. Asıl kaygusu ülkenin iç dengesini sağlamaktı. Ülke uzun yıllar barış ve sükunet içinde yaşadığından ekonomik ve kültürel bir kalkınma her yönüyle kendini belli etmeye başlamıştı. İç ticaret büyük bir gelişme gösterdi, en başta Dubrovnik olmak üzere diğer devletlerle ticari ilişkiler kuruldu. Ivan Assen'in hükümdarlığı sırasında Bulgaristan'ın ilk bakır, gümüş ve

* İon denizi kıyısında, Balkanların güneyinde dağlık bölge, XIII. y.y. da Etolya ve Akarnonia ile birleştirilerek Komnenos hanedanlığına verildi. Epir despotluğu 1465 te Osmanlıların eline geçti.

altın sikkeleri de basıldı. Yeni kiliseler, saraylar ve surlar yapıldı.

ÇAR II. İVAN ASSEN'İN TIRNOVA KİTÂBESİ

6738 (1230) yılı yazında ben İvan Assen, İsa'nın kerem ve inayetini kazanmış hakiki Çar, Bulgarların tek hakimi, eski çar Assen'in oğlu, bu kutsal kliseyi kutsal kırk aziz adına temelinden itibaren inşa ederek tamamen resimlerle süsledim. Azizlerin yardımıyla hükümdarlığımın 12. yılında, yani bu tanrı evinin resimlerle süslenmesinin tamamlandığı yılda Romaya karşı savaşa girdim ve Rum ordusunu yendim, ve çar Theodor Komnenos'u tüm boyarlarıyla birlikte esir ettim. Ve Edirne'den (Adrianopel) Durazzo'ya kadar tüm ülkesiyle birlikte, Yunan, Arnavut ve Sırb ülkesini de ele geçirdim. Fakat Kostantinopel çevresinde bulunan kentler ve Konstantinopel'in kendisi Latinlerin egemenliği altında bulunmaktadır; ama Latinler de benim buyruğum altına girmişlerdir; çünkü onların da benden başka çarları yoktur ve varlıklarını bana borçludurlar; çünkü tanrı böyle buyurmuştur ve onsuz ne söz ne de eylem gerçekleştirilemez.

İÇ HUZURSUZLUKLAR VE TATAR SALDIRILARI

Büyük ölçüde İvan Assen'in kişiliğinden ve otoritesinden ileri gelen Bulgar devletinin büyük hamlesi, Assen'in ölümünden sonra durdu. Boyarlar arasında yeniden iktidar kavgaları patlak verdi; II. İvan Assen'in iki oğlu da bu çekişmelerin kurbanı oldular. Bulgar İmparatorluğu içinde merkezkaç güçleri gittikçe ağırlık kazanırken, Bizans yeniden doğuş sürecine girdi. Bulgaristan güney ve batı eyaletlerini kaybetti. Kuzeybatıdan Macarlar, Bulgar topraklarına sarktılar. Kuzeyden yeni bir tehlike başgösterdi: Tatarlar. Tatarlar güney Rusya'da güçlü bir devlet, «Altın Ordu» devletini kurmuşlar ve yıldan yıla Kuzey Bulgaristan'a sarkarak buraları tarımar etmeye başlamışlardı. Çeşitli acılardan geçmiş Bulgarların kaderi, uzun yıllar hanedanlık entrikalarının oyuncağı olan hükümdarların ellerinde kaldı. Ama Bulgar halkı, kendini eninde sonunda bu cenderenin içinden kurtaracak güce sahipti.

HALK AYAKLANMASI VE KÖYLÜ ÇAR

1278 yılında Tırnova'da, bir domuz çobanı olan yeni Çar tahta geçti. Bu bir masal ya da efsane değildi. Feodal Avrupa'nın tarihinde ilk kez bir köylü ayaklanması başarıya ulaşmış, kendisinden nefret edilen eski çar devrilerek ayaklanmanın lideri tahta çıkmıştı.

Köylü Çar İvailo, gökten gelen bir sesin, onu, Bulgarları yabancı istilâcılara karşı yönlendirmek için kendisini görevlendirdiğini söylüyordu. İvailo geniş köylü kitlelerini kendi çevresinde toplayıp bir halk ordusu oluşturmayı başarabildi. Yurt topraklarının kurtarılması mücadelesi, halkın feodal derebeylerinin baskı ve zülmüne karşı besledikleri nefretle birleşti.

Köylü çarın orduları Tatarları Tuna'nın gerisine sürükledikten sonra, köylüler İvailo'nun önderliğinde Tırnova'ya yürüdüler. Tırnova'daki Çarın ordusu köylü ordusunu durdurmayı denediyse de, başarısızlığa uğrayınca, Çar Konstantin Assen bu mücadelede hayatını yitirdi. Bizans bu fırsattan yararlanarak, Bulgaristan'a saldırdı. Bulgar tahtında hak iddia eden kendi adamını tahta geçirmeyi isteyen Bizans, aynı zamanda bir köylü ayaklanmasının Bizans üzerindeki olasıl etkilerini de önlemeyi amaçlıyordu. Bu arada, tahtı ne bahasına olursa olsun, oğluna bıraktırmaya çalışan Konstantin Assen'in dul karısı, İvailoya çarlık tacını sunmakla kalmadı; onunla evlendi de.

Ancak koşullar köylü çar için pek elverişli sayılmazdı. Gerçi ordu komutanı olarak tüm elverişsiz koşullara rağmen Bizanslarla Tatarların saldırılarını aynı anda geri püskürtebilmişti, ama domuz çobanı bir köylünün tacı ele geçirmesini hazmedemeyen boyarların entrikaları karşısında çaresiz kalmıştı. Ülkesini savunan İvailo, gene Tatarlara karşı savaşırken, boyarlar yeni bir çarı tahta geçirmeye kalktılar; bu arada birçok cephede birden süregiden savaşlar İvailo'nun ordusunu yavaş yavaş parçalayıp azaltmıştı. İvailo'nun askeri desteğini kaybettikten sonra, eski düşmanı Tatarların yanına sığınmak zorunda kalması, kaderin bir cilvesiydi. Bundan

böyle herhangi bir eyleme kalkışma olanağının bulunmamasına rağmen, İvailo'nun adı bile, düşmanları için hâlâ bir tehlike olasılığı oluşturuyordu. Bizanslıların isteği üzerine bir şölende Tatarlar tarafından öldürüldü.

Böylece dış komplolarla içte boyarların hileleri köylü çarın iktidar ve egemenliğinin de sonunu getirdiler. İvailo'nun ölümüyle birlikte Bulgaristan'nın zafer ve şan şeref kazanma umutları ortadan kalktı. Bulgaristan yaklaşık yirmi yıl Tatar hanının hegomonyası altında kaldı. Ama halktan gelme önderin anısı halkın gönülnde ve kafasında yaşamaya devam etti. Yalnızca Bulgar köylüleri onun anısını ve adını onurla korumakla kalmadılar, İvailo adı, Bizans'ın ezilen kitleleri için de efsanevi bir kahraman adına dönüştü.

13. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan sahte bir İvailo, o dönemde Bizans'ın Anadolu'daki önemli bölgelerini ele geçiren Osmanlılara karşı mücadeleyi başlatmak istemişti. Açtığı bayrak altında devasa köylü kitleleri hiç tereddüt etmeden toplandılar. Yabancıları topraklarından kovma düşüncesinin yanısıra, bir zamanlarki halk iktidarının anısını gönüllerinde hâlâ yaşatmalarının etkisiyle silâha sarılmışlardı. Bizans İmparatorlunun ve egemen çevrelerin gerçekten yurtsever bu ordudan korkmaları ve endişe duymuş olmaları giderek bu halk ordusu karşısında düşman tavrı takınmaları böylece anlaşılır olmaktadır.

GEÇİCİ İLERLEMELER

İvailo ayaklanması nihaî olarak bastırıldıktan sonra, Bulgarlar için yıllar sürecek acı deneme dönemi başladı. Felâket ve acıların ardarda dizildiği bu yıllarda kaybedilen topraklardan bazılarının tekrar ele geçirilmesiyle, birkaç geçici zafer de kazanıldı. Theodor Svetoslav (1300 - 1321) yönetimi sırasında kısa süreli bir nisbî sükûnet ve ekonomik ilerleme görüldü. Terterler soyundan gelen Svetoslav, Tatarlardan bağımsızlığı koparmakla kalmadı, zaferle biten bir savaşın ardından Bulgaristan, Bizans'ın elindeki güney topraklarını da

tekrar ele geçirdi. Bizans, Venedik ve Dubrovnik ile ticari ilişkiler arttı.

SİYASAL PARÇALANMA

Ancak bunlar geçici denge dönemleriydi; çok geçmeden yeniden huzursuzluklarla birlikte hükümdarsız geçen ve devletin yasal olarak çalışamadığı devreler görüldü. Boyarların olabilecek en geniş bağımsızlığın peşinde olmaları, bu merkezkaç güçlerinin merkezi erkten kopmalarına yol açtı.

14. yüzyılın ikinci yarısında Vidinde oturan Şişmanlar soyu iktidara geldi. Bu sülale, çöküşün ağır yükünü sırtlanmak zorundaydı; bu sülâlenin ilk temsilcisi Micahel Şişman, Bizans'taki derebeyleri arasındaki iç huzursuzluklardan yararlanmayı denediyse de başarılı olamadı. Batıda Sırbistan'ın savaş tehdidi kendini duyuruyordu. Michael 1330 yılında Sırbistan'a karşı düzenlediği seferde öldürüldü. Sırbistan'ın etkisiyle tahta çıkan İvan Stefan'ın bir yıllık iktidarından sonra Kuzey Bulgaristan'a ve Balkan dağlarının önsıralarına egemen olan Loveç bölgesinden bir derebeyi Bulgar Çarı seçildi. İvan Alexander adındaki bu çar, Bulgar İmparatorluğuna eski ihtişam ve gücünü yeniden kazandırmaya çalışan son hükümdardı. 1331'den 1371'e kadar süren kırk yıllık hükümdarlığı sırasında, birçok anlaşma yaptı, birçoğunu iptal etti, birçok cephede savaştı, ama uzun yıllar Bulgar devletini kemiren parçalanma sürecinin önünü o da alamadı. Kendi politikalarını uygulamak isteyen küçük büyük, bağımlı bağımsız birçok derebeyi her köşeden başkaldırıp duruyorlardı.

Kuzeydoğu bölgelerinde Boyar Balik Merkezi göçten koptu. Ölümünden sonra Dobrotiza başa geçti. Bugün de hâlâ Dobruca denen bölgenin adı bu hükümdardan gelmektedir. İvan Alexander'in İmparatorluğu, onun tahtı terketmesinden sonra kimin tahta geçeceği tartışmalı bir durum yarattığından, iki çarlığa ayrıldı. Ölümünden sonra iki oğlu da başa geçtiler. Bu iki kardeşin birbiriyle ilişkileri bozuk olduğundan, imparatorlukları arasındaki bağlar da koptu; İmparatorluk Tırnova ve Vidin kentlerini merkez alan iki çarlığa ayrıl-

dı. Yüzyılın ortasında Rhodop'ta kısa ömürlü küçük bir devlet parladı. Hükümdarı Momçil bir köylüydü.

Balkanlar'da bu dönemde egemen olan karmaşık durumu da göz önüne alırsak, çöküşün tablosu tamamlanmış olur. Batıda Sırblarla Macarlar egemenlik alanlarını genişleterek gitgide güçlenmekteydiler. Trakya ise, Bizans'a karşı ayaklanan Katalonyalı paralı askerlerce yağma edilmekteydi. Bulgarların Bizansla olan düşmanlıkları ise son bulmak bilmiyordu. Kuzey Trakya'nın ve Rodop'un bir bölümünün Bulgaristan'a katılması ise kısa süreli başarılardandı. Bu katılmalar, İvan Alexander'in genel çelişkilerden yararlanmasını bildiğini göstermektedirler; yoksa yeni bir gelişme döneminin habercisi olarak değerlendirilmeleri olanaksızdır.

KÜLTÜREL HAMLE

Bir askerden çok bir sanat hayranı olan İvan Alexander, Bulgaristan'ın çöküşünden kısa bir süre önce yaşadığı büyük kültürel parlak dönemin de mimarıydı. Tırnova'nın ünlü okulu, edebiyatın merkeziydi. Tırnova'lı Theodosius, Patrik Eftimi, Grigori Zamblak, Konstantin Kostonecki, Cyprian gibi adlar, 14. yüzyıldaki söz ustalarından yalnızca bazılarıdır. Dinsel yazıları politik hedeflerle bezenmiş, olgun ve sanatsal değeri yüksek yazılardır.

Tırnova okulu, Bulgar Çarlık İmparatorluğunun çöküşünü izleyen yüzyıllarda Avrupa'nın güneydoğusunda ve Rusya'da önemli bir kültürel ve eğitici rol üstlenmiştir.

Ayrıca, aydın ve eğitilmiş çevrelerin çıkarlarına denk gelen, çoğu çeviri ürünü, dünyevi içerikli birçok yazı hazırlanmıştır. Halka bağlı edebiyat çalışmaları ise kutsal kitabın metnine bağlı bulunmayan, uydurma dini yazılar biçiminde ortaya çıkmıştır.

13. ve 14. yüzyıldaki Bulgar resminin ortaya koyduğu yapıtlar, resimde de bir Tırnova ekolünden söz etmemize olanak vermektedirler. Resmin en belirgin biçemi [stili] 1259 yılından kalma Boyana kilisesinin duvar resimlerinde ortaya çıkar. O dönemin tüm resim sanatında olduğu gibi, bu ki-

lisenin duvar süslemelerinde de dini konuların belirleyici olmasına rağmen belirgin gerçekçi eğilimler, tiplerin bireyleştirilme denemeleri, kendine özgü bir portre sanatı kendini duyurmaktadır. Ayrıca kitap süsleme ciliği, sanatsal yanı ağır basan el zanaatkârlığı da çok gelişmişti; sanki Bulgaristan o maddi güçsüzlüğünün ağır ve bunalımlı yıllarını bu yüksek kültürel gelişmişlik düzeyiyle telâfi etmek istemekteydi.

BALKAN YARIMADASININ OSMANLILARCA ELE GEÇİRİLMESİ

Bu kez Bulgaristan'ın çöküşünü hazırlayan tehlike komşu ülkelerden gelmemekteydi. Tüm Balkan yarımadası aynı tehlikeyle karşıkarşıya bulunuyordu. Ama iç çelişkilerle parçalanmış Balkan ülkeleri, dıştan gelen büyük bir tehlike karşısında bile birleşecek güçten yoksun görünüyorlardı.

Anadolu'da, Bizans topraklarının hemen burnunun dibinde parçalanan Selçuk devletinin yerine birçok emirlikler doğmuştu. Bu emirliklerden biri Bizans'ın aleyhine gelişmeye başlayan Osmanlı Türklerinin merkezi oldu. 1326 dan itibaren Osmanlılar, başta genellikle Bizans'ın egemenliği altındaki bölümler olmak üzere, sürekli ve düzenli aralarla Balkan yarımadasına sarkmaya başladılar.

O yıllarda yaşamış olanların ölçmesine olanak yoktu ama, 1352 yılı tarihin önemli uğraklarından birini oluşturacaktı. Osmanlılar 1352 yılında Gelibolu'da Çimbi kalesini ele geçirerek Balkan yarımadasında ilk kez sağlam bir dayanak noktası elde ettikten iki yıl sonra Gelibolu kalesini de alarak ikinci bir dayanak noktası oluşturdular. Ardından Bolayır, Malkara, Çorlu ve Tekirdağ Osmanlılar tarafından alındı.

Bulgaristan ve Bizans ortak düşmana karşı birleşebilmek için görüşmeler yaptılarsa da bir sonuç elde edemediler. Bizans, Bulgaristan ve Sırbistan'a bir donanma ittifakı yapılması için çağrıda bulundu, gelgelelim bu çağrısı da yanıtsız kaldı. İvan Alexander bu birleşmiş ve güçlenmiş donanmanın Bulgaristan'ın Karadeniz kıyılarındaki kaleleri için bir tehli-

ke oluşturmasından korkuyordu. Öte yandan Bizans'ın da tehlikenin büyüklüğünü kavrayabildiği söylenemezdi. Bizans derebeyi Johan Kantakuzenos'un tahtta hak iddia ederek Bizans İmparatoruna karşı ayaklanması sırasında Asya'nın yeni misafirlerinden paralı askerler toplaması bunun açık bir kanıtıydı.

Osmanlılara karşı ortak mücadele etmek için girişilen ender denemelerden biri 1371 yılında doğu Trakya'da Meriç nehri kıyısında Çirmen'de Bulgarların yenilgisiyle bitti. Osmanlılar Çorlu ve Lüleburgazı ele geçirdiler. Ardından Malkara, Keşan, İpsala, Dedeağaç ve Dimetoka gibi Trakya'nın birçok bölgesi Osmanlı topraklarına katıldı. Kızılağaç, Yanbolu, Samokov, Aydos, Karnabat, Süzabolu kasabaları da kaybedilen topraklar arasındaydı. Bunun üzerine iki Bulgar derebeyi Valkaşin ve Ugleş Osmanlıların Bulgar topraklarında yayılmasını durdurmak için birleştilerse de, yenilmekten kurtulamadılar.

SON DİRENME

Çirmen zaferinden sonra Osmanlıların önünde Balkanların içine uzanan yol açılmış oluyordu. 1371 yılından itibaren Balkanların bu yeni ve en son istilacıları iç ve dış çelişkilerle zayıflayıp parçalanmış Balkan devletlerinin sonunu hazırlamaya başladılar. Kuzey Trakya'daki Bulgar toprakları bir bir Osmanlıların eline geçti. 1382 de uzun bir kuşatmanın ardından Sofya düştü. 1389 da Sırplar umutsuz bir direnmeden sonra Kossova'da yenilince, Sırbistan Osmanlılara bağlı bir devlet oldu. Bulgaristan için de, daha doğrusu İvan Alexander'den sonra Bulgaristan diye geri kalan ne varsa, son saat gelip çalmıştı. Bir yanda Alexander'in en genç oğlu İvan Şişman'ın Tırnova kırallığı, bir yanda en büyük oğlunun Vidin kırallığı ve nihayet Boyar İvanko'nun yönettiği Dobruca kırallığı.

Gerçi Osmanlıların işi pek kolay olmadı. Topraklarını ele geçirmeye çalışan istilacılara karşı halk son gücüyle direniyordu. Yorgun ve yoksul düşmüş, neden beri acı ve güçlüklere

alışmış halk, ülkesini savunmak için elinden geleni yapıyordu. Herşey bitene kadar, yaklaşık yirmi yıl; önce batı bölgelerinde, daha sonra Bulgarların «Stara Planina» dedikleri Balkan dağlarının gerisinde mücadele sürdü gitti.

Önce 1393 te Tırnova düştü. Kuşatmadakiler, tüm olanaksızlıklara rağmen üç ay boyunca kuşatmaya direndiler. Bulgar kilisesinin başı aynı zamanda dönemin en parlak edebiyatçılarından biri olan Patrik Eftimi bir keşiş ve mistikçi olmasına rağmen, koşullar zorunlu kılınca, halkı direnmeye çağırmakta bir an olsun tereddüt etmedi. Komutayı ele alan Patrik, mücadeleyi bizzat yönetti. Tırnova düştükten sonra Osmanlılar şehrin soylularını ve üstkatmanını kılıçtan geçirdiler. Yüzlerce insanı, birçok aileyi Anadolu'ya göçe zorladılar. Büyük ünü, metanet ve dayanıklılığıyla ölümden kurtulan Patrik sürgün edildi. Nihayet, İvan Şişman'ın kendine son istihkam olarak seçtiği Niğbolu [Nikopol] kalesi de korkunç Osmanlı baskısına karşı koyamayıp düştü. Bu son Bulgar çarının güçlükler altındaki hükümdarlık devresini nasıl kapadığı bilinmemektedir.

GRİGORİ ZAMBLAK'IN PATRİK EFTİMİ'YE METHİYESİNDEN

Derken barbarlar kıralı, bu her iyi şeyin düşmanı Beyazıd, birçok halka boyun eğdirmesinden ileri gelen kendini beğenmişliği ve gururuyla Tırnova kentini yok etmeye karar verdi; çünkü Tırnova'nın çok büyük, güzel ve kalın duvarlarla çevrili olduğunu; ayrıca kalenin durumunun kalenin alınmasını çok güçleştirdiğini de duymuştu; çünkü kale, duvarlarından başka doğa tarafından da çok iyi korunuyordu; büyük zenginlikleri yanısıra, kabarık nüfusuyla olduğu kadar kiliseye ve kıralliğa bağlı yapılarıyla da ün salmıştı. Bunun üzerine, Beyazıd Pers ülkesinden Lycaonya ve Asyadan başlayarak, doğudaki tüm askerlerini Çanakkale'den geçirdi; batı ordularını da buyurduğu gibi, toplanmış bulunca, Pers ve Med kıralı Darius'u bir yana bırakın, Büyük İskender'den de daha üstün olabilmek için, hiç gecikmeden kente saldırdı. Kenti bir ya da iki değil, tüm yanlarından sardı. Barbar tepiniyor, içerdekileri ateşle yok etme tehditleri savuru-

yordu; sözdinlemezliklerini sürdürecek olurlarsa, onları parçalara ayıracağı, işkenceler içinde ölüme yollayacağı tehdidini savuruyordu. Ve nihayet hedefine ulaştı; ama kendi gücüyle değil, tanrı öyle istediği için. Tırnova kentini yönetme görevi Sultan tarafından kendine verilmiş bulunan Osmanlı ordusunun komutanı, adlarıyla, erdemleriyle ve soyluluklarıyla diğerlerinden daha üstün olan tanrının adamlarını [din adamarını] yanına çağırarak onlarla genelin yararına olan bazı meseleler üzerinde görüşmek istediğini söyledi. Ve onlar, bu ardniyetli yöneticinin sözlerine kanarak, kesicilerini izleyen koyunlar gibi, hiçbirşeyin farkında olmayarak, onun yanına gittiler. Ve kana susamış gaddar, onları ellerinde görünce, genç ihtiyar demeden, mihrabtan da utanmayarak kilisenin ortasında hepsini birer birer doğradı, ya da daha doğrusu hepsini birer aziz yaptı; bıçağı, gırtlakları üzerinde dansettirdi.

Peki sonra ne oldu?.. Barbar, şehrin insanlarını batıya göçettirmeye —bunu hükümdarlık yasaları da gerektiriyordu—; tanrının adamını ise Makedonya'ya sürmeye karar verdi. Ve Eftimi ikinci bin hazreti Yusuf gibi, mahiyetiyle birlikte kenti terketti; bu kentin en katı taşından bile gözyaşı akıtacak bir manzaraydı bu. Çocuklar anababalarından, bütün akraba ve taallukat birbirinden ayrıldılar; çünkü hepsi aynı yere yollanmıyordu; oysa hiç değilse birbirlerini gördüklerinde acıları içinde bir teselli bulabilirlerdi. Ama rütbesiyle, mevkiiyle, zenginliğiyle ve yüzünün güzelliğiyle diğerlerinden üstün olanlar, götürülürlerken, diğerleri bırakıldı. İşte bunlar acı ve elem günleriydi. Çünkü yerini yurdunu terketmekten ve göçe zorlanmaktan daha acı ne olabilir, yurdun ve yakınların anısı bir diken gibi insanın yüreğine batıp durduğu sürece, insanın yakınından ayrılmasından daha ızdırap verici ne olabilir? Ve onlar birbirlerine sarıldılar, öpüştüler, birbirleriyle helâlleştiler ve ortalığı iç parçalayıcı haykırışlarla doldurdular ve onların arasında göz yaşlarından boğulmuş, acının oklarıyla yüreğinden vurulmuş Patrik Eftimi yürüyordu. Ama onu üzen ne ihtiyarlığı ne de zayıf düşmüş vücuduydu; insanların ve aralarındaki masum çocukların acısı onu kahrediyordu.

NİHAİ YENİLGİ

Geriye kala kala 1388 de Osmanlılara bağlı bir devlet durumuna gelen Vidin krallığı kalmıştı. 1396 yılında Macar kıra-

lı Sigismund'un Osmanlılara karşı düzenlediği haçlı seferi, İvan Srazmir'in bağımsızlık umutlarını yeniden arttırdı. Niğbolu ikinci kez Osmanlıların zaferiyle bitecek bir savaşa sahne oldu. Osmanlılar haçlıların büyük orsunu dağıttıktan sonra Vidin kırallığını da silip süpürdüler. İvan Srazmir yakalandı. Bir zamanların güçlü İmparatorluğunun bu son kalesinin de düşmesiyle Bulgaristan nihayet tümüyle Osmanlıların eline geçti. Halk için bu yalnızca bir çağın sonu değil, çok uzun, inanılmaz güçlüklerle dolu bir dönem boyunca, engelsiz gelişmesinin durdurulması demekti.

İKİNCİ BULGAR İMPARATORLUĞUNUN HÜKÜMDARLARI

I. Assen	1186 - 1196
Peter	1196 - 1197
Kalojan	1197 - 1207
Boril	1207 - 1218
II. İvan Assen	1218 - 1241
Koloman Assen	1241 - 1246
II. Michail Assen	1246 - 1256
Konstantin Tich	1257 - 1277
İvailo	1277 - 1279
III. İvan Assen	1279 - 1280
I. Georgi Terter	1280 - 1292
Smilez	1292 - 1298
Çaka	1299 -
Todor Svxetoslov	1300 - 1321
II. Georgi Terter	1322 - 1323
III. Michail Şişman	1323-1330
İvan Stefan	1330 - 1331
İvan Alexander	1331 - 1371
İvan Şişman	1371 - 1393
İvan Srazimir	1360 - 1396

YABANCI BOYUNDURUĞU ALTINDA

Böylece yüzyıllar sürecek yabancı egemenliği başladı. Bu uzun yıllar Bulgar halkının dayanıklılığını, direncini ve varolma hakkını kanıtlayacağı ağır sınav yılları olacaktı.

Tarih yazımında şu ya da bu olay olmasaydı, şöyle ya da böyle olurdu diye akıl yürütmek geçerli değildir. Ancak Bizans'ın ve Balkanların Osmanlı egemenliği altına girmeden önce Batı Avrupa'daki gelişmenin hiçbir şekilde gerisinde kalmamış olması, hatta belli bir ölçüde gerek Bizans'ta gerekse Balkan'larda İtalyan Rönesansından daha önceleri «yeninin nefesinin» kendini duyurması, uzun Osmanlı egemenliğinin Balkan'lardaki gelişmeye ne denli olumsuz ve engelleyici bir etki yaptığının kanıtı sayılabilir.

OSMANLILARIN FEODAL DÜZENİ

Osmanlı işgali yalnızca Bulgar devletini yıkmakla kalmadı, aynı zamanda Bulgar toplumunun sosyal yapısında da önemli değişikliklere yol açtı.

Osmanlı feodal düzeni güçlü bir merkezi feodal sistem özelliği taşıyordu. Toprağın asıl sahibi devletti; köylülerin çoğu devlete bağlı, toprak işleyicileri idiler. Görevleri devlet tarafından saptanıyor, elde edilen gelirin bir bölümü devlet bütçesine ayrılırken, diğer bir bölümü askeri gücü oluşturan timar bütçesine veriliyordu. Egemen sınıf bir yandan tüm ülkeye yayılmış Sipahi denilen (Türk süvari askerlerinden), öte yandan büyük kentlerde ve İstanbul'da yoğunlaşmış yüksek düzeydeki yönetici memurlardan ve askerlerden oluşuyordu. Bulgar Aristokrasisinin büyük bir bölümü ya yerinden sürülmüş ya da asimile edilmişti.

Bulgar toprakları Rumeli eyaletine bağlıydı ve birçok sancağa bölünmüştü. Dev İmparatorluğun ve aynı zamanda Avrupa'nın en büyük kenti İstanbul Rumeli Eyaletine yakın olduğundan Osmanlı yönetimi özellikle Bulgar bölgesiyle düzenli bağlar kurmaya çalışmıştır. Çünkü kentin gereksinmelerinin karşılanmasında ortaya çıkabilecek herhangi aksaklık özellikle başkentte hiç de tercih edilmeyecek sarsıntılara yol-

açabilirdi. Ürünün ulaşımı ve dağılımı devletin tekelindeydi, diğer gıda maddelerinin sağlanmasını da devlet düzenliyordu. Tüm kentlerde üretimle pazarı denetleyen idari organlar vardı ve her bir organın başında bir kadı bulunurdu. Böylece merkezi yönetim ticaretin gelişmesi ve mal alışverişinin düzenli olması için zorunlu olan belirli bir iç düzeni de kurmuş oluyordu. Ülkenin birçok yerine caddeler ve köprüler inşa edilmiş ve büyük yollar boyunca seyahat edenlerin konaklayabileceği kervansaraylar yapılmıştı.

BULGARİSTAN'IN SÖMÜRGELEŞTİRİLMESİ VE İSLÂMLAŞTIRILMASI

Bulgar topraklarında toplumsal dönüşmelerle birlikte etnik-dinsel değişmeler de ortaya çıktı. Stratejik nedenlerle Meriç ve Vardar nehirleri boyunca uzanan ana ticaret caddelerinde ve Karadeniz sahillerinde Osmanlılar yerleşme merkezleri kurdular. Bu yeni yerleşen nüfusun baskısıyla ve Bulgar olan nüfusun müslümanlarla karşılaştırıldığında farklı muamele görmesi üzerine bir islâmlaşma süreci başladı. Ancak bu süreç müslümanlığı kabul edenlerin Osmanlılarla tamamen kaynaşmasına ve asimile olmasına her zaman yetmedi. Gerçi birçok Bulgar, müslümanlığı kabul ettiler ama kendi halk özelliklerini de korumasını bildiler. Bugün bile bireysel ya da kitlesel müslümanlaştırma olaylarını anlatan birçok destana rastlanmaktadır. 16 ve 17. yüzyıllarda zor ve baskı karşısında Bulgar halkının kitleler halinde müslümanlığı kabul ettiği bilinmektedir. Gene de Bulgar'ların çoğunluğu dininden dönmemiş, inancını, dilini, dinini ve halk özelliklerini korumuştur.

Osmanlı egemenliğinin ilk yüzyıllarında karşılaşılan en korkunç olaylardan biri Bulgar'ların kan vergisi adını taktıkları devşirme olayıdır. Her yıl sayısız çocuk zorla ailelerinden koparılıp osmanlı gibi yetiştirilmiş ve bunlar daha sonra yeniçeri olarak kullanılan seçme askeri gücü oluşturdukları gibi sarayda ya da büyük tımar beyleri yanında işgücü olarak çalıştırılmışlardır. Yerlerinden, yurtlarından koparılan bu insanlar geldikleri yeri ve kökenlerini unuttukla-

rı gibi Osmanlı ordusunun en fanatik bölümünü oluşturmuşlardır. Boyunduruk altındaki halkların direncini en kanlı yollardan bastıran güçlerin başında bu devşirme askerler gelir. Bulgar halk edebiyatı bu soykırımcı birliklerin unuttukları yurtlarına ve en yakın akrabalarına nasıl bir öfke ve zulumla saldırdıklarını anlatan iç burkucu sahnelerle doludur.

Verecek misin, ha, verecek misin madenci Jovo,
Jana'yı da verecek misin, güzel Jana'yı Türk inancına?»
Başımı veririm, başımı Voyvoda,
Ama vermem Jana'yı Türk inancına.»
Her iki kolunu da kestiler onun, her iki kolunu da,
Ve işkence edip sordular sonra:
Verecek misin, ha, verecek misin, madenci Jovo,
Jana'yı da verecek misin, güzel Jana'yı Türk inancına?»
Başımı veririm, başımı Voyvoda,
Ama vermem Jana'yı Türk inancına.»
Her iki bacağını da kesip attılar, her iki bacağını da,
Ve işkence edip sordular sonra:
Verecek misin, ha, verecek misin madenci Jovo,
Jana'yı da verecek misin, güzel Jana'yı Türk inancına?»
Başımı veririm, başımı Voyvoda,
Ama vermem Jana'yı Türk inancına.»
Her iki gözünü de oyup çıkardılar, her iki gözünü de,
Ve işkence edip, sordular gene;
Ve koparıp aldılar elinden Jana'yı, güzel Jana'yı,
Ve bakmadan gözünün yaşına,
Çekip altına kısrağı,
Alıp götürdüler vadiye aşağı,
Tatarların köyüne.
Çok alçak sesle konuştu Jana,
«Elveda, elveda,» dedi, «kardeşim Jovo!»
«Elveda, elveda» dedi, kardeşi Jovo
Ne seni görecek gözlerim var,
Ne seni saracak kollarım var,
Ne senle gelecek bacaklarım var.

(bir halk şarkısı)

KENTLERDEKİ YAŞANTI

Gerek Balkan Yarımadasındaki gerekse Bulgaristan'ın bir bölümündeki toplumsal yaşamın bir özelliği Osmanlı egemenliği sırasında kentlerin oldukça hızlı bir gelişme göstermesidir. 16. yüzyılda Bulgar topraklarındaki doksan kentte nüfusun % 8 ilâ 10'u yaşamaktaydı. Üretici kent nüfusu yavaş yavaş esnaf ve zanaat loncalarında örgütleniyordu. Bulgar kentlerinin görünüşü Batı Avrupa kentlerinden çok farklıydı. Birkaç sınır kenti dışında kent duvarları tamamıyla yıkıktı. Evlerin çoğu tahtadandı; kiliseler ve sarayların yerine camiler, kervansaraylar ve hanlar kentlerin göze batan yapıtlarıydı.

BAZI KENTLERDEKİ NÜFUS ARTIŞI

Kentler	*1520 - 1530 arasında Hane sayısı*			*1571 - 1580 arasında Hane sayısı*		
	Müslüman	*Gayrı Müslim*	*Toplam*	*Müslüman*	*Gayrı Müslim*	*Toplam*
Russe	81	574	655	824	875	1699
Varna	34	534	568	453	1295	1748
Sofya	971	280	1291	1376	204	1638
Pldvdiv	761	119	987	1019	153	1226

(*) Her hanede ortalama 5 kişi

SOFYA'YI ZİYARET EDEN BATILILARIN İZLENİMLERİ

Bertrandon de la Brocquiére - 1453

Dağları arkanızda bırakınca, altı mil genişliğinde ve iki mil uzunluğunda bir düzlüğe geliyorsunuz; daha sonra 16 mil kadar tutan bir ormana ulaşıyorsunuz; derken tamamen Bulgarların yerleşmiş olduğu dağlarla çevrili ikinci bir düzlükle karşılaşıyorsunuz; bu düzlükte bir nehri aşmak zorunda kalıyorsunuz. Nihayet, üç gün sonra, bir zamanlar çok önemli bir kent olan Sofya'ya geldim. Temeline kadar yıkılmış duvarların kalıntılarından bu-

nu kolaylıkla çıkarabilirsiniz; kent bugün bile hâlâ Bulgaristan'ın en büyük kenti. Küçük bir kalesi bulunan kent, güneyinde yükselen bir dağın eteğine kurulmuş, önünde altı mil uzunluğunda ve on mil genişliğinde büyük bir düzlük başlıyor. Kent'in sâkinleri çoğunlukla Bulgarlar; köylerde de durum aynı. Türkler sayıca oldukça az; bu da diğerlerinin, kendilerine yardım edecek birini bulur bulmaz, kölelikten kurtulma isteklerini körüklüyor.

B. Ramberti - 1534

Sofya, eskiden beri, şimdi pazar yerinin dışında kalmış ve bir Türk camisine dönüştürülmüş, aziz Sofya'nın adını almış kilisesinden dolayı bu adla anılıyor. Sofya'da birçok tüccar oturuyor, Dobruca'dan gelme tüccarların yanısıra Yahudiler de var; ama nüfusun çoğunluğu Türklerden oluşuyor. Hemen hemen evlerin tümü tahtadan ya da kilden, çok azı taştan yapılmış. Tüm kent çıplak dağlarla çepeçevre çevrilmiş bir düzlükte duruyor. Kent oldukça büyük, ama surlarından iz yok.

P. Rubigallus - 1540

Büyük saraylara ya da köşklere benzeyen tek bir ev görme olanağı yok, hemen hiç süslemesiz, gözebatmayan evler. Burada ne büyük odalar ne de görkemli yapılar var. Tehdit altındaki kenti kapayacak sur duvarları da yok. Birkaç dini yapının ve hamamın dışında, kentte tek bir taş duvarlı yapı bulmak olanaksız. Yalnızca kervansaraylar [hanlar] tuğladan yapılmış, ama bunlar da tek tük raslanan yapılar. Geri kalan evler ya tahtadan ya kilden; hani insandan çok hayvana yakışır cinsinden.

KÜLTÜREL YAŞAMIN GELİŞMESİNİN DURMASI

Artık Bulgar devleti diye birşey olmadığından, dünyevi yapıların kurulmasını teşvik edecek ve esinlendirecek kaynak da kurumuştu. Mimarinin gelişmesini mümkün kılacak biricik alan, dini yapıların kurulma alanı olabilirdi. Ama hıristiyan dinini temsil edecek büyük kiliselerin ve manastırların inşası, tıpkı Bulgar halkının çeşitli hakları konusunda

olduğu gibi, din alanında da fark gözeten Osmanlı makamlarının ayrımcı tutumlarıyla ya olanaksızlaşmıştı, ya da olabildiğince sınırlandırılmıştı. Böyle olunca, sanatsal faaliyet de iç mimariye kaydı. Yalnızca kiliseler ve manastırlar Bulgar kültürünün hazinelerini saklayabildiler. Böylece ortaçağdan kalma Bulgar edebiyatının ve sanatının birkaç değerli yapıtı varlığını koruyabildiği gibi, yavaş ve güçlükle de olsa, Bulgar edebiyatının ve sanatının bundan sonra da gelişmesini sürdürmesine olanak verecek belirli önkoşullar hazırlanmıştı. Manastırlar aynı zamanda Bulgar edebiyatının gelişmesini sürdürebildiği önemli eğitim merkezleriydiler. Manastırlar, kurdukları okullarla, elden geldiğince çok Bulgarın okuma yazma öğrenebilmesi için olanca güçleriyle çalışıyorlardı. Bulgar ruhunun ve kültürünün, uzun yabancı egemenliği sırasında sönmemesinde, Rila, Başkova, Kilifarevo ve diğer manastırların payı büyüktür.

BULGARLARIN MÜCADELE RUHU

Yabancı egemenliği, daha başlangıçtan itibaren, Bulgar halkının sert tepkisiyle ve direnciyle karşılaşmıştı. Bu tepki kendini çeşitli biçimlerde dışavurdu. En güzel halk şarkılarında, Heiduk* şarkılarında, Voyvodalar ya da Heiduk gönüllüleri olarak halklarının özgürlüğü için mücadele etmiş birçok erkek ve kadının adı geçer. Dağlar Bulgar halkının özgürlük sembolü olmuşlardı. Yerinden yurdundan sürülmüş herkesin sığındığı yer dağlardı. Yabancı boyunduruğuna savaş açan herkesi ana kucağı gibi bağrına basan bu dağlarda, o dönemlerin özgürlüğe en düşkün kentlerinin ve köylerinin bulunması, raslantı değildi. Komşuları da kendisi gibi yabancı boyunduruğu altında yaşayan Bulgaristan için, özgürlüğe giden yol dışarıya değil, yükseklere, dağlara açılan yoldu.

---

* Haydut

YAŞLI DİMO

Beyaz gülün dibinde oturuyordu,
Beyaz rakı çiyordu,
Dimo; acıyla yüreği dolu,
Ormana baktı Dimo.
Ormana doğru konuştu, koca Dimo:
«Ey orman, ey yeşil orman, benim içtenlikli dostum!
«Aklında mı hâlâ, anımsıyor musun hâlâ,
Bir zamanlar
Üçyüz yılmaz yiğitle,
O durdurak bilmediğimiz gençlik günlerinde,
Altını üstüne getirişimizi?
Güle konmuş bülbül,
Bir yandan ötüp bir yandan konuştu:
«Dimo, hey kocamış Voyvoda,
Konuşsa, orman, Dimo, konuşsa, der ki;
İçimde hiçbir sürü otlamadı,
Kesiciler tek bir dalımı bile koparmadı,
Burada hiçbir yiğit sığınmadı!...
Öz anası bile, sevgili oğlunu, bazan
Türklere, askerlere ihbar etmiyor mu?
Oysa, Heiduk, ormana,
Anasının bağrı gibi sığınmıyor mu?
Ve orman bundan tek bir kişiye söz ediyor mu?

(bir halk şarkısı)

İLK KURTULMA GİRİŞİMLERİ

Halkın mücadeleci ruhunu ayakta tutan yalnızca Heiduk'luk değildi. Yabancı egemenliğinin uzun yılları içinde sayısız ayaklanma birbirini kovaladı. Daha 1403 de, İkinci İmparatorluğun çöküşünden sonra, son iki Bulgar çarı İvan Şişman ve İvan Srazmir'in oğullarınca gerçekleştirilen bir ayaklanma patlak verdi. Konstantin ve Frushin adındaki ye-

ğenler, babalarının kısa görüşlülüğünden sıyrılmış, Osmanlılardaki taht kavgalarından yararlanarak Bulgarları ortak bir ayaklanmaya götürecek biçimde örgütlemişlerdi. Bu ayaklanma, boyunduruk altındaki halkların ortak eylem fikrinin de yerleşmeye başladığını gösteriyordu. Bulgar prenslerinin planları Sırp ve Eflâklılarla [Ulahlılar] birlikte yapılmıştı. Ancak bu ilk ayaklanma, ilk başarısızlığı da birlikte getirdi. Üstelik bu, uzun Osmanlı boyunduruğu altında görülecek ne ilk, ne de son başarısızlıktı.

1443-44 yılları arasında Polonya ve Macaristan Kıralı Jagiellon soyundan III. Wladyslaw, Osmanlı İmparatorluğuna karşı iki haçlı seferi düzenledi. Balkan yarımadasının kuzey batısındaki Osmanlı başarıları, kısa bir süre içinde Macaristan'la Orta Avrupa'nın da Osmanlılardan nasibini alacağına bir işaretti. Wladyslaw'ın birleşik orduları, Polonyalılardan, Macarlardan, Çek ve Sırplardan oluşuyordu. Bu birleşik orduların diğer komutanı Transilvanya Voyvodası Jan Hünyadi'ydi. Birleşik ordu Bulgar topraklarından geçerken büyüksevgi gösterileriyle karşılaştı. Bulgarlar, haçlıları ellerinden geldiğince destekliyor, onlara yol gösteriyor, onlara bilgiler topluyor ve nihayet onların yanında mücadeleye katılıyorlardı. 1444 yılında tüm kuzey Bulgaristan kurtuluşunu bekler hae gelmişti. Gelgelelim Walddyslaw'ın ordusu Osmanlılar karşısında perişan oldu, Varna'daki tepeler genç Polonya kıralının ve askerlerinin kemiklerinin mezarıydı artık.

AVUSTURYA-OSMANLI SAVAŞLARI VE BULGARLARIN MÜCADELESİ

15. Yüzyılın ikinci yarısında Macaristan'ın bir kısmını ele geçiren Osmanlılar Habsburg İmparatorluğunun kapılarına dayandılar. Doğudan yaklaşan Osmanlı istilacılarının karşısında direnen orta Avrupa devletlerinin başında yer alan Avusturya, 15. yüzyılın ikinci yarısında birçok başarılı savaş kazanmış; bu savaşlar, boyunduruk altındaki halkların kurtuluş umutlarını da körüklemişti. 1593-1606 savaşıyla birlikte, Tırnova'da ilk ayaklanma patlak verdi. Savaşın hemen başın-

da Tuna'nın öte yanındaki Osmanlılara bağlı prenslikler bir birlik ve Eflâklıların, Macarların, Sırp ve Bulgarların katıldığı bir ordu kurmuşlardı. Bu prenslikler Bulgaristan'ın büyük bir bölümünü ele geçirdiler. Bu da halkı kamçıladı ve harekete geçirdi. Tırnova ayaklanması, Eflâk Prensi Michail Vitjas'ın kuzeyden gelecek ani saldırısıyla aynı ana raslayacaktı. Avusturyalılar da yardım vaadetmişlerdi. Ayaklanma 1598'de patlak verdi. Şişmanlar sülâlesinin uzaktan akrabalarından birine çarlık verildi. Ama bu başkaldırma da başarısızlığa uğramaktan kurtulamadı. Avusturya'dan sözverilen yardım gelmeyince, Bulgarların büyük bir bölümü Eflâk'a sığınmak zorunda kaldı.

Avusturya'nın Bulgaristan'ı içine alan aktif politikasıyla birlikte Bulgaristan'da katolik propagandası da başlamış oluyordu. Bu propagandanın başlıca amaçlarından biri, Avusturya'nın, Bulgar topraklarında yayılmasını kolaylaştırmaktı, ama genelde, propogandanın Bulgaristan'daki etkisinin çok sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu bağlam içinde katolik piskopsu, aynı zamanda büyük bir Bulgar yurtseveri olan Peder Partçeviç'in adı ve yapıtı anmaya değer niteliktedir. Partçeviç tüm hayatını ve mücadelesini boyunduruk altındaki yurdunun kurtuluşuna adamıştır. Diplomatik yetenekleri üstün olan Peder Partçeviç, yılmadan, usanmadan Polonya'nın, Avusturya'nın, Venediğin ve hatta sonraları Roma'nın desteğini kazanmak için didinip durmuş; birçok ülkeyle birlikte, Avrupa devletlerinin başkentlerinin çoğunu birbir gezmiş, ama kesin bir bağlanmaya [angajeye] yanaşmayan Avrupa monarşileri ve papalık, kaypak ve belirsiz vaadler yapmaktan öteye geçmemişlerdir. Genel bir birlik oluşturma çabalarının meyva vermediğini gören Peder, yaşlılığına doğru hayal kırıklığına uğramış, biryandan da Bulgaristan'ın kurtuluşunda ona yardımcı olabilecek biricik gücün Rusya olduğu kanaatine varmıştı.

RUSYA'YA BAĞLANAN UMUTLAR VE İKİNCİ TIRNOVA AYAKLANMASI

Rusya 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli bir güç

haline gelmişti. Ortodoks hıristiyan kilisesinin en büyük ve özgür biricik merkezi durumunda bulunduğundan, Osmanlı boyunduruğu altındaki hıristiyan halklar da, bu gücü, kendi inançlarının biricik koruyucusu ve destekçisi olarak görmüşler, hele Tatarların Rusya'ya yenilmesinden sonra, bu güven duygusu daha da artmıştı. Rusya'nın, Osmanlılara karşı kurulmuş «Kutsal İttifaka» katılması, Bulgar halkının, Rusya'nın kurtarıcılık görevine beslediği umutları daha da arttırmıştı. Bulgar halk edebiyatında «İvan Baba» başlıklı balad ve destanlar bu umudun açık ifadesidirler.

Osmanlı orduları 1683 Viyana kuşatmasından sonra yenik düşünce, Tırnova'da bir komplo düzenlendi. Düzenleyiciler Rusya'yla irtibat kurdular ve Moskovalı yurtseverlerin sempatisini kazandılar. Ne var ki 1686 yılında komplo meydana çıkarıldı. Sultan birkaç birliğini, bir ayaklanmadan daha geniş boyutlu hareketlerin ortaya çıktığı, Bulgarların son kenti Tırnova'ya yolladı. Tırnova halkı kendini yiğitçe savundu; ama sonunda yenik düştü. Bununla birlikte başkaldırma dalgası Balkan dağları eteklerindeki bir çok yere yayıldı.

YENİ AYAKLANMALAR

Henüz Tırnova'daki darbenin etkisinden tamamen kurtulamamış olmalarına rağmen, bu olaydan iki yıl sonra, yani 1688 yılında, bugün Mihaylevgrad adıyla bilinen Çiprovtzi kasabasında, Avusturya ordusunun kazandığı zaferlerin de etkisiyle, Bulgarlar ikinci bir ayaklanma gerçekleştirdiler. Bulgarlar, Belgrad'ı Osmanlılardan almış olan Avusturya birliklerine katılan silâhlı birlikler oluşturdular. Çiprovtzi'yle birlikte civarları da ayaklanmıştı. Ama bu ayaklanma da başarısızlığa uğradı; o zamana kadar parlak bir gelişmeye açık olan Çiprovtzi kenti yerle bir edildi, ve kenti yiğitçe savunan halk ya öldürüldü ya da köleleştirildi.

17. YÜZYILDAN BİR BATILI TARİHÇİ ÇİPROVTZİ AYAKLANMASIYLA İLGİLİ İZLENİMLERİNİ ANLATIYOR

Ve Osmanlılar dört katolik köyü olan Çiprovtzi, Kopilovtzi,

Şeljasna ve Klissura'ya girdiklerinde, tüm öfkelerini korumasız ve korkudan eli ayağı felç olmuş Bulgarların üstüne döktüler ve ne cins ne de yaş ayrımı gözetmeksizin, kaçamamış olanların çoğunu kılıçtan geçirdiler; geri kalanları ağır bir kölelik akibeti bekliyordu. Bu köylerle birlikte, içindeki kilise ve manastırları da yakıp yıktılar. Birkaç kez tekrarladıkları saldırı ve yağmadan sonra, geri kalmış değerli nesneleri çalıp çırptılar, kimisini parçalayıp yokettiler. Bu ansızın patlak veren genel kargaşada, her yandan tehdit eden bu çılgınlığın içinde, insanların feci durumu görülüyordu; analar, elbise, altın, gümüş, ve bunun gibi ziynet eşyalarını bir yana bırakmış, yalnızca çocukları için, çocuklarını Osmanlıların pençesinden kurtarmak için çırpınıyorlardı. Çaresiz, saygıdeğer, korkusundan ya da güçsüzlüğünden dolayı kaçamamış ihtiyar kadın ve erkeklerin düşmanın kılıcına boyun eğdikleri görülüyordu. Burada erkekler ne evleri, ne tarlaları, ne üzüm bağları ne de mal mülkleri için ağlıyorlardı; ağlamalarının sebebi kaybettikleri değerli karıları ya da nişanlılarıydı. Kimileri ilerdeki ormana dalmış korkuyla kaçıyor, kimileri şaşkınlık içinde tarlalarda koşuşuyordu. Çiprovtzi'nin yaklaşık beşyüz ailesinden, gene Kopilovtzi'nin buna yakın sayıdaki ailesinden, Şeljasna'daki üçyüz aileden ve Klissura'nın seksen ailesinden ancak üçte birinin güç bela kaçabildiğini söylemek yeter. Sayıları kesin belirlenmemişse de, elli altmış kadar tahmin edilen tüm din adamlarının ancak ondördü kurtulabilmiş, ve tüm diğer din adamları ve rahipler ya ölmüş ya da ölümden bin beter olan köleliğe düşmüşlerdir.

Gördüğümüz gibi Bulgaristan'daki önemli ayaklanmalar, Avusturya ve Rusya'nın Osmanlılara açtıkları savaşlarla doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısında da durum bundan farklı değildi. Bulgarların umudu en çok I. Petro'ya bağlanmıştı. Otuzlu yıllarda Avusturya ordusunun Bulgar sınırının yakınlarına kadar sokulması, batı Bulgaristan'da yeni bir ayaklanmaya yol açtı.

Her ayaklanmadan sonra yeni mülteci dalgaları Tuna'nın karşı kıyısına sığınıyor, yurtlarından kopan bu Bulgarlar gitgide her türlü yurt bağını kaybediyorlardı.

OSMANLILARIN ASKERİ GÜCÜNÜN ÇÖKÜŞÜ

Bir dizi iç etmenin yanısıra, tımardan gelen gelirlerin soy-

lu katman arasında yeniden değerlendirilip bölüşülmesi isteğinden doğan çekişmeler, o zamana kadar Osmanlı ordusunun temel gücünü oluşturan Sipahi sisteminin çöküşünü de birlikte getirdi. Bir zamanlar sultanın en güçlü desteği olan Yeniçeri orduları, gitgide muhafız kıtalarına dönüşürken, iç kargaşalıklara ve isyanlara karışmaya başladılar. Taşradaki yeniçeri huzursuzlukları, bu bölgelerin boyunduruk altındaki sakinlerinin başına patlıyor; bu kesim insanları yer yer katledilmekten kurtulamıyorlardı. Osmanlı İmparatorluğunun gücünü ve görkemliliğini hâlâ korumasına rağmen, öncelikle askeri alanda çöküntü sürecine girmesinin nedenleri bunlardı.

Askeri gücün çöküşünün başlıca nedenlerinden biri olan bu iç bunalım, tüm devlet yaşamını da gitgide bir bunalım içine itti. Bir yandan egemen feodal katmanın asalak yaşantısının temsilcisi olan saray, öteyandan büyük ama gitgide işgöremez duruma dönüşen bir ordunun beslenmesi, sonuçlarına halkın katlanmak zorunda kaldığı büyük güçlüklere yol açtılar. Devlet mekanizmasında, nerdeyse dillere destan bir yozlaşma almış başını gidiyordu. Rüşvet, parayla dağıtılan mevkiler, zimmetine para geçirme, dolandırıcılık olağan işlerdendi. Düzenli ve düzensiz vergilerle halktan alınan diğer paralar, arttırıldıkça arttırıldı. Yığınla köy, sefalet ve perişanlık içine itilmeye başladı.

ULUSAL YENİDEN DOĞUŞ

YENİ TOPLUMSAL - EKONOMİK İLİŞKİLERİN GELİŞMESİ

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bulgar halkının toplumsal - ekonomik gelişmesinde yeni bir safha ortaya çıktı. Bu dönemde Balkan yarımadası ve Akdeniz'in doğu kıyıları Avrupa ticaret ağı içine gitgide daha çok girmeye başladılar. Karadeniz üzerinden yapılan ticaretle, yakın doğu ticareti deniz yollarından gerçekleştiriliyor, bunların yanısıra, kara yoluyla orta Avrupa'ya uzanan kervanlar, Balkan yarımadasından geçiyorlardı. Bulgar toprakları üzerinde çeşitli bölgeler belirli meta'nın üretiminde uzmanlaşmış ve bazı yerler, düzenli panayırların kurulduğu ünlü pazar yerlerine dönüşmüşlerdi. Et ve yün sağlanması için büyük sürülerin beslendiği güney Bulgaristan'da dokumacılık büyük bir gelişme göstermekte gecikmedi. Yakın doğunun pazarlarına, yün kumaş üreten ve avnı zamanda tüccarlık yapan ve kendilerine «Abacı» denen Plovdiv'li tüccarlarla, Balkanların güney eteklerinde yavaş yavaş gelişen kentlerden gelmiş tüccarlar dolmaya başladı. Makedonya'dan pamuk, yün ve iplik orta Avrupa'ya yollanıyor, tabaklaştırılmış ya da taze deri, post gibi ürünler kuzey ve batı Bulgaristan'ın ünlü dışsatım ürünleri olarak

Avrupa pazarlarında aranıyordu. İlk merkezileşmiş, eşbiçim olmayan [hetroen] manüfaktürler de Bulgaristan'da bu dönemlerde ortaya çıkmaya başladı. 19. yüzyılın otuzlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan eyaletlerindeki ilk tekstil fabrikası Sliven de kuruldu. Bulgar toplumu içinde, girişimcilerden, manüfaktür sahiplerinden ve tüccarlardan oluşan yeni bir sınıf; burjuvazi tarih sahnesine çıkıyordu. Bulgar ulusunun doğuş süreci de başlamıştı.

YENİNİN İLK HABERCİSİ

Doğuş sürecine girmiş ulus, ancak Avrupa'nın genel kültür ve bilgi düzeyine ayak uydurmuş dünyaya dönük bir bilgi düzeyinin yaygınlaştırılmasıyla yaratılabilecek yeni bir ideoloji gereksiniyordu. Bulgarların büyüyen ulusal bilincinin ilk temsilcisi Hilander manastırı rahibi Paisiy'di. Halkının tarihi üzerine bilgi toplayabilmek için hemen hemen hayatının tümünü manastırlarda geçiren Paisiy'in yorucu, uzun ve sabırlı çalışmalarının sonucunda «*Bulgar ulusunun, Çarların ve Azizlerin Tarihi*» adlı bir yapıt oluştu. Yapıtın yazılması 1762 yılında tamamlandı. Bu yıl, tarihçilere göre, kimi itirazları bir yana bırakacak olursak, Bulgar ulusunun yeniden doğuşunun başlangıç tarihini oluşturur. Paisiy, Bulgar halkının şanlı geçmişini anlatan yapıtında, ülkesinin ulusal bilincini uyandırmayı başlıca hedef edinmiştir. Osmanlıların boyunduruğuna karşı olduğu kadar Rum kilisesinin Bulgar topraklarında etkinlik kazanma politikalarına karşı da mücadele çağrısı yapmış ve ülkesinin insanlarını, kendi dillerinin kutsallığını korumaya, kendilerini eğitmeye ve kiliselerinin bağımsızlığı için mücadele etmeye davet etmiştir. Paisiy'in yapıtı esas 19. yüzyılın ilk yarısında halk kitleleri arasında büyük yankı ve heyecan uyandırmıştır. Ancak yazılışı bile, doğmakta olan ulusun ulusal bilincinin uyandırılması bakımından çok önemli bir esin ve teşvik kaynağıdır.

«*SLAV - BULGAR TARİHİ*»*NİN ÖNSÖZÜNDEN BİR BÖLÜM*

Halkını ve Bulgar yurdunu seven, onları yüreğinde taşıyan,

ve Bulgar halkınızın, babalarınızın, atalarınızın, ve çorlorınızın, yurtseverlerinizin ve ozizlerinizin hakkında ne bilindiğini, geçmişte nasıl yoşdmış olduklarını ve başlarından neler geçtiğini öğrenmek ve bilmek isteyen, okuyucu, dinleyici, Bulgar halkı, dikkotle dinleyin. Sizlerin de, nasıl ki tüm diğer kavimler ve halklar kökenlerini biliyor, dillerini tanıyor ve bir tarihe sahip bulunuyorlarsa ve okuma yazma bilen herkes halkını ve dilini tanıyor ve konuşuyor, bundan do gurur duyuyorsa, atalarınızın yapıp ettikleri konusunda neyin bilindiğini öğrenmeniz gereklidir.

.....

Ama kimileri kendi Bulgar soyları konusunda hiç bir şey öğrenmek istemiyorlar; yabancı dil ve kültüre yöneliyor, kendi Bulgar dilleriyle uğraşmıyor, üstelik Rumca okuyup konuşmayı öğreniyor. Bulgar adıyla çoğırılmokton utanıyorlar. Hey akılsız ve deli! Neden Bulgar olmaktan utanıyor ve kendi dilinde okuyup konuş muyorsun? Yoksa Bulgarların kendi İmparatorlukları olmamış mıydı? Yıllar boyunca egemen olmuş, tüm dünyada ün salmışlardı, ve çoğu zaman güçlü Romalılarla akıllı Yunanlılar onlara horoç ödemişlerdi. Bulgar çarıyla barış ve birlik içinde yaşayabilmek için, çarlar ve kırollor kızlarını eşliğe vermişlerdi. Tüm Slav soyu içinde Bulgarlar en şanlı ve en ünlü soydular, kendilerine çar diyen ilk kez onlardı, ilk kez bir patriğe sahip olan gene onlardı, hıristiyon olan ilk onlardı ve en büyük toprakları onlar ele geçirmişti. Bulgarlar tüm Slav soyu içinde en güçlü ve kendilerine en çok saygı duyulan soydular, ve tarihi yazarken sırayla anlatacağım gibi, ilk Slav azizleri de ışıklar saçarak Bulgar soyundan ve Bulgar dilinde yazarak ortaya çıktılar.

Ama, sen aptal insan, neden halkından utanıyor ve bir yabancı dile veriyorsun kendini? Ama şöyle diyor o; Yunanlılar daha akıllı ve kültürlüdürler ve Bulgarlar saftırlar, aptaldırlar, ince sözlerden yoksundurlar. Bu nedenle, Yunanlılara katılmak daha iyidir. Ama, aç gözünü de gör, kafası olmaz odam, Yunanlılardan çok daha akıllı, çok daha şanlı, şerefli birçok halk vardır. Bir Yunan [Rum] kendi dilinden, kendi bilgisinden, kendi halkından, senin yaptığın gibi kopuyor mu! Sen akılsız odam, gene de Yunan bilgeliğinin ve inceliğinin sona bir yararı yok. Hey Bulgar, kendini aldatma, soyunu ve dilini tanı ve kendi dilini öğren!

Hilanderli Paissiy'in eserini Piskopos Sofronius sürdür-

dü. Yetenekli bir yazar olan Sofronius, din adamı ve öğretmen olarak çalıştı. Sofronius, yeni Bulgarcada basılan ilk kitap, «Nedelnik» in yazarıdır. Eğitim olgusunun demokratikleştirilmesi ve gerek derslerin gerekse dini törenlerin ve duaların halkın dilinde yapılması, Sofronius'un tüm çalışmalarına egemen olan başlıca kayguydu. Joahim Karçovski ve Kiril Peyçinoviç Sofronius'un yolundan giden diğer iki ünlü addır.

SİLÂHLI MÜCADELE

Bulgar'ların gittikçe artan ulusal bilinçleri Osmanlı'ların feodal sistemine karşı ve siyasal baskıya karşı yoğun bir direncin ve tepkinin oluşmasına yolaçtı. Ülkenin hemen hemen her yerinde Hayduk hareketleri birbirini kovaladı; ayrıca 1768 - 1774 Rus - Osmanlı savaşı boyunduruk altındaki halkları harekete geçirdi. Tuna'nın çevresinde yerleşmiş halklar, general Svorov'un komutası altında mücadeleye katılan gönüllü birlikleri oluşturdular.

1787'de yeni bir Osmanlı - Rus savaşı patlak verince, Bulgar'ların Rusya'nın kendilerini kurtaracağı umudu daha da arttı.

Osmanlı hükümdarı III. Selim devletin içine düştüğü yozlaşma ve parçalanma sürecinin önünü almak için merkezî erki ve askeri gücü kuvvetlendirecek bir dizi reform uygulamaya giriştı. Ancak bu girişimler feodal derebeylerinin ve yeniçerilerin direnci ile karşılaşıp, başarısızlığa uğradı. İmparatorluğun her köşesinde derebeylikleri merkezi yönetime karşı başkaldırmışlardı. Tüm ülkeyi baştan başa soyup soğana çeviren Celâli isyanlarının ve soygunlarının önü alınamaz olmuştu. Kendi kaderi ile başbaşa bırakılan Bulgar halkı, Osmanlı Feodal İmparatorluğunda ortaya çıkan anarşiye ve Celâli çetelerinin yağmasına karşı elden geldiğince direnmekten başka yol bulamıyordu.

BALKAN HALKLARININ DAYANIŞMASI

18. yüzyılın ortasından itibaren Bulgar halkı yürümeye

başladığı yolda sağlam adımlar atabilmek için olanca gücünü topladı. Hemen hemen Akdeniz ülkelerinin, Orta Avrupa'nın ve Rusya'nın tüm büyük kentlerindeki tüccarlar arasında, çoğunluğu Yunanistan'dan olmak üzere Balkan ülkelerinden gelmiş birçok tüccar bulunuyordu. Bunların arasında Bulgar tüccarları ve zanatkârları da önemli bir yer tutuyorlardı. Bu insanlar, Bulgar halkı ile kültürel gelişmesi Bulgar halkından daha ileri olan Yunanlılarla, Sırplı göçmenlerle bağımsızlıklarını bir ölçüde korumuş olan Rumenlerle canlı ve sıcak ilişkiler kurmuşlardı. Nihayet 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlangıçlarına doğru doğmakta olan Bulgar ulusunun aktifleşmesini sağlayacak maddi koşulların enaz düzeyde de olsa, ortaya çıkmasıyla birlikte, Balkan Yarımadasındaki ulusal kurtuluş hareketlerinin tarihi bundan böyle tüm 19. yüzyıla egemen olacak bir nitelikle ortaya çıkıyordu. Bulgarlar bir yandan kendi ulusal kurtuluşları için mücadele ederlerken, öte yandan diğer Balkan halklarıyla çok sıkı ilişkiler kurmuşlardı. Böylece tıpkı kendileri gibi boyunduruk altındaki komşularının da ulusal kurtuluş hareketlerini destekliyorlardı. Halkın mücadele isteği ve devrimci ruhu öylesine güçlüydü ki genç Bulgar burjuvazisinin kimi zaman umutsuz serüven diye tanımladığı ve gerçekten de sonu baştan belli girişimlere bile gözünü kırpmadan atılıyorlardı.

SIRP AYAKLANMASINA KATILIŞ

18. yüzyılın sonlarına doğru Balkan Yarımadasında ihtilâle elverişli bir ortam oluştu. Fransız ihtilâlinin etkisi altında ünlü Yunan devrimcisi Konstantin Rigas cumhuriyetin bayrağına sarılarak halkın kutsal hakkı adına özgürlük mücadelesini başlattı. Bu atılım, diğer boyunduruk altındaki Balkan halklarına da kurtuluş hareketlerini başlatmaları yolunda önemli bir işaretti. İşte bu sırada Sırbistan'da bir ayaklanma başladı. Bu ayaklanma, küçük bir halkın bile tümü özgürlük fikirleri ile bezenmişse ve bu fikirleri hayata geçirmeye hazırsa yüzyıllardan beri süregelen bir imparatorluğun boyunduruğuna karşı gelebileceğini göstermişti. Bulgaristan'ın

kuzeybatısındaki Bulgar'ların yanısıra Tuna Prensliklerine sığınmış olan Bulgar göçmenleri Sırp halkının mücadelesine olanca güçleriyle katıldılar; üstelik Sırbistan'a sınır bölgelerde başlattıkları ayaklanmalarla ve Sırp isyancılarıyla yanyana mücadele etmeye hazır birçok gönüllüyü Sırbistan'a yollayarak ayaklanmayı desteklediler. Böylece Vidil ile Sofya arasındaki bölgeyi ve bu bölgenin batısında kalan toprakları başka deyişle Bulgar'ların oturdukları tüm alanları ayaklanma dalgaları bir anda kapladı. Sadece 1807 yılında 4 binden fazla Bulgar gönüllüsü Sırp topraklarına geçmişti.

1806 - 1812 Rus - Osmanlı savaşı sırasında Bulgar'ların kurtuluş mücadelesi yeni niteliklere kavuştu. «Semskoe Bolgarskoe Voisko» adı verilen özerk bir Bulgar gönüllü taburu kuruldu. Vrazalı Sofronius Rus genelkurmayına bağlanmış olan bir Bulgar irtibat komitesi oluşturdu. Ünlü Bulgar'lar tarafından imzalanan ve tüm Bulgar halkının desteklenmesi için Rusya'ya yapılan bir çağrı Bulgar'ların politik çabalarının ilk önemli örneklerinden biriydi.

BULGARLAR VE YUNAN AYAKLANMASI

Kısa bir süre sonra, 1821 yılında, tüm Balkan adasını kapsayacak şekilde düşünülmüş ve hazırlanmış bir ayaklanma patlak verince, ayaklanma Bulgaristan'daki geniş kitlelerin de ilgisini çekmekte ve sempatisini toplamakta gecikmedi. İsyanı başlatan Etniki Eterya Cemiyeti 1814 yılında Odesa'da kurulmuş ve özgürlük mücadelecilerinden oluşan bir birlikti. Sırbistan'dan, Güney Rusya'dan, Eflak'tan ve Boğdan'dan ve kuzey Bulgaristan'dan gelen binlerce Bulgar, büyük önderleri Dimiter ve Pavel Makedonski, Alexander Nikoljeviç ve İnce Voyvada yönetiminde Yunan isyancısı Alexander Ipsilanti ve Vladimireskou'nun birliklerine katılarak, onları güçlendirdiler. Ayaklanma döneminde yaşamış olan Yunan tarihçisi I. Filomon, Tuna monarşilerindeki yiğitlikler ve olaylar hakkında görüşünü anlatırken: «Yunanistan, Galatz, Dragshani, Skuleni ve Seku savaşlarında yiğit ve değerli kayıplarının yanısıra sayısız Sırp ve Bulgar din kardeşinin hayatları paha-

sına doğmuştur; hepsi yiğitçe öldüler,» der.

Ayaklanma Yunanistan'da patlak verdiğinde, gönüllüler arasında sayıca en kabarık olanlar Bulgarlardı. Yüzlerce Bulgar, mücadelenin en ön saflarına yerleşmiş, ve bilindiği gibi, tüm büyük çatışmalarda, Yunanisitan'ın özgürlüğü için cesaretle savaşmışlardı. İsyancılar Yunan toprakları üzerinde kendilerinden birkaç kat güçlü orduyla mücadele ediyorlardı. Ve ayaklanmanın Yunan toprakları üzerinde her hangi bir başarı getirme şansının bulunmadığını bildikleri halde, Yunanlıların yanında savaşan Bulgarların çoğu, Hacı Hristo ve Hacı Mihail gibi önderlerin buyruğu altında, Yunan davasını kendi davaları gibi benimseyerek, gelecekteki kuşakların şükran duygularını kazanmışlardır.

Bulgarların, Sırp ve Yunanlıların kurtuluş savaşma katılmasıyla, 19. yüzyılın başlarında karşılıklı yardımlaşmanın temelleri de atılmış oluyordu. Bu ilişkiler daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan ulusal devrimci mücadelelerde de farklı derecelerde sürecekti.

İLK ÇELİŞKİLER

1928 - 29 Osmanlı - Rus savaşı, Eflâk, Buğdan ve Sırbistan'ın özerkliğini sağlamlaştırdığı gibi, Yunanistan'a da bağımsızlığını getirdi. Yunanistan ve Sırbistan gibi iki özerk devletin kurulması, kuşkusuz ilerici bir olaydı ve Osmanlı boyunduruğu altında yaşayan diğer halklar üzerinde de devrimci etkiler yapmakta gecikmedi. Ama bu her iki devletin yöneticileri de, çok geçmeden hâlâ Osmanlı boyunduruğu altından kurtarılamamış bulunan ve hiç te küçümsenmeyecek sayıdaki Yunanlıların ve Sırpların kurtuluşunu, diğer Balkan ülkeleriyle birlikte hazırlanmış uyumlu bir plana bağlayacak akıllı ve gerçekçi bir politika oluşturmak yerine, diğer ülkelerin ulusal çıkarlarıyla taban tabana zıt bir yol izlemeye koyuldular. Altmışların başındaki manzara, yeni Balkan ülkelerinin her birindeki burjuvazinin, Balkanların öncülüğünü ele geçirmek için kırk türlü plan yaptıklarını gösteriyordu. Yunanistan'daki ve Sırbistan'daki iktidar sahipleri, Bizans İmparatorluğu,

daha doğrusu ortaçağdakine benzer bir Sırp İmparatorluğu kurma hayallerine kapılmışlardı. Milliyetçilik, bu hayallerin üzerine elverişli bir örtü geriyor, halk kitlelerinin gerçeği görmesini önlüyordu. İlerideki yıllarda diğer Balkan ülkeleri burjuvazisi de aynı yoldan yürüdü.

EĞİTİM MÜCADELESİ

Bulgaristan burjuva sınıfının doğuşuyla birlikte, Bulgaristan'ın kendine özgü, dünyaya dönük bir eğitim istemleri de ön plana çıkıyordu. «Hücre okulları» denen ve Osmanlı egemenliği boyunca eğitim kurumları olma hakkını taşıyan manastır okulları, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan gereksinmelere karşılık verebilecek durumda değillerdi. Bu nedenle birçok Bulgar, özgürlüğüne kavuşmuş Yunan okullarına gidiyor, ancak Yunan kültürünün benimsenmesi, onların ulusal bilinçlerini kaybetmelerine yol açabiliyordu. Yunan burjuvazisi, Bulgar burjuvazisinden daha önce doğmuştu ve daha gelişmiş; yalnızca Yunanistan'da değil, Bulgaristan'da da dünyevi eğitim veren okullar açmış, böylece birkaç amacı birden kollamış, bir yandan Yunanlıların ulusal bilincini yükseltmeye çalışırken, öte yandan Yunan ulusal devletinin kurulmasından sonra Bulgarların kültürel asimilasyonunu gerçekleştirebilmek için çaba harcamıştır.

Bulgar dilinde eğitim yapan dünyevi eğitime dönük okulların kurulması zorunluluğunu ilk duyanların başında birçok bilimsel yazının ve o zamanlar hemen her okulda okutulan *bukvar srazlinçi Pouçeniya* adlı çeşitli bilgileri içeren bir alfabenin yazarı Dr. Pıter Beron geliyordu. Dünyevi eğitim veren ilk Bulgar okulu, o zamanlar çok hareketli bir ticaret ve sanayi kenti olan Gabrovo'da kurulmuştu. Heyecanlı, ateşli, yurtsever bir halk eğitimcisi olan bu okulun kurucusu Vasil Aprilov'un hayatı, Bulgar burjuvazisinin büyük bir bölümünün gelişmesinde rastlanan tipik özellikleri taşır. Yunan okullarında okumuş olan ve Yunan kültürünü yücelten Aprilov, uzun süre helenizmin etkisi altında kalmış; ancak olgunluk çağında, yani kırkları aşmaya başladığında kendi halkının kül-

türel doğuşu için çalışmaya yönelmiştir. Aprilov'un yılmak bilmeyen çalışmaları meyvelerini vermiş, kısa süre içinde onun yolunu izleyen birçok insan çıkmış, Gabrova okulunu örnek alan en az yirmi okul kurulmuş, hatta kız okulları bile açılmıştır.

Eğitim kurumlarında görülen büyük gelişmeyle birlikte, kendisine doğrudan büyük görevler düşen yeni Bulgar edebiyatı da büyük bir atılım gösterdi. Demokratik özüne uygun olarak halk dilinde yazılmış olması yanısıra, yepyeni, yurtsever bir ruhla dolu bu edebiyatın toplumsal durumdan ve sosyal sorunlardan kaynaklanan konuları işlemesi, önemli başarılarındandır.

Bulgar basınının başlangıçları da kırk yıllarına raslar. Belirli aralarla çıkan ilk Bulgar gazetesi ülkenin dışında İzmir, İstanbul ve Bükreş gibi büyük kentlerde yayınlanıyordu. Duruma ve koşullara göre, gizli ya da açık dağıtılan gazete, siyasal konulara ilgi uyandırmayı ve bir Bulgar kamuoyu oluşturmayı amaçlıyordu.

Bulgar kentlerinde okullardan başka, kısa sürede tüm kültür ve eğitim yönelimlerini bir araya toplayan, Çitaliça adı verilen kütüphaneli okuma salonları kuruldu. Bu okuma salonlarında büyük bir hevesle kitaplar biraraya getiriliyor, konferanslar düzenleniyor, tartışmalar yapılıyor hatta tiyatro oynanıyordu. Bulgar tiyatrosunun kökenleri o zamanki okullara ve Çitaliça'lara geri gider ve bu dönemin çok yaygınlaşmış sanatsal faaliyetinin ürünüdür.

İNGİLİZ GAZETECİSİ MACGAHAN'IN İZLENİMLERİ

> Öyle sanıyorum ki, İngiltere ve Avrupa'daki insanların Bulgaristan hakkındaki düşünceleri oldukça eksik. Bulgar'ın vahşiler oldukları söylenip durur, Amerikan Kızılderililerinden daha uygar olmadıkları iddia edilirdi. Ben de kısa bir süre öncesine kadar bu eski düşünceden uzaklaşmamış olduğumu itiraf etmeliyim. Ve okulsuz tek bir yer bulunmadığını ve Osmanlıların yakıp yıkmadıkları okulların serpilip büyüdüğünü öğrenince şaşırıp kaldım; sanıyorum ki, bunu okuyan okuyucular da en az benim kadar şaşkınlığa uğrayacaklardır. Bu okullar Bulgar halkı-

nın gönüllü verdiği vergiler sayesinde ayakta duruyor ve yaşıyorlar; vergi vermeleri için bir devlet zorlaması bulunmadığı gibi, tersine, acalp Osmanlı makamlarının engelleme girişimlerine rağmen bu işten geri kalmıyorlar. Bu okullarda sürdürülen eğitim, ücretsiz olduğu gibi, zengin ve fakir ayırımı gözetilmeksizin herkes derslerden eşit ölçüde yararlandırılıyor. Okuma yazma bilmeyen tek bir Bulgar çocuğu yok; öyle ki Bulgaristan'da okuma yazma bilenlerin oranı İngiltere ve Fransa'dakl orana eşit. Bulgarları vahşi ve yabani sananlar bu gerçeklerden haberdar mı?.. Aslında Bulgarlar yabani olmak şöyle dursun, tersine gayretli, çok çalışkan, dürüst, uygar ve barışçı bir halk.

KURTULUŞTAN ÖNCE YAYINLANAN EDEBİYAT YAPITLARI

Dönem	*1806-28*	*1829-38*	*1839-48*	*1849-58*	*1859-68*	*1869-78*
Kitap	16	33	110	287	614	811
Gazete			3	6	27	74

ULUSAL BİR KİLİSE İÇİN MÜCADELE

Bulgaristan kilisesinin bağlı bulunduğu ve sınırsız yetkilere sahip İstanbul patrikliğini helenleştirme çabaları, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gittikçe yoğunlaştı. Rum dini liderleri Bulgar öğretmenlere rahat vermiyor, ve Bulgar kitaplarının yayılmasını önlemeye çalışarak, Bulgar Aydınlanma hareketini daha filiz halindeyken boğmaya uğraşıyorlardı. Bu bakımdan Bulgarların aşağı yukarı yarım yüzyıl süren kiliseye bağımsızlık kazandırma mücadeleleri, bir anlamda ve aslında kendilerini bir ulus olarak kabul ettirme mücadelesiydi. Teokratik* ilkeler üzerine kurulmuş olan Osmanlı İmparatorluğu içinde bağımsız bir kilise kurma hakkının kabul edilmesi aynı zamanda söz konusu ulusun ulusal özerkliğinin de kabul edilmesi anlamına geliyordu.

Kendini bir ulus olarak kabul ettirme mücadelesine tüm

(*) Dinsel - tanrısal

Bulgar halkı katılmıştı. Bu mücadele içinde halkın ulusal bilinci güçlendi. Sabır ve tutarlılık, ilk meyvalarını vermeye başladı. 1949 yılında İstanbul'da ilk Bulgar kilisesi açıldı. Bu kilisenin mensupları daha sonraki yıllar içinde çok gerginleşecek olan ilişkilerin de odak noktasını oluşturacaklardı. Bulgarların gerek ulusal gerekse kiliselerinin bağımsızlığı için mücadele veren ünlü isimler arasında Neofit Bosveli, Hilarion Makariopolski ve piskopos Veles'li Auxentius ve Plovdiv'le Paisiyi sayabiliriz. 1850 yıllarının sonuna doğru birçok cemaat İstanbul Patrikliğinden ayrıldı ve 1860 yılında Hilarion Makariopelski Bulgar kilisesinin patriklikten koptuğunu ilân etti. Bu girişimle birlikte Bulgarlar ulusal bilinçlerine kavuştuklarını da açıkça ilân etmiş oluyorlardı. Ancak bağımsız bir Bulgar ruhani başkanlığının oluşturulması için 1870 yılını beklemek gerekiyordu. Bu olay Bulgar ulusunun Osmanlı devleti tarafından resmen tanınması demekti.

DEVRİMCİ MÜCADELELER

Bulgarlar kalem ve haçla mücadele etmeyi öğrenmiş olmakla birlikte silâhı hıçbir zaman unutmadılar. Devrimci mücadeleye toplumun tüm katmanları katılıyordu. Tüccarlar ve zanaatkârlar kentlerdeki birçok politik komplonun ve gizli örgütlerin ruhuydular. Bu komplolarm içinde en büyüğü tüccar ve Tırnova'lı camcı Velço Athanassov adıyla anılan Velço komplosudur.

CYPRİAN ROBERT 1835 VELÇO KOMPLOSUNU ANLATIYOR

Osmanlıların büyük bir manevi çöküntü içinde bulunması Bulgarların umutlarını büyük ölçüde arttırıyordu. Bu savaştan beri birkaç yıl geçti geçmedi, öğretmenlerin, eğitim görmüş erkeklerin ve pedagogların katıldıkları bir birlik sessiz sessiz oluşmaya başladı.

Avrupa'nın bile kendisinden habbersiz olduğu bu esrarengiz Bulgar gizli örgütünün toplantıları, Tırnova'nın manastırla-

rında ve ormanlarında yapılıyordu. Ülkenin herbir köşesinden gelen birlik üyeleri Meryem Anayı onma bayramına katılmayı bahane etmişlerdi. Bayram günü köylü çadırlarında çeşitli eğlenceler düzenlendi. Genç kızların sunduğu tatlı erik rakısı su gibi akıyor, halkın mutlu geleceğine kadeh kaldırılıp yurtsever şarkıları söyleniyordu. Horo adı verilen ve elele tutuşulup bir halka oluşturularak yapılan dansta, eller birleşerek halkın önü alınmaz gücünü temsil ediyorlardı adeta. Bu dans, kolobolığı heyecana getirdi. Gecenin çökmesiyle birlikte gizli örgütün üyeleri manastırların mezarlıklarında toplanıp dualar ettiler ve yeni üyeleri örgütlerine kabul ettiler; bu yeni gelenler, bir ellerini atalarının mezarına koyarak, yurtları için öleceklerine ond içiyorlardı. Ertesi sabah, günün ilk kızıl ışıkları tepelerin çoğunluklo doğu sırtlarına düşen bu mezarlıkları aydınlottığında, bütün bu insanlar doğmokta olan güneşi umutla selamladılar. 1834'ten 1838'e kadar uzanan Bulgar geceleri hep böyleydi. Gelgelelim bir gün nasıl olsa ünleri duyulacak olan bu gecelere, hiç bir tarihçi dikkat etmemişti.

Osmanlı hükümetinin, devlet sistemini düzeltmek umuduyla askeri tımar sistemini dağıtması ve burjuvaziyi teşvik edici bazı reformlar yaparak yeni gelişmelere ayak uydurmak istemesi umulanı getirmedi. Reformların birçoğunun ne kadar verimsiz olduğu Kuzey Bulgaristan'da yirmi yıl içinde birbiri ardından patlak veren köylü isyanlarından da belli oluyordu: 1835, 36, 37, 41 ve 50 yılları, yiğitçe mücadele yıllarıydı. 1830 yıllarında Piort ve Berkoviçza 41 yılındaki Niş ve 50 yıllarında Vidin çevresinde patlak veren ayaklanmalar, kamuoyunun ve Sırp halkının desteğini almışlardı. Niş ayaklanmasının kanlı bir şekilde bastırılması tüm Avrupa'nın ilerici ruhla bezenmiş çevrelerinde büyük bir tepki yarattı.

BLANQUIS ENQOUETE 1841 NİŞ AYAKLANMASINI ANLATIYOR

Ormanların derinlerine gizlenmiş köylere yoklaştıkço, buralarda egemen olan derin umutsuzluğu ve çoresizliği gözlememiz o denli kolay oluyordu. Bu, hemen hemen yalnızca hı-

ristiyanların oturdukları köylerde Arnavutlar halk arasında her türlü kargaşayı çıkarıyorlardı. Avcının avını ele geçirmek için zamanını değerlendirmesi gibi Arnavutlar da Bulgarlara tuzak kurmakla meşguldüler. Yer yer yanıp kül olmuş evlerle, köklerinden sökülmüş meyva ağaçlarıyla şaşkın şaşkın dolaşan çocuklarla korku içinde kalmış kadınlarla karşılaşıyorduk. Her yerde zülüm ve şiddetin yağma ve yıkmanın izleri vardı. Erkeklerden bazıları daha doğrusu beyaz sakallı birkaç ihtiyar, Arnavutlar'ın varlığına rağmen ortaya çıkmaya cesaret edebildiler ve yanımıza gelip bize bir yandan kaçamak bakışlarla, bir yandan da acıklı sözlerle birşeyler anlatmaya çalıştılar. Onlara başlarına gelen felâketin Avrupa'da büyük bir yankı yaptığını ve bu konuda yargıya varabilmek için Fransız hıristiyanları adına buraya gelmiş olduğumu söyleyerek kendilerini yatıştırmaya çalıştım. Bu haber çok geçmeden köyden köye yayıldı ve alelacele evini terkeden herkes bu Fransız heyetini selâmlamaya geldi; bunun bana ne kadar gurur verdiğini anlatamam. Bu heyecanlı Bulgar köylü kümeleri, büyük beyaz gocukları ve kayun kürkünden şapkalarıyla çevremize toplanıp bizden haberler almaya, tavsiyelerimizi dinlemeye geliyorlardı ve bizden silâh sağlayıp sağlayamayacaklarını soruyor ve «silâh silâh» diye bağırıyorlardı. «Bize silâh verin, ormanlarımızı bu haydutlardan hemen temizliyelim.»

Devrim heyecanı Bulgaristan'daki boyunduruk altındaki Bulgarlarla birlikte, aynı zamanda Eflâk ve Buğdan'a sığınmış olan Bulgarları da sardı. Bu çevreler arasında ülkenin nasıl kurtarılacağı fikirleri ortaya atılıp, fikirler aynı zamanda hayata geçirildi. 1842 ve 43 yıllarında Braila huzursuzlukları patlak verdi; hedef Bulgaristan'da bir ayaklanmayı başlatabilmekti. Bu huzursuzlukları yaratan ve sürükleyen güçlerin başında Bulgarlar geliyor, Yunanlılar, Sırplar ve Eflâklılar da olaylara katılıyorlardı. Komplonun önderleri arasında Georgi Rakovski, Stavros Georgiu, Vasil Valkov ve Yüzbaşı Tatic'in adlarını sayabiliriz. 1848 yılında Romanya halkı feodal zincirleri koparmak ve sosyal özgürlüğünü ele geçirmek için mücadele etmeye karar verdiğinde, Tuna monarşilerinde ortaya çıkan Burjuva demokratik devriminde Bulgarların, Yunanlıların Sırpların ve Eflâklı'ların

karşılıklı destekleri de yoğun bir şekilde ortaya çıktı. Eflâk köylerindeki Bulgarlar, Rumen köylüleri ile birlikte toprak sahiplerine karşı mücadele ederlerken, Bükreş'te ve diğer kentlerde Bulgar zanatkârları ve tüccarları, tüm devrim boyunca Romanya'ya aktif destek sağladılar.

RAKOVSKİ — ULUSAL DEVRİMİN İDEOLOĞU VE LİDERİ

Bulgar ulusal devriminin ilk lideri olma onurunu taşıyan Georgi Stoikov (Sava) Rakovski (1821-1867) olağanüstü çok yanlı bir şahsiyetti; uğraşları arasında tarihçilik, gazete muhabirliği, budunbetimcilik (ilmi akvamcı -etnograph-) ve yazarlık, tüccarlık, avukatlık ve diplomatlık uğraşlarını sayabiliriz; ama en başta tutarlı, sağlam bir devrimciydi; yurdunun özgürlüğü için sürdürülen mücadelede, örgütlenmiş silahlı bir mücadele olmaksızın bir sonuç elde edilemeyeceğini ilk kavrayanlardandı. Akıllı, serinkanlı bir politikacı olan Rakovski, Balkanlardaki olaylara etki yapan dış etmenleri de kullandı. Kırklı yıllardan başlayarak ölümüne kadar süregelen, Bulgar toprakları üzerindeki hemen hemen tüm siyasal olayların önünde yer almış, yön verici bir kişi olarak bu olaylara katılmıştır.

1958 ve 1861 yıllarında «Bulgaristanın Kurtuluşu için planlar» yapmış; bu planlarda silahlı halk ayaklanmasının biricik kurtuluş yolu olduğunu kanıtlara dayanarak açıklamıştır. Bu planlarda, yurt dışında kurulması düşünülen geçici bir hükümete de yer verilmiştir.

RAKOVSKİ'nin «BULGARİSTAN'IN KURTULUŞU İÇİN 1858 YILINDA ODESSA'DA HAZIRLADIĞI PLANDAN BİR BÖLÜM

Bulgarlar özgürlüklerini, kılıçları ellerinde yitirdiler; onu gene kılıçlarıyla geri almalıdırlar! Onları, kendilerinden başka kimse kurtarmayacaktır; sonsuza kadar beklense de, silâh gücüyle zorla almaya çalışmadıkları ve bu uğurda kan akıtmadıkları sürece, kimse onlara haklarını vermeyecektir. Biz Bulgarla-

ların bu kutsal göreev sarılmamız ve atalarımızın âşık olduğu özgürlüğü geri almamız için bundan daha elverişli bir zaman bulunabilir mi? Elimize geçmiş olan bu elverişli zamanı boş yere nedeen geçirelim. Zaman bize şöyle sesleniyor: Bulgarlar ayaklanın, kendinizi kurtaracağınız ve ezelden beri şan ve onur dolu adınızı yeni şan ve onurlarla süsleyeceğiniz saat geldi.

Rakovski bu fikirleri gerçekleştirebilmek için Belgrad'da askeri bir birlik kurmaya başladı. Bu ilk Bulgar askeri birliğine devrimci ruha sahip 600 yurtsever katıldı; her biri sağlam bir askeri eğitim görmeye ve biran önce mücadeleye katılmaya can atıyorlardı. O dönemde Osmanlıların elinde bulunan Belgrad kalesine yapılan saldırıya katılmışlardı. Sırbistan hükümetinin desteğini almış bulunan Bulgar birliği, Türk - Sırbistan anlaşmazlığının giderilmesinden sonra dağılmaktan kurtulamadı. Sırp - Osmanlı savaşının patlayacağını uman ve gönüllü birliğinin talimatma bağlı hareket eden Bulgaristan'daki üyeler, koşulların değişmesiyle birlikte dağıldılar.

Bu arada Rakovski Sırp hükümetinin kendini görevlendirmesiyle, oldukça zor bir diplomatik ödev yüklendi.. Osmanlılara karşı bir Balkan Birliğinin kurulması için çalışacaktı. Tüm Balkan ülkelerini dolaşan Radovski, ünlü adlarla konuştu, ancak tarihsel koşullar böyle bir birliğin oluşturulması için elverişli değildi. Romanya'ya giden Radovski politik çalışmalarıyla birlikte basın çalışmalarını da burada sürdürdü.

KURTULUŞ MÜCADELESİNİN GÇÜLENMESİ

Osmanlı hükümetinin küçük meta üretimi ve kapitalist bir gelişmenin gerçekleştirilmesi için gerekli normal koşulları yaratmaktan yoksun oluşu ve halkı rekabetten ve dış sermayenin sömürüsünden koruyamayışı, hatta bundan zenginleerin bile mağdur olması, Bulgar burjuvazisini de hareke-te geçirmekte gecikmedi. Hatta burjuvazinin tutucu kanadı bile «Yaşlılar Komitesi» adı verilen ve özde, Rus hayranı bü-

yük burjuvazinin bir organı olan bir örgüt kurdu. Liberal burjuvazinin siyasal organı ise «Gizli Merkezi Komiteydi.» Ama Bulgar burjuvazisi temelde devrimci lâfazanlıkla yetiniyor, taleplerinde Avusturya - Macaristan örneğinden esinlenmiş bir Osmanlı - Bulgar çifte monarşisinden öteye geçmiyordu.

YENİ BİR TAKTİĞE DOĞRU

Pratik deneyimler Bulgar devrimcilerine, dıştan hazırlanan ve yalnızca gönüllü birliklerine dayanan bir ayaklanmanın, kendinden bekleneni gerçekleştiremeyeceğini göstermişti. Gönüllü birlikleri, sayıca üstün Osmanlı birliklerine dayanamayacak kadar zayıftılar. Halk kitlelrinin ayaklanabilmesi için özveri ve heyecan yetmiyordu. Uzun, sistemli bir hazırlanma dönemi kaçınılmaz olmuştu.

1867'de Panayot Hitov ve Filip Totyu'nun, 1868'de ise Hadşi Dimiter ve Stefan Karadşa'nm gönüllü birlikleri Bulgaristan'a yollandığında, gönüllü birliklerin [komitacıların] taktikleri de doruk noktasına erişiyordu. Yiğitlikleri ve özverileri onlara ebedi bir şan ve onur kazandırdı.

Hristo Botev, Bulgar edebiyatının en güzel dörtlüklerinden biri sayılan «Hadşi Dimiter» şiirini onlara ithaf etmişti:

Kim ki özgürlük mücadelesinde düşerse
o ölmez. Ona gözyaşları dökerler
yer ve gök, hayvanlar ve doğa
ve şarkıcılar ona şarkılarını söylerler

Ancak bu birliklerin karşılaştıkları sonuç, bu taktiğin başarılı olmayacağını göstermişti. Devrimci strateji ve taktik yeni bir yön gereksiniyordu.

DEVRİMCİ MÜCADELEDE YENİ BİR AŞAMA

Ulusal kurtuluş hareketi içinde devrimci - demokrat yön ağır basmaya başlayınca Bulgar ulusu da güçlenmeye yüztut-

tu. Devrimci güçleri ulusal çapta örgütlemeyi ilk kez denemiş olan Rakovski'nin geleneğini sürdüren Lyuben Karavelov ve Vassil Levski, Bulgaristan'ın ulusal kurtuluş hareketinde yeni bir gelişme aşamasının da temelini attılar.

Yetenekli bir gazeteci olan Lyuben Karavelov, uzun yıllar, yorulmak bilmeksizin Rus basınında çalışmıştı. Rusyada kaldığı yıllarda, ayrıca yazar olarak da görev yapmış ve çalışmasının sonucunda, Bulgar ulusal edebiyatma bu edebiyatın en güzel sayfalarım hediye etmiştir. Karavelov daha sonra Belgrad'ta Sırbistan devrimci hareketiyle ilişki kurdu ve bu hareketin radikal devrimci örgütü «Omladina» da önemli bir rol üstlendi. Bulgaristan'ın yeniden doğuş sürecinde Balkan federasyonunun en parlak ideologlarından biriydi. Yurtseverliğini, en derin demokratik anlayışlarla ve dıştan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı en güvenilir korunma olduğuna inandığı bir cumhuriyet ve Balkan federasyonu istem ve talepleriyle birleştirmişti.

Karavelov, Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun ve Sırbistan'ın gerici çevrelerinin izlemesi sonucu Romanya'ya yerleşmiş, orada «Svoboda» [Özgürlük] gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Gazete daha sonra «Nesavissimost» [Bağımsızlık] adıyla çıkmıştır. Bu gazeteyle birlikte Bulgar devrimci gazeteciliği de doruk noktasına ulaşmıştır. Karavelov Bükreş'te Bulgar göçmenlerinin devrimci kanadının önderliğini de yapmıştır.

ÖZGÜRLÜK HAVARİLERİ

Ulusal kurtuluş mücadelesinin en büyük önderi ise Vassil Levski'dir. O, Rakoviski'nin birinci alayında görev yapmış, büyük Bulgar Voyvodası Panayot Hitov'un gönüllüler birliğinde bayraktarlık görevini yüklenmiş, Bulgaristan'da kısa bir süre öğretmen olarak çalıştıktan sonra 1866'da Romanya'daki göçmenlere katılmıştır. Levski'nin ortaya attığı yeni fikir «bir iç devrimci örgüt» oluşturma fikriydi. Başka deyişle ülkenin dışında değil, Osmanlıların Bulgaristan toprakları üzerinde bir örgütlenme yoluna gidilecekti. Levski bu

fikirin gerçekleştirilmesi için tüm hayatı boyunca uğraştı. Tüm halk katmanları arasında yılmadan gizli örgütler, ittifaklar oluşturdu; yaşamı boyunca her gün tehlike ile burun buruna çalıştı. Levski'nin kısa yaşam biyografisinin özeti budur. Yılmadan, usanmadan ülkeyi karış karış dolaştı ve sayısız devrim komitesi kurdu. 1869'da «Bulgar Devrimci Merkez Komitesi» kuruldu; Komitenin başkanlığını Lyuben Karavelov yapıyor, Vassil Levski ise yönetici örgütleyici olarak İç Devrim Komitesinde görev yükleniyordu.

Ülke içinde devrimci örgütlerin kurulup geliştirilmesiyle, kurtuluş savaşı tüm ülke düzeyinde gerçek ulusal niteliğine bürünmeye başladı. Korkunç bir irade gücü ve görev bilinci taşıyan Levski, ayaklanma hazırlığının örgütleyicisiydi. Devrim fikrine yeni bir nitelik kazandıran, bu fikri yeni bir düzeyde ele alan oydu. «Temiz ve Kutsal Cumhuriyet» inde dinsel, ırksal ve ulusal ayrıcalıklara, farklara yer yoktu. Biri Levski'nin mektubundan diğeri devrimci örgütler statüsü taslağından alman iki kısa bölüm, Levski'nin düşünceleri hakkında açık açık bir fikir sahibi olmamızı sağlayabilir:

LEVSKİ'NİN BİR MEKTUBUNDAN

İçinde yaşadığımız yüzyıl küçük, büyük tüm ulusların özgürlük ve eşitliğinin kazanıldığı yüzyıldır. Bugün ezilen ve baskı altında bulunan herkes, boynuna kölelik zincirleri vurulmuş, şu acı ve utanç verici köle adını taşıyan herkes ruhsal, manevi ve bedensel tüm güçlerini toplamış, köle boyunduruğunu ne pahasına olursa olsun parçalayıp atacağı, kölelik zincirlerini koparacağı ve köle adını başından defedeceği fırsatın geleceği anı beklemektedir. Herkes özgürlük içinde yaşamak ve tanrının doğasından mutluluk payını almak, herkes insan olmak istiyor.

BULGAR HALKINI KURTARMAK İÇİN İŞÇİLERİN STATÜ TASLAĞINDAN

Hedef: Şimdiki despotik ve zalim devlet sistemini bir devrimle temelden değiştirmek ve yerine demokratik bir cumhuriyet getirmek. Atalarımızın silah gücüyle ve kanlarıyla aldıkları

ve bugün Osmanlı çetelerinin [sokak haydutlarının] ve soykırımcılarının insanlık dışı öfkelerini üzerine kustukları ve kurt kanununun egemen olduğu bu yerlerde doğruluğun ve gerçek özgürlüğün mabedini kurmak gerekir. Ve Osmanlı Çorbadşilak (mutlu azınlığın egemenliği) tüm ulusların [ve ulusçukların] birliğinin, kardeşliğinin ve tam eşitliğinin sağlanmasına müsaadee etmelidir. Bulgarlar, Türkler, Yahudiler vd. inançları uyrukları açısından ya da diğer yönlerden olsun birer devlet yurttaşı olarak her yönden eşit haklara sahip olmalıdırlar.. Hepsil, tüm ulus ve ulusçukların istem ve iradeleri gözönünde tutularak hazırlanmış genel bir yasaya tabi olacaklardır.

YAZAR VE DEVRİMCİ HRİSTO BOTEV

1873 yılında devrimci örgütlenme büyük bir darbe yedi. Levski ihanete uğradı, tutuklanıp idam edildi. Ölümü devrimci örgütlenmenin yeri doldurulmaz bir yara almasına yol açtı. Kurtuluş hareketinde, aşılması oldukça güç bir bunalım başgösterdi. Nihayet 1875'de yeni bir «Bulgar Devrimci Komitesi» kuruldu ve Komite başkanlığına Hristov Botev seçildi. Botev'in hem muhabir, hem edebiyatçı, hem de devrimci ve kurtuluş mücadelesinin ideologu olması, Bulgar ulusal devrimci hareketinin olgunluk düzeyi hakkında bir fikir verebilir. Botev, ulusal bir devrimci ve demokrat olarak ulusal kurtuluş hareketinin özellikle toplumsal yöndeki çalışmalarına ağırlık verirken, Bulgar ulusal devrimine, sınıf mücadelesinin damgasını taşıyan yeni bir içerik getirmiştir. Botev'in önderliğindeki Merkezi Komite «acil, gecikmesiz bir halk devrimi» belgisiyle ayaklanma hazırlığına girişti Toplumsal eşitsizliği ve haksızlığı bir türlü hazmedemeyen Botev ayrıcalıklı üst tabakayı ve ruhbani sınıfını (kliseye bağlı katmanları) apaçık suçlamış, ve tüm insanların eşitliği için mücadele vermiştir. Botev Bulgaristan'daki ilk ütopik sosyalisttir diyebiliriz. Paris Kömününü büyük bir heyecanla karşılaması da bu yüzdendir. Toplumsal eşitliği sağlamak sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için ortaya koyduğu devrimci özveri ve enternasyonalci ruhu şu sözlerden de belli olmaktadır: «Tüm insanlığın özgürlüğü ve mutluluğu için omuz-

dan düşmeyi göze almış bir baş'm üzerinde egemen hiç bir güç yoktur.»

BİR YİĞİTLİK DESTANI

19. yüzyıldaki Bulgar ulusal kurtuluş hareketinin doruk noktasını oluşturan 1876 Nisan ayaklanması, daha önceki tüm mücadelelerin kaçınılmaz sonucuydu. Bu hareket aynı zamanda, diğer Balkan ülkelerinin köklü dayanışma duygularının da bir ifadesiydi. Tüm Balkan halklarının özgürlük çabalarını göz önüne almadan, Nisan ayaklanmasının çevresindeki olayları kavramak güçtür. Botev de, «Özgürlük için dökülen kanının halklar arasındaki anlaşmazlıkları, hoşnutsuzlukları tümüyle sürüp süpüreceğini, ve özgürlüğüne kavuşan halkların kendi insanlarına, Balkan yarımadasında hak ettiği [ona düşen] yeri vereceğini» ummuştu. Bu nedenle Bulgarlar Hersek'te başlatılan (Koprivstitsa, Panagyuriş kentlerinde) ve başarılarına bütün Avrupa'nın kulak kesildiği ayaklanmayı, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş belirtisi olarak değerlendirdiler. Bulgaristandaki tüm devrimci faaliyet diğer güney Slavlarının ulusal kurtuluş hareketleri ile sımsıkı bağlandı. Bulgar devrimci örgütü, bir çağrısında, çok kısa bir süre sonra başlamak üzere olan ayaklanmaya [isyana] hazırlanma işareti veriyordu: Şimdi halkı ayaklanmaya [isyana]- çağırmanın vaktidir; ortak düşmanımızın gücünü parçalayarak, hem kendimize, hem de kardeşlerimize yardım etmiş oluruz.»

Daha 1875'te bir ayaklanmaya çağrı kararı alınmış olması ve başarısızlığın ardından, denemeyi 1876'da tekrarlamak isteği, ayaklanma halindeki güney Slavlarıyla eylem birliği yapma zorunluğunun açık seçik anlaşılmış olduğuna bir kanıttır. Çünkü, Bulgarların hazırlanmak için yeterli zaman bulamadıkları halde kurtuluş mücadelesine bir an bile tereddüt etmeksizin katıldıklarını görüyoruz.

Bulgaristan dört devrim bölgesine ayrılmıştı: Tırnova,

Slivan, Vraza ve Plovdiv. Her bölge için, hazırlıkları yerinde yöneten öncüler* seçilmişti. Hazırlıklar en hummalı şekilde Georgi Benkovski, Panayot Volvov ve Georgi Ikonomov'un yönetimi altındaki dördüncü devrim bölgesi Plovdiv'de sürdürülüyordu. 14 Nisanda Florişte Koridorunda toplanan Devrim Komitesi temsilcileri 1 Mayısı ayaklanmanın başlangıç tarihi olarak tespit ettiler. Ancak planlarının öğrenilmesi, acele etmelerine yol açtı. 20 Nisan 1876'da Kableşkov Bulgaristan tarihinde «kan mektubu» adıyla geçen ünlü mektubu Panagjuriste'deki öncülere gönderiyor ve ayaklanmanın başlangıcını bildirerek şöyle diyordu:

«Size şimdi bu mektubu yazarken bayrağımız konağın önünde dalgalanıyor, silahlar, kilise çanlarının fırtına gürültüsü altında yeri göğü inletiyor, ve çocuklar caddede birbirlerine sarılıyorlar. Kardeşler, eğer özgürlüğün gerçek fedaileri - öncüleri iseniz, bizi izleyin...»

Mücadele ateşi dördüncü bölgeyi biranda tamamen sardı. Benkovski'nin «uçan birlik» adı verilen atlı gönüllüleri köyleri birbiri ardından silaha sarılmaya çağırdı. Tırnova bölgesinde de ayaklanma kitleleri sardı. İsyancılar planları uyarınca kurtarılmış bir bölge oluşturmak amacıyla Balkan dağlarına sarktılar.

Bu arada isyancı Bulgarların ilginç bir özelliği, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü ve boyunduruk altındaki halkların kurtarılması, o genel heyecan içinde ayaklanmanın önderlerine, kolayca üstesinden gelinebilecek bir iş gibi gözüktüğü halde, gene de Türk halkına, Türk nüfusa karşı nefret ve öfkeye kapılmamış olmalarıdır. Ayaklanmanın bildirilişiyle birlikte Bulgar halkına yapılan bir çağrıda: «Barışçı Türklerin namusu, mülkü ve canı sizler için tıpkı sizinkiler gibi değerli olmalıdır.» denmekteydi.

AYAKLANMANIN BASTIRILMASI VE AVRUPA KAMUOYUNUN TEPKİSİ

Ölüm pahasına, ve tüm olanaksızlıklara rağmen sürdü-

(*) Bunlara havarî anlamına gelen «Apostel» deniyordu.

rülen yiğitçe mücadele ayaklanmanın korkunç bir şekilde bastırılmasına engel olamadı. Ancak birçok Bulgarın kendilerini gözlerini kırpmaksızın feda etmeleri boşa gitmemişti. Nisan ayaklanmasının başarısızlığa uğraması, Bulgar halkının özgürlüğünü ele geçirme isteklerine gem vuramadı. Mücadele durmak şöyle dursun, yeni biçimlerde, yeni savaşçılarla birlikte sürdü gitti. Hristov Botev Romanya'da büyük bir gönüllü ordusu topladı ve bu ordunun eylemlerine ilişkin haberler tüm Avrupa'da yayıldı. Rus - Osmanlı savaşının başlangıcına kadar Romanya'da faaliyet gösteren «Merkezi İyi İşler Topluluğu» yeni bir ayaklanma için çağrıda bulundu. Birkaç bin Bulgar Sırbistan'daki gönüllü hareketine katıldılar ve 1876 Sırp - Osmanlı savaşında ya bağımsız birlikler olarak ya da bir Rus - Bulgar askeri birliğinde çarpıştılar. Atina'daki Bulgar göçmenleri bir araya gelerek örgütlendiler, silah sağladılar ve Osmanlı İmparatorluğunun topraklarına girmeye çalıştılar. Güney Rusya ve Sırbistan'da toplanan büyük bir gönüllüler ordusu Bulgaristan'a yeni bir silahlı yürüyüş hazırlıyordu.

Bulgarların bu yenilmez ve yokedilmez özgürlük istekleri, ve Nisan ayaklanmasının gerçek bir halk ayaklanması olduğu olgusu tüm Avrupa'da büyük bir sempati uyandırdı. Avrupa kamuoyu büyük bir çoğunlukla Bulgarların yanında yer aldı, *ve Osmanlı mezalimini mahkûm etti.* İnsanlık adına seslerini yükselten ünlü ve tanınmış kişilerin yanısıra binlerce sıradan yurttaş da bu karşı çıkışa katıldılar ve Bulgar halkının yanında yer aldılar. Birçok istek ve temenni dilekçeleri yazdılar, komiteler oluşturdular, ve Osmanlıların silahsız ve savunmasız halka karşı giriştikleri korkunç soykırım hareketi karşısındaki tepkilerini dile getirmeye çalıştılar. İngiltere'de patlak veren bir karşı çıkış hareketinin arkasından, Napoli'deki gösteriler, Çek ülkeesindeki ve Slovakya'daki yığınsal protesto gösterileri ve nihayet hemen tüm Avrupa ülkelerinin basınında yer alan ve durumun vahametini belirten yazılar Rusya'nın harekete geçmesine ve olayların hızlanmasına yol açtılar.

VİCTOR HUGO'NUN 1876 AĞUSTOSUNDA PARLEMENTODA YAPTIĞI KONUŞMADAN BİR BÖLÜM

Avrupa hükümetlerinin dikkatini, çok küçük olduğu için hükümetlerin hemen hemen hiç üzerinde durmadıkları bir gerçeğe yöneltmek zorunda olmuştur. İşte gerçeke şudur: Bir halk katlediliyor. Nerede? Avrupa'nın göbeğinde. Bu olayın tanıkları var mı? Tek bir tanığı var; o da tüm Avrupa. Hükümetler görüyorlar mı bu gerçeği? Hayır.

Bu küçük, yiğit halkın çilesi ne zaman bitecek? Uygarlığın bu duruma son verecek çağrıyı yapma, etkili bir yasaklama koyma zamanı gelmiştir. Biz, halkları hükümetlerin bu yasaklama kararını almalarını istiyoruz.

DOSTOYEVSKİ'nin 1876 TARİHLİ BİR YAZISINDAN

Ah uygarlık! Osmanlıları, çocuklarının gözleri önünde babalarının derilerini yüzmekten ciddi ciddi alakoyarsa, çıkarları büyük ölçüde bozulacak olan Avrupa! Avrupa uygarlığının bu çok önemli ve herşeyin üstündeki çıkarları! Elbette, ticaret, gemicilik (denizcilik), pazarlar, fabrikalar, Avrupa'nın gözünde daha değerli ne olabilir ki? Bunlar dokunulmasına müsaade edilmeeyen çıkarlardır; hani düşüncede bile onlara dokunamazsınız, nerede kaldı parmağınızı uzatmanız! Ama gene de lânet olsun, Avrupa uygarlığının bu çıkarlarına! Evet uygarlığın bu çıkarlarına lanet olsun ve eğer kendi varlığını sürdürmesi için insanların derisinin yüzülmesi gerekiyorsa o uygarlığa da lanet olsun!

KURTULUŞ SAVAŞI

1877/78 Osmanlı - Rus savaşı Rus kamuoyunda büyük bir heyecanla karşılandı. Çarın uzak hedefleri ne olursa olsun, Rus askeri, kölеleştirilmiş kardeşlerini kurtaracağı düşüncesiyle yanıp tutuşuyordu.

Savaş Bulgaristan'da dev boyutlara ulaşan bir yurtseverlik hareketini başlattı. Rus ordusuna bir Bulgar «Kara kuvveti» eklendi. Osmanlıların cephe gerisinde savaş boyunca Bulgar gönüllü birlikleri (komitacıları) faaliyet gösterdiler.

Sivil halk da akla gelebilecek her şekilde kurtarıcı birlikleri destekliyordu. Savaşın öyküsü unutulmaz kahramanlık ve yiğitlik örnekleriyle doldu: Şipka geçidinin savunulması (bu geçit bugün Bulgaristan'ın yenilmez özgürlük mücadelelerinin sembolu olarak durmaktadır). Savaşın seyrinde dönüm noktasını oluşturan Plevne'nin zaptı. Şipka köyündeki ve Şeynovo'daki zaferler.

BARIŞ ANLAŞMALARI

Rus ordularının İstanbul üzerine yürümeleri Osmanlı hükümetinin barış önerisinde bulunmasıyla noktalandı. Ayastafanos'ta imzalanan anlaşmaya göre (3 Mart 1878) Üsküp, Ohri, Manastır, Serez, Kavala ve Görice'yi içine alan muhtar bir Bulgar prensinin idaresinde büyük bir Bulgaristan'ın kurulması kabul ediliyor, ayrıca Sırbistan, Montonegro ve Romanya'nın ulusal bağımsızlıkları kabul ediliyordu. 1877/78 savaşı, Rus halkının Balkan halklarını (Sırpları, Yunanlıları ve Bulgarları) kurtarmayı bir görev bildiğini bir kez daha kanıtlamış oluyordu.

Gelgelelim Balkan yarımadasının göbeğinde büyük bir devletin kurulmak istenmesi Batılı güçlerin yoğun direnciyle karşılandı. Bunun üzerine, Batının baskısıyla 13 Temmuz 1878'de Berlin'de toplanan kongre, Ayastafanos (Yeşilköy) anlaşmasını yeniden gözden geçirerek, Dobruca'yı Romanya'ya, Niş'i Sırbistan'a veriyor. Trakya ve Makedonya'yı da bir kenara bıraktıktan sonra Balkanlar ile Tuna arasında küçük bir Bulgar prensliğinin kurulmasına göz yumuyordu. Bulgaristan üçe ayrılmış oluyordu. Doğu Rumeli Osmanlı Sultanına bağlı özerk bir bölge olarak kalıyor, Bulgar prensliği bir Osmanlı beyliğine dönüştürülüyor, geri kalan Bulgar toprakları da Osmanlılara geri veriliyordu.

Böyle olunca Balkan Yarımadası yeni uzlaşmazlıkların ve bunalımların yıllar sürecek çalkantıların zemini olup çıkıyordu.

BULGARİSTAN'IN KAPİTALİST GELİŞMESİ

GENÇ DEVLETİN İLK ADIMLARI

Bulgaristan'ın özerk gelişmesi kurtuluşundan sonra geçici Rus yönetiminin doğrudan idaresiyle birlikte başladı. Bu «Yönetim» ilk devlet kurumlarını oluşturduğu gibi, Tırnova'da Bulgaristan anayasasını hazırlayacak bir kurucu meclisi toplantıya çağırdı. Bu toplantı kurtarılmış ve özgürlüğüne kavuşmuş Bulgarların ilk büyük politik forumuydu. Tırnova anayasası 1879'da kabul edildi. Anayasa, o dönemin en demokratik anayasalarından biriydi. Prens Alexander von Battenberg Bulgaristan prensliğine seçildi. Prensin seçilmesinden sonra geçici Rus hükümeti yetkilerini terketti.

Kurucu mecliste daha başlangıçtan itibaren, ülkeye egemen olmaya çalışan biri tutucu, diğeri liberal iki parti ortaya çıktı. Anayasanın kabulüne kadar birbirleriyle giriştikleri mücadeleyi daha sonra alabildiğine sert bir şekilde sürdürdüler. Başlarında prensin de bulunduğu tutucu güçler, anayasanın liberal karakterinden memnun olmamışlar ve onu askıya almaya çalışıyorlardı. Bunu gerçekleştirmek isterken de Avusturya - Macaristan ve Rusya gibi dış güçlere dayanıyorlardı. Prens Alexander 1881'de Halk Meclisini dağıttı. Ne var ki diktatörlüğünü yürütme olanağına kavuşamadı, çünkü kendi getirdiği hükümet ile anlaşmazlığa düştü. Tüm yet-

kilerine rağmen gerici - tutucu hükümet iki yıl dayanabildi. 1883'de anayasa tekrar yürürlüğe kondu ve liberaller yeniden iktidara geldiler.

ULUSAL BİRLİK İÇİN MÜCADELE

Rumeli'yi Babı - Âli'nin derebeyliği durumuna sokan zoraki bölme'nin ardından yoğun bir protesto hareketi patlak verdi. Rumeli'nin (Güney Bulgaristan'ın) Bulgaristan Prensliğine bağlanmasını hedef alan bu kitle hareketi, ulusal devrimin devamı olarak değerlendirilebilir. Hareket önderleri, Osmanlılardan kaçabilen, Nisan ayaklanmasının «havarileri»ydi. Ayrıca, Rumeli'nin birleşmesini hazırlayıp uygulamaya koymuş olan 1885'te kurulmuş «Bulgar Gizli Devrimci Merkez Komitesi» kurtuluş hareketinden önce varolan göçmen komitelerinin örneğine göre örgütlenmiş olup, aynı statüyü uyguluyordu. Halkın büyük heyecanıyla desteklenen katma hareketi 6 Eylül 1885'te gerçekleştirilirken, Balkan yarımadasında çıkabilecek olasıl çalkantılardan çekinen Batılı güçler, Rumelinin Bulgaristan Prensliğine bağlanmasını desteklemediler. Doğu komşusunun topraklarını genişletmesinden huzursuzluk duyan Sırp Kıralı Milan, Avusturya - Macaristan'ın kışkırtmasıyla, Bulgaristan'a saldırdı; tüm Bulgar kuvvetlerinin Osmanlı sınırında yığmak yaptığına güvenen Milan, Bulgaristan'ın güç bir durumda kalmasına yol açmakla birlikte, Slivinza'da ağır bir yenilgiye uğramaktan kurtulamadı; Sırp orduları imha edildi.

Sırp halkının da istemediği bu savaş, Balkan halklarının yabancı çıkarlar uğruna birbirlerinin boğazına sarılmalarına yol açacak olan korkunç olaylar dizisinin de başlangıcıydı.

STAMBOLOV HÜKÜMETİ

1886'da Prens Alexander von Battenberg askeri bir darbeyle düşürüldü. Bir yandan uluslararası dengenin çok nazik ve karmaşık oluşu, öte yandan Rusya'nın, prensi destek-

lemekte isteksiz davranışı, prensi çekilmeye mecbur etti. Kurtuluş hareketinden önce adı bilinen Stefan Stambolov (1854 - 1895) hükümet yönetimini devraldı. Stambolov yönetimindeki Bulgaristan Rusya'dan kesin olarak kopup Avusturya - Macaristan'a yaklaştı. Ferdinand von Coburg - Gotha Bulgaristan Prensliğine seçildi. Prens, hükümeti kendi amaçlarında kötüye kullanmaktan çekinmediği gibi, Stefan Stambolov'dan rahatsız olmaya başlayınca onu öldürtmekte de tereddüt etmedi.

İKİTİSADİ GELİŞME

Bulgaristan'ın kurtuluşu, hızlı bir kapitalist gelişmeye olanak verdi. Batı Avrupa ülkelerinin rekabeti ve doğu pazarlarının kaybedilmesi yüzünden Bulgar zanaat ürünlerinin pazarlama olanakları da ortadan kalkınca, Bulgristan el zanaatları da çöküş sürecine girdiler. Sonuçta bir çok el zanaatları atelyesi kapatıldı. Örneğin sadece Stara Sagora bölgesinde Kurtuluş hareketinden önce 660 olan atelye sayısı 263'e düşmüş, Samokov'da bu sayı 456'dan 58'e inmişti.

Gelgelelim bu çöküş sürecine aynı oranda ve hızda sanayinin gelişmesi eşlik etmiyordu. Bir yandan sermayenin yokluğu, öteyandan dış rekabet fabrika üretiminin yaygınlaşmasının başlıca engeliydiler. 1887'ye doğru Bulgaristan'da yaklaşık 36 büyük sanayi işletmesi vardı, bunların çoğunluğu tekstil fabrikalarıydı. Gabrovo ve Sliven tekstil endüstrisinin merkezleri durumuna geldiler; Sliven'de Dobri Şeljaskov'un, Bulgaristan kurtuluş hareketinden önce kurduğu devlete bağlı tekstil fabrikası başarılı bir işletme olarak varlığını sürdürdü.

Ekonomi Stambolov hükümeti döneminde gözle görülür bir ilerleme kaydetti; ekonomiyi koruyucu ve teşvik edici önlemlerle sanayide önemli atılımlar gerçekleştirildi.

Ülkenin ekonomik tablosunu belirleyen asıl etmen köylü nitelikteki küçük ekonomiydi. Gerçi bu alanda da sınıfsal farklar yok değildi; bir büyük köylüler tabakası oluşmuş, köylülerin çoğunluğu ise yıkılmaya terkedilmişlerdi. Ama ge-

nel olarak Bulgar köyünün iç yapısı oldukça dengeliydi: Köy ekonomisine ağır basan küçük ve orta köylü tipi ekonomiydi. Bulgaristan, yirminci yüzyılın ortasına kadar büyük toprak mülkiyetini tanımayan bir tarım ülkesi olarak kaldı. Toprakların azlığı tarımda bir sorun olarak belirirken, iş - güçlerinden oluşan büyük bir ordu ayakta tutuluyor, bu güçlerin emeğini kullanma olanağı bulunamıyordu.

Bu arada dış ticarette nisbî bir gelişme kendini gösterdi. Bulgaristan'ın 1891 ile 1895 arasındaki dış ticaret tablosu bu konuda bir fikir verebilir:

	Dış satım	Dış alım
Avusturya - Macaristan	2.942	30.297
İngiltere	13.526	178.970
Türkiye (Osmanlı İm.)	22.505	10.327
Almanya	11.052	9.226
Fransa	15.947	3.594
Rusya	46	4.016

bin Leva olarak

POLİTİK İLİŞKİLER

İç politikadaki mücadeleler temelde Bulgar burjuvazisinin çeşitli kanatları arasındaki uzlaşmazlıkların ve anlaşmazlıkların ürünüydü. Burjuvazi ekonomik bağlarına göre çeşitli Batı Avrupa ülkelerine yönelmişti. Kurtuluştan hemen sonraki Bulgar toplumunun sınıfsal yapısı iki partinin doğmasına meydan vermişti. Tutucu parti büyük tüccarlardan, tefecilerden, fabrikatörlerden ve müteşebbislerden oluşan büyük burjuvaziyi temsil etmekteydi. Liberal Parti ise henüz farklılaşamamış küçük burjuva kitlelerin yanında doğuş halindeki işçi sınıfının da sesiydi. Bu partiler varlıklarını sürdürürken ne denli esnek ve dengesiz olduklarını da gösterdiler, parçalanmalar, politik gruplarda kaynaşmalar, gruplaşmalar ve yeni partilerin oluşması gibi olaylar birbirini izledi. Bu dalgalanmalar, yeni katmanlar ve sınıflar doğuran toplumsal hareketin ürünüydü.

İŞÇİ PARTİSİ

İşçi sınıfının ortaya çıkması, 1891'de kurulan Sosyalistler Partisi'ni de hayata geçirdi.

Partinin kurucusu daha önce (1883) de Rusya'da ilk sosyalist gruplardan birini kuran Dimiter Blagoev'di. Bulgar Sosyal Demokrat Partisi'nin kısa sürede sağladığı otorite ve saygınlık, o dönemlerde taraftarlarına büyük tehlikeler getiren ve birçok kişi tarafından ütopik ilan edilen bir davaya kendilerini özveriyle adayan bir avuç inançlı ve heyacanlı sosyalistin yürekli davranışlarında aranmalıdır.

Sosyalistlerin partisi oportünist ögeler ile burjuva hükümetine karşı verdiği mücadele içinde, işçilerin grev kavgalarıyla birlikte pişip sağlamlaştı. Bu mücadeleler partiyi, diğer ülkelerde olduğu gibi iki kanada ayırdı; bu kanatlardan biri sol, diğeri sağdı ve Bulgaristan'da bu kanatlara «Dar Sosyalistler» ve «Geniş Sosyalistler» adı verilmişti. Her iki kanat da 1903'de örgütsel düzeyde de birbirlerinden ayrıldılar ve bağımsız birer parti olarak varlıklarını sürdürdüler. Dimiter Blagoev'in önderliğindeki Dar Sosyalistlerin partisi Bulgar işçi sınıfının devrimci öncüsüydü. Tüm hayati sorunlarda sınıf konumunu savunarak uzlaşmaz bir tavır takınmaları, parlamentoda olduğu gibi parlamento dışında da taviz vermemeleri Bulgar Marksistlerinin saygınlığını arttırdığı gibi, daha da önemlisi, güven kazanmalarına yol açtı. Bulgar Marksistleri aynı zamanda uluslararası işçi hareketi alanında da söz sahibi oldular ve büyük bir otorite kazandılar. Belki çok az kimse, Bulgar sosyalistlerinin bir kaza yönetimi kazanan Avrupa'daki ilk sosyalistler olduğunu ve bu durumun Avrupa'nın demokratik basınını uzun süre meşgul ettiğini bilmektedir.

DİMİTER BLAGOEV'İN BULGARİSTAN'DAKİ İLK SOSYALİST ADIMLARA İLİŞKİN ANILARINDAN BİR BÖLÜM

Ama biz sosyalistlerin o zamanlar katlanmak zorunda bulunduğumuz güçlükler, yalnızca kişisel yaşantımızdaki karşılaş-

tığımız tepkiler değildi. Sosyalist mücadelenin ilk adımlarının atıldığı o dönemde rakiplerimizin bize yönelttiği iftira ve hakaretlerin manevi baskısı da bunlara ekleniyordu. Bunlar bizleri en karanlık renklerle tasvir ediyor, kara şeytanlar, kötü niyetli, ruhu kararmış insan düşmanları olarak takdim ediyorlar, kimseyi sevmediğimizi ve kimseyi saymadığımızı ileri sürüyorlardı. Burjuva partilerinin dövüşçüleri ve çocuklar sokaklarda arkamızdan «sosyalist, sosyalist» diye bağırıyor, bazan arkamızdan taş atıyorlardı. Tüm bunlara dayanabilmek için, insanın kuvvetli sinirleri olmalı ve sosyalizmin bilimselliğine sarsılmaz inancı bulunmalıydı.

KÖYLÜ PARTİSİ

Tıpkı Osmanlılar dönemindeki gibi halkından doğal toprak vergisi (cizye) almaya devam eden devletin müdahaleleri, 1900 yılında köylüler arasında huzursuzlukların doğmasına yol açtı. Aynı yıl köylülerin partisi kuruldu.' Başlangıçta köylülerin ekonomik bir örgütü olduğu kadar bir eğitim ve gelişme örgütü olarak kurulan Bulgar Köylü Birliği (Bulgarski Semedelski Naroden Sajus) henüz ikinci kongresinde siyasal bir partiye dönüştü. Programı uyarınca küçük ve orta köylülerin çıkarlarını temsil etmeyi hedef almış olmakla birlikte, parti yönetiminde birbirinden farklı görüşler temsil edilmekteydi. Bulgar köylülerinin büyük bir bölümü, kendi aralarında sınıfsal çıkarları farklı birçok katmanın doğmakta olduğunu görememişlerdi.

ZANKO ZERKOVSKİ'NİN KENDİ ÖRGÜTLERİNİ KURMALARI İÇİN BULGAR KÖYLÜLERİNE YAPTIĞI ÇAĞRIDAN BİR BÖLÜM

Yoksul köylüler;

Bu çağrıyı imzalayan biz toprak işletmeleri sahipleri, ülkemizin neresinde olurlarsa olsunlar, hhangi partiye bağlı bulunurlarsa bulunsunlar, toprağa bağlı tüm kardeşlerimize bu çağrıyla birbirlerine ellerini uzatmalarını istiyor ve tarımsal ekonomimizin doğru dürüst geelişmesini engelleyen ya da bu geliş-

meye müsaade etmeyen herşeye karşı mücadele edebilmek için biz toprak işletmecilerinin çıkarları adına bir «Bulgar Köylü Birliğinde» birleşmeye çağırıyoruz.»

Güçlük içinde kıvranan toprak sahipleri;

Birleşini Birlikten güçlülük doğar, birlik ve dayanışma dağıları devirir; kendi gözlerini oymayan kargalar, kartalı kaçırabilirler; tavşan birçok köpeği öldürebilir, birleşin, yalnızca birlik bizi kurtarabilir.

BALKANLILAŞTIRMANIN TEMELLERİ

Bulgaristan özgürlüğüne kavuştuğu ilk yıllarda kendi iç işlerini ve sorunlarını kendi başına çözümlemek ve düzenlemek olanağından yoksundu. Kendi aralarında çelişkili birçok güçler Bulgaristan'ı etkisi altına almıştı. Balkan yarımadası Avrupa'nın barut fıçısına dönüşmüştü; Balkan devletlerinden hiçbiri nihai etnik sınırlarını çizememiş, Hıristiyan nüfusun büyük bölümleri Osmanlı yönetimi altında kalmış, ve bu kesimlerin kurtuluş çaba ve özlemleri son bulmamıştı. Gelgelelim kurtuluş mücadelesi bundan böyle yalnızca bir devrimci eylem sorunu olmaktan çıkmıştı; Balkan halklarının kurtarılmış olan bölümlerinde egemen olan burjuva hükümetleri kurtuluş mücadelesini kendi politikaları yapmakla birlikte Balkanlar üzerindeki etkilerini ve nüfuslarını kaybetmek istemeyen büyük güçler de bu politikayı kendi açılarından yönlendirmeye kalkmışlardı. Amaçları Balkan halklarının çıkarlarını kollamak değildi. Ne Osmanlı egemenliği altındaki insanları, ne de kurtulmuş bölgelerdeki nüfusu düşünmüyor, yalnız ve yalnız kendi çıkarlarını kolluyorlardı. Büyük devletler etki alanları kurmakla kalmayıp, belli partilerle işbirliğine gittiler, bunlara dayandılar, böldüler ve yönettiler. Böyle olunca Balkanlar kısa zamanda Avrupa'nın en tehlikeli barut fıçısı haline geldi. İşte adına «Balkanlılaştırma» politikası denen ve Balkan halklarının hemen hemen tamamiyle istek ve iradeleri dışında gerçekleştirilen politikanın gözle görülür nedenleri bunlardı.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN AVRUPA BÖLÜMÜNDEKİ BULGARLAR'IN KURTULUŞ MÜCADELESİ

Berlin anlaşmasıyla yeniden Osmanlı boyunduruğu altına itilen Bulgar halkının büyük bir bölümü büyük devletlerin kendilerine biçtikleri kaderi paylaşmamakta kararlıydılar. 1893 yılında devrimci bir örgüt kurarak başına daha önce sınanmış özverili önderler geçirdiler; örneğin Goze Delçef, Gyorçe Petrof, Jan Sandanski gibi. «İç Makedonya Devrimci Örgütü» birçok yönüyle kurtuluştan önceki kurtuluş komitelerini andırıyordu. Örgütün önderleri olanca güçleriyle bir ayaklanma hazırlıyor ve gerek Makedonya'nın, gerekse Trakya'nın özerkliğine kavuşmasını baş hedef olarak belirlemiş bulunuyorlardı.

Makedonya ve Trakya'daki Bulgar nüfusunun köylü kitleleri ve kentlerdeki küçük burjuvazi Osmanlıların feodal ve ulusalcı baskısına bir son vermek istiyorlardı. Gelgelelim ne köylü kitlelerinin, ne de küçük burjuvazinin sınıfsal çıkarları büyük burjuvazininki ile uygun düşmüyordu. Çünkü hedefleri demokratik bir devlet düzeni gerçekleştirmekti. Bu bakımdan köylü kitlelerinin ve küçük burjuvazinin Makedonya'nın ve Trakya'nın özerkliğine kavuşturulması talepleri ilerici nitelikteydi, yabancı egemenliğinin, feodal Osmanlı yönetiminin son bulmasını ve toplumun demokratik bir gelişmeye kavuşturulmasını öngörüyor, bu istekler de ne Bulgar büyük burjuvazinin ne de monarşisinin işine gelmiyordu. Bulgar monarşisi ve büyük burjuvazi bu taleplere katılmadığı gibi bunların gerçekleştirilmesine müsaade de edemezdi. «İç Makedonya Devrimci Örgütü» Trakya ve Makedonya'nın politik özgürlüğünü mücadele ile kazanabilmek için uyruklarına ve ulusal bağlarına aldırmaksızın Makedonya'nın ve Trakya'nın tüm halkını birleştirme hedefini koyuyordu. Bu örgüt milliyetçilik ve şovenizmi tanımadığı için Yunanlılar, Eflaglı'lar Yahudiler ve hatta Türkler gibi Bulgar olmayan ögeleri de halk kitlelerinin önünde duran ayaklanmaya katabilmek için uğraşıyordu. Bulgarlar'ın Makedonya ve Trakya'daki devrimci örgütü olan «İç Makedonya Dev-

rimci Örgütü» birçok sorun karşısında sosyal demokrat tavır ve tutuma yakın düşen bir yol izliyordu; bu da Prens Ferdinand'ın ve onun hükümetinin düşmanlığını uyandırmak için yeterli nedendi.

İç Örgüt birkaç yıl içinde birçok kentte ve büyük köylerde yaygın bir komite şebekesi oluşturdu. Örgütün silâhlı güçleri olan gönüllü birlikleri (komitacılar) halkı her yönden koruyorlardı. İç Örgütün otorite ve saygınlığı öylesine artmıştı ki kimi bölgelerde pratikte Osmanlı yargı gücünü temsil etme durumuna gelmiş; Bulgarlar arasındaki anlaşmazlıklarda Osmanlı Mahkemelerinin yerini tutmaya başlamışlardı.

Selânik suikastına katılanların olağanüstü fedakârlıkları Mis Stone'nin kaçırılması ve daha sonra kendini kaçıranların davasının en ateşli taraftarlarından biri haline gelmesi dünya kamuoyunun dikkatini yabancı hegamonyası altında kalmış Bulgar'ların kurtuluş mücadelesine çekti.

KAHRAMANCA MÜCADELELER

Ulusal Devrimci mücadelenin doruk noktası 1903 yılında İlyas günündeki ayaklanma ile İsa'nın Miraç gününe rastlayan ayaklanmaydı. Gelgelelim bu her iki ayaklanma da politik yönden alabildiğine elverişsiz bir anda patlak verdikleri ve hiçbir büyük devlet tarafından desteklenmedikleri için başarısızlığa uğramaya mahkûmdular. Gene de kurtuluş özlemi ile yanan ve her türlü fedakârlığa hazır Bulgar halkı Trakya ve Makedonya'daki Osmanlı birliklerini birkaç gün için de olsa buradaki köylerden çıkarabildi. Kruşevo'da halkın coşkunluk gösterileri arasında Cumhuriyet ilân edildi. Marksist Sosyalist Nikola Karev'in önderliğinde gerçek bir demokratik iktidar kuruldu ve tüm uluslar (uyruklar) bu yönetimde eşit şekilde temsil edildiler. Kruşevo Cumhuriyeti mücadelenin ateşi içinde ulusal farklılıkların nasıl ortadan kalktığını ve daha dün birbirleri karşısında düşman olarak yer alan ulusçukların ortak hedefleri özgürlük uğruna nasıl birleştiklerini gözler önüne sermişti.

İHTİLÂL KURMAYININ (KONSEYİ) TALİMATI

Zulme ve insan düşmanlığına karşı silâha sarıldık; özgürlük ve insanlık uğruna savaşıyoruz, davamız tüm ulusal farklılıkların ve her türlü halk ayırımının üstündedir. Bu nedenle sultanın karanlık imparatorluğu içinde acı çeken herkesi hardeşimiz ilân etmeliyiz. Bugün tüm hıristiyan nüfusla birlikte Türk köylü nüfusu da acı ve ızdırap içindedir. Düşmanımız Türk halkı değil, Osmanlı yönetimidir; silâhla ya da iftira ile bize karşı çıkanlardır.

KRUŞEVO CUMHURİYETİNİN TÜRK HALKINA YÖNELİK BİLDİRİSİ

Bizler zulme ve kölelığe karşı, hainlere, onurumuzu ve namusumuzu zorla yok etmeye, alın terimizden kendilerini beslemeye ve emeğimizi sömürmeye çalışanlara karşı ayaklanıyoruz. Bizlere gelin ve aramıza katılın müslüman kardeşler. Sizin ve bizim düşmanımıza karşı birlikte harekete geçelim! Gelin kölelik zincirlerini parçalayalım işkence ve acılardan kurtulalım!

1903 ayaklanmaları kapsamı ve kurbanların boyutları bakımından Nisan ayaklanmasıyla kıyaslanabilir. Abdülhamit Hükümeti hiç kimse tarafından engellenmeksizin isyancılara karşı büyük askeri birlikler yollayınca ayaklanma korkunç bir katliamla son buldu. Onbinlerce Bulgar aileleri ile birlikte Trakya ve Makedonya'yı terkederek Bulgaristan'ın daha önce kurtarılmış bölgelerine kaçtılar.

İSYANIN KANLAR BASTIRILMASINDAN SONRA

Ayaklanmalar bastırıldıktan sonra eski düzen yeniden kuruldu. Plânlı katliamın ve boyunduruk altındaki halkların içinde bulunduğu güç durumun haberleri Avrupa'ya ulaşınca büyük devletler işe müdahale ettiler. Daha 1903'te Rusya ve Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Makedonya'daki yönetimin ve reformların denetimini öngören Mürzsteg

programını hazırlamışlardı. Gelgelelim her iki devlet de hem devrimci harekete, hem de Makedonya'nın özerkliğine kavuşmasına karşı olduklarından pratikte durumun elle tutulur şekilide değişmesi mümkün olmadı. Makedonya kurtuluş hareketi, Osmanlı İmparatorluğu içinde büyük bir dönüşümün başlamakta olduğuna inandığından, önündeki aşamada yeni-mücadele biçimleri aramaktaydı. Ulusal kurtuluş hareketindeki sol önderler sultanın despot rejimine karşı verilen mücadelede en tutarlı ve kararlı mücadeleciler olduklarını kanıtlayarak büyük saygınlık ve otorite kazanmışlardı.

1908 yılındaki Jöntürk hareketinin patlak vermesi büyük umutlar ve heyecanlarla karşılandı. Makedonya sorununun Osmanlı devletinin demokratikleşmesiyle birlikte kendiliğinden çözüleceğini düşünen İç Makedonya Devrimci Örgütünün sol kanadı, Jan Sandasski başkanlığında Jöntürk hareketine aktif olarak katıldı. Gelgelelim Jöntürkler gitgide burjuvalaşmış Osmanlı feodal üst katmanını izledikleri gerici politikadan caydırabilecek güce sahip değildiler. Böyle olunca ulusal sorunun Osmanlı İmparatorluğunun çerçevesi içinde demokratik bir yoldan çözülmesi girişimleri de askıda kalmaya mahkûm oldular.

SAVAŞTAN ÖNCE

1908 Jöntürk darbesi ve hemen ardından Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Osmanlı - Bulgar ilişkilerini olağanüstü gerginleştirdi. Avusturya - Macaristan ve Sırbistan arasındaki durum Avusturya'nın, Bosna ve Hersek'i ilhak etmesivle tehlikeli boyutlara ulaştı; Balkanlardaki çelişkilerin oluşturduğu karmaşık düğüm 1908 yılında daha da sıkılaştı. Durumdan yararlanmak isteyen emperyalist büyük devletler, Güney Doğu Avrupa'daki «konjüktür» den hızla yararlanarak Balkanlardaki çelişkileri daha da derinleştirmeye kalkıp, Balkan devletleri üzerindeki etkilerini şu ya da bu yönde yaygınlaştırma yoluna gittiler. Balkanlarda ulusal sorunların çözülmemiş olması, Balkan ülkelerindeki egemen bü-

yük burjuvazinin milliyetçi tutkuları, sürekli anlaşmazlıkların ve çatışkıların tükenmez kaynağını oluşturuyordu. 1908 de kendini çar ilan eden Ferdinand kişisel yönetimini sağlamlaştırdı. Buljuva partileri kendi aralarında ortaya çıkan kliklerle uğraşmakta ve biryandan da yabancı çıkarlara hizmet etmekteydiler; bu onların Ferdinand'a karşı çıkmalarını önlemeye yetiyordu. Sadece, işçi hareketi içindeki oportünist ögeler üzerinde ağırlık kazanan sosyal demokrasi Ferdinand'ın gerici - tepkici hükümetine karşı tutarlı bir tavır takınabildi ve bu tutumuyla toplumsal etkisini arttırdı; ayrıca içinde ünlü sosyalistlerin yer aldığı Makedonya Devrimci Örgütüne de damgasını bastı. II. Enternasyonal, Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisini (Dar Sosyalistleri) oportünizm ile uzlaştırmaya çalışıp, bu amaçla da onları Geniş - Sosyalistlerle birleştirme yoluna gidince Bulgar devrimci sosyal demokratlarının tutarlı marksist tavırları bu girişimi önledi. Dar sosyalistlerin daha sonra Avrupa'yı sarsan toplumsal olaylar karşısında da aynı tutarlı tavırlarını sürdürdükleri görüldü.

İHTİLAFLARIN ÇÖZÜMÜNDE İKİ YOL

Balkan devletleri arasındaki ihtilfların çözümü ancak iki yoldan mümkün olabilirdi; ya savaş yolu izlenecek ya da devrimci demokratik dönüşüm gerçekleştirilecekti. Birinci yol Balkan ülkelerinin egemen sınıfları ve tekerkleri (monarşları) için biricik doğru yol olarak görülüyordu. Bu ülkelerin sosyal demokratları ise ikinci çözümü yeğlemekteydiler.

Bulgar devrimci sosyal demokrasisi enternasyonalist bir yol izleyerek Balkan ülkelerinin işçi sınıfının dayanışması ve Balkan halklarının kardeşliğinin gerçekleştirilmesi için çağrıda bulundu. Bulgaristan Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Dar Sosyalistler) Balkanlardaki ulusal ve diğer karşıtlıkları demokratik bir federal Balkan Cumhuriyeti kurarak ortadan kaldırmayı öngören bir devrimci demokratik platform hazırladı. Bu platformun oluşturulmasıyla Parti 1909'da toplanan ilk Sosyal Demokratlar Balkan Kongresine katıldı. De-

mokratik bir Balkan Federal Cumhuriyeti fikri Balkanlar'da büyük bir ilgi topladığı gibi, ilerici Avrupa kamuoyunca da desteklendi. Bu fikir Balkan ülkelerindeki burjuvazinin askeri emellerine ve fetihci doktrinlerine karşı ileri sürülmüş bir seçenekti.

Gelgelelim sosyal demokrat partiler henüz çok zayıf, işçi sınıfı ise sayıca yetersiz olduğundan başka, köylüler örgütsüz, eğitimleri yetersiz düzeydeydi; tek sözcükle, Balkanlardaki karmaşık sorunların çözülmesini mümkün kılacak demokratik bir çözüm yolunu gerçekleştirecek güç henüz oluşmuş değildi. Sonuç, Balkan halklarının savaşa sürüklenmesi oldu.

SAVAŞ HAZIRLIĞI

Balkanlardaki yeni bunalım 1912 Balkan savaşıyla birlikte patlak verdi. Savaşın patlak verdiği dönemde geleceğin büyük anlaşmazlıklarına kaynak olacak kamplaşma da ortaya çıkmıştı: Antant devletleri ile üçlü ittifak devletleri. Antant, Balkanları ele geçirerek Türkiye ile Almanya arasında bir barikat oluşturma hedefini güdüyordu. Rus diplomasisi ise Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın, Yunanistan'ın ve Montenegro'nun katıldıkları bir Balkan Birliği oluşturdu. Ancak bu Birliğin dengesizliği ve iç çelişkileri savaştan hemen önce su üstüne çıktı; çünkü gerek açık, gerekse gizli pazarlıklarda, Osmanlı Devletinin Avrupa eyaletlerinin nasıl paylaşılacağı kesinlikle saptanmış değildi.

İLK BALKAN SAVAŞI

18 Ekim 1912'de müttefikler Osmanlı devletine savaş ilân ettiler. Bu savaşta en büyük sorumluluk ve yük Bulgarların omuzundaydı. Osmanlı kuvvetlerinin en yoğun olduğu doğu Trakya cephesinde tüm sorumluluk Bulgarlarındı. Bulgar Birlikleri Osmanlı ordusunu geri püskürttüler. Osmanlı ordusu umulduğundan çok çabul dağılınca, Osmanlı Genel

Kurmayı, savaşın ilanından hemen hemen bir ay sonra, 11 Kasımda silahları bırakma çağrısında bulundu. Ne var ki Bulgar birliklerinin başarısından başı dönmüş olan Feerdinand bu çağrıya karşılık vermedi ve barış önerisini reddetti. İstanbul'u ele geçirme hayali ve hırsıyla yanıp tutuşan Ferdinand'm bu isteğini Orta Avrupa devletleri de gizliden gizliye desteklemekteydiler. Amaçları açıktı: Balkan Birliğini her yola başvurarak içten parçalamak.

Savaşm ikinci aşamasında Osmanlı ordusu büyük bir karşı saldırıya geçmekle birlikte gene amacına ulaşamadı. Osmanlı kuvvetleri hemen her yerde geri püskürtüldüler ve 23 Mart 1913'de Bulgarlar o zamanki savaş uzmanlarından hiç birinin ummadığı bir başarı kazanarak Edirne'ye girdiler. Osmanlı Devletinin başkenti için tehlike çanları çalmaya başlayınca, hükümet barış isteğinde bulundu.

İKİNCİ BALKAN SAVAŞINA DOĞRU

Birinci Balkan Savaşı Osmanlı feodal sistemine özgü tipik ekonomik ilişkilerin ve iktisadi biçimlerin Balkanlardaki sonu oldu. Gelgelelim ulusal sorunu çözmedi. Tersine, bu savaşın ardından, çelişkileri daha da sivrileştiren ikinci bir savaş patlakverdi. Balkan ülkelerindeki egemen sınıfların ve emperyalist devletlerin çıkar ve politikaları Balkanlardaki tarihsel olayların seyrini belirleyen etmenler olmaya devam ettiler. Osmanlılar ile ittifak devletleri arasındaki barış 30 Mart 1913'te Londra'da yapıldı. Barış antlaşması uyarınca Osmanlı Devleti Enez - Midya'nın batısında kalan tüm alanları terkediyordu. Bu bölgenin bölüşülmesi, daha önce Balkan devletleri arasında yapılan anlaşmalar uyarınca gerçekleşecekti. Fakat bu noktada müttefiklerin gerçek niyetleri apaçık gün ışığına çıktı. Taraflardan hiç biri üzerinde anlaşmaya varılan ilkelere uymaya yanaşmıyor, herkes ek toprak talepleri ileri sürüyordu. Birkaç yönde çekilen bu halatın arkasında, Balkanlardaki birliği parçalamayı amaçlayan orta Avrupa devletleri vardı. Savaşta en büyük başarıları elde etmiş bulunan Bulgaristan yorgun ve bitkindi. Müttefikleri

kendisinden kopmuş, Romanya ile kendisine karşı yeni bir ittifak oluşturmuşlardı. Bundan böyle Bulgaristan düşmanlarla çevrilmiş bir ülkeydi artık

İLK ULUSAL FELAKET

Çar Ferdinand ülkesinin içinde bulunduğu elverişsiz ve güç koşulları değerlendireceği yerde, batı ve güneyde öngördüğü bir savaşın hazırlıklarına açıkça girişmekten çekinmedi. Rus diplomasisinin uyarılarına kulak asmayarak 29 Haziran 1913'te biçimsel savaş ilanına bile gerek görmeden Sırbistan ve Yunanistan'a karşı savaş açtı.

Bu canice eylem, Bulgaristan'ın ulusal çıkarlarına da tam bir zıtlık oluşturuyordu. Her yandan tehdit ve saldırı altında kalan Bulgarlar yıkıcı bir darbe yemekten kurtulamadılar. İki ay sonra Bükreş'te bir barış antlaşması imzalandı; antlaşmaya göre müttefikler istedikleri tüm toprakları ele geçirdiler. Bulgaristan Birinci Balkan Savaşında elde ettiği tüm toprakları elden çıkardı. Bulgar nüfusunun büyük bir bölümü tekrar yabancı hegemonyası altına girdi. Bulgar kanı boşuna akmıştı. Balkanlar sorununun barışçı yollardan çözümünü mümkün kılacak ilişkiler tekrar bozulmuştu. Bulgaristan parçalanmış, Avrupa devletlerinin etki alanı içinde kalmış, Balkanların yeniden «Balkanlılaştırılması» kaçınılmazlaşmıştı.

BARIŞ VE DEMOKRASİ İÇİN

Bu arada bir tarihsel hakikati belirtmeden geçemeyiz: Milliyetçilik dalgası Balkan ülkelerindeki küçük burjuvazinin geniş kesimlerini sardığında, ilerici güçler bu politikaya karşı çıkmakta bir an olsun tereddüt etmedikleri gibi, demokratik hareketler arasındaki bağların da kopmamasına dikkat ettiler. Bulgar devrimci sosyal demokrasisi tüm Balkan yarımadasında dayanışmanın ve dostluğun sağlamlaştırılması için kararlılıkla mücadele etti. Ulusal sorunların ve diğer çelişkilerin demokratik federal bir Balkan Cumhuriye-

ti'nin kurulmasıyla çözümünü ön gören bir program geliştirdi; bu programa diğer ülkelerin sosyal demokratları da katıldılar. BSDİP'nin girişimleriyle bir dizi Balkan konferansı toplandı; bu toplantılarda burjuvazinin ve monarşilerin militarist emelleri ve fetih tutkuları ortaya konarak yargılandı; giderek savaş serüvenlerinin yıkıcı sonuçları konusunda gerekli uyarılar yapıldı. Birinci Dünya Savaşının arifesinde ve savaş yıllarında Bulgar Dar Sosyalistleri enternasyonalist çizgilerini terketmediler.

BSDİP'SİNİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN ÖNCEKİ MANİFESTOSU — 1914

Balkan halklarının haydutluğa soyunmuş vasileri Balkan burjuvazisinin ve küçük prenslerinin toprak kazanma hırslarını körükleyerek halklarını, Balkan savaşının korkunç çarkları arasına sürüklediler; ve halklar bu savaştan çökmüş, perişan ve bitkin çıktılar... Tüm Balkan devletleri hükümetleri ve krallık sarayları sömürü, militarizm ve öçalma politikalarıyla yabancıların Balkan ülkelerine saldırmalarını ve Balkan halklarının boyunduruk altına girmelerini hazırlamaktan başka birşey yapmıyorlar...

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KATILIŞ

Balkan devletleri arasındaki çelişkilerin giderilmesi mümkün olmadığı gibi gitgide daha da belirginleşmeye yüztutmuşlardı.

Sarejova'da Avusturya prensine yapılan suikastı bahane eden Orta Avrupa devletleri bu ilk fırsattan yararlanarak Sırbistan'a savaş ilan ettiler. Bu savaş ilanı antant devletleri ile üçlü ittifak arasındaki ilk ciddi çatlak demekti. Bir Avrupa savaşı kimliğini kısa sürede terk eden savaş, çok geçmeden dünya savaşına dönüştü. Bulgaristan kısa bir dönem içinde iki savaş yaşamış, iktisadi yönden perişan olmuştu. Gelgelelim Avrupa ülkelerinde baş gösteren karmaşık öbeklenmeler ve çelişkiler, Bulgaristan'ı da savaşın akıntısı içine çekti.

Taşıdığı stratejik önemden dolayı her iki taraftan çeşitli öneriler alan Bulgaristan'a bu öneriler karşılığında toprak taleplerinin karşılanacağı vaadi yapılıyordu. Bu önerilerin her iki yanda yer yer yoğun baskılara dönüştüğü de gözleniyordu. Alman sempatizanı burjuvazinin desteğini elinde tutan Çar Ferdinand ağırlığını ittifak devletlerinden yana koydu. Felâkete yol açan bu politika milliyetçi ihtirasları boşa çıkmış olan Bulgar burjuvazisinin öcalma hırsına dayanıyordu.

Bulgar ordusu müttefik genel kurmayının emrine verilmiş, ittifak devletlerinin savaş plânları uyarınca başta Sırbistan olmak üzere Yunanistan, Romanya ve nihayet Selânik Bölgesine yerleştirilmiş olan yüz bin kişilik antant kuvvetlerine karşı tüm Balkan cephesini savunmak görevini yüklenmişti. Böylece Bulgaristan 1915 ve 16'da iki yıl boyunca tüm cephelerde savaşma durumunda kaldı. Bu yetmiyormuş gibi Almanya'da patlak veren ağır bir bunalım Bulgar ekonomisinin altını üstüne getirdi.

HALKIN DEVRİMCİ RUHLA YETİŞTİRİLMESİ

Bulgar halk kitleleri çok geçmeden burjuvazinin izlediği milliyetçi ideallerin halkın gerçek çıkarlarıyla hiçbir şekilde uyuşmayıp istismar edildiğini kavramışlardı. BSDİP yaptığı sayısız çağrılarda, tüm ajitasyon ve savaşa karşı eylemlerinde Balkan halklarının birbirini anlaması hedefini gütmüş ve halk kitlelerinin gerçek çıkarlarını onlara anlatmaya çalışmıştı. Öte yandan Köylü Partisi de Sosyal Demokratlar kadar tutarlı olmamakla ve yalpalar yapmakla birlikte savaşa karşı bir ajitasyon sürdürmüş ve bunu yaparken askere alınmış köylülerin hoşnutsuzluğuna bel bağlamıştı. Partinin liderleri Aleksander Stamboliyski ve Raiko Daskalov Çar Ferdinand tarafından hapse atıldılar. Devrimci sosyal demokratların birçok önemli eylemcisi de aynı akibete uğradı.

Derken 1917'de Rusya'da Ekim Devrimi patlak verdi. İnsanlığın tarihinde yeni bir dönemin müjdecisi olan bu bü-

yük olayın yankıları Bulgaristan'da öylesine olağanüstüydü ki, burjuvazi panik içine düşmekten kurtulamadı. Askerlerin giriştikleri sayısız yağma hareketlerinin yanısıra cephede karşı taraf askerleri ile kardeş olduklarını ilân etmeleri, onlarla dostluklar kurmaları gösteriler yapmaları, savaşmak istemeyip firar etmeleri hükümetin korkunç terörü ile önlenmek istendi. Yüzlerce asker kurşuna dizildiler.

Ancak burjuvazi ve Çar sonun başlangıcında olduklarını kestirmişlerdi. Olacağı geciktirebilmek için bir hükümet değişikliği yaptılar, ne var ki bu manevra da işlerine yaramadı. Tersine bu girişimleri ile hükümet ile çeşitli muhalefet partileri arasındaki ilişkileri bozdukları gibi tutarlı devrimci Marksistlerden antant sempatizanı büyük burjuva grupları da karşılarına almaktan kurtulamadılar. Bir yandan cephe gerisinde politik güçler çeşitli öbeklerde toplanıp çıkmaz sokaktan kurtulabilecekleri mümkün her yola başvururlarken cephede çöküşü hızlandıracak bir dizi olay patlak verdi.

ASKER AYAKLANMASI

18 Eylül 1918'de Bulgar Cephesi Dobropole'de yarıldı; antant devletlerinin Selanik'te topladıkları büyük yedek güçlerin baskısı ile birlikte topçu ateşi ile desteklenen görülmemiş yoğunluktaki saldırı sonucu Bulgar mevzileri yerle bir oldu. Bulgar birlikleri Dobropole'yi terkederek hızla eski sınırlara doğru geri çekildiler. Bulgar askerleri halkın, kendilerini savaşa sürükleyen iktidar güçlerinden hesap soracağından ve bir halk hükümetinin yönetiminde Bulgaristan Cumhuriyetini kuracağından emindiler. Silâhlarını cani yönetici kliğe karşı çevirmiş olarak Sofya'ya yürüdüler. 1918 asker ayaklanması Bulgar halkının ne zamandan beri gönülde yatan arzuları ve taşıdığı duyguları dışa vurmasına sebep oldu. Askeri ayaklanma ile birlikte halk da büyük burjuvazinin uzağı görmeyen politikasını ve halkın çıkarlarını kollamayışını mahkûm ediyor, çarın ülkenin yarar ve çıkarları yerine yabancılarınkini kolladığını kavrıyordu.

Ne var ki askerlerin baskısıyla oluşturulan Radomir hükümeti 26 ile 30 Eylül arasında sadece dört gün tutunabildi. Burjuvazi kısa sürede toparlandı; ayaklanmanın yönetimindeki kargaşalıktan yararlandı; Sofya'nın dış mahallelerine seçme birlikler göndererek ayaklanmayı korkunç şekilde bastırdı.

BULGARİSTAN'DAKİ ASKERİ AYAKLANMA SIRASINDA CUMHURİYETİN BİLDİRİSİ

27 Eylül 1918

Bulgar halkına bildiri.

Bugün, 27 Eylül 1918'de Bulgar halkı kölelik zincirlerini parçalamış ve Ferdinand ile yardımcılarının zalim yönetimine son vermiştir. Bulgar halkı onları halk düşmanı ilân etmekte ve kendisini bir cumhuriyetçi hükümet yönetiminde özgür bir halk olduğunu açıklamaktadır. Silâhların bırakılması ve anlayış gösterilmesi için Avrupa halklarına elini uzatmaktadır. Bugünden itibaren Ferdinandla birlikte hanedanlığı ve eski hükümet indirilmiş olmaktadır. Tüm mahallî yöneticiler, il, ilçe, bucak yöneticileri, kumandanlar, belediye başkanları ve ordu komutanları, geçici cumhuriyetin emirlerini uygulamak zorundadırlar.

Başkan: A. Stambolinski
Başkomutan: Raiko Daskalov

SAVAŞ SONRASI BUNALIMI

Savaş ardından ülkenin politik hayatı derin bir partiler ve parlamento bunalımıyla sarsıldı. Çar Ferdinand oğlu III. Boris'in lehine tahttan çekilmek zorunda kaldı. Antant birliklerinin Bulgar toprakları üzerinde yerleşmesine yol açan Selanik antlaşması ülkenin ne ekonomik, ne de politik bunalımını hafifletmedi. Maden ocaklarında, fabrikalarda hatta devlet memurları arasında birçok grev başgösterdi. Bulgar burjuvazisi bu kitle grevlerini bastırırken, Rusya'daki devrimin seyrinden ürkmüş antant devletlerinin Bulgaris-

tandaki istilacı kuvvetlerinin Bulgar polisine yaptığı yardımdan yararlandı. Çeşitli parlemento kombinasyonlarına rağmen, hiçbir burjuva partisi ülkedeki devrim bunalımının üstesinden gelmeyi başaramadı. Nihayet burjuvazi kitlelerin baskısıyla Köylü Partisi başkanı Alexander Stambliyski'ye bir kabine kurdurtmak zorunda kaldı.

17 Ağustos 1919 parlemento seçimlerinin sonuçları:

Bulgar Köylü Partisi	180 000
Bulgar Komünist Partisi	120 000
Sosyal Demokratlar	80 000
Demokratik Parti	65 000
Halk Partisi	54 000
Radikal Parti	38 000
Liberal Halk Partisi	16 000
Liberal Parti (Radoslavcılar)	7 000

Bu arada Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Dar Sosyalistler) 1919'da üçüncü Enternasyonalin Kurucusu olmuşlar ve adlarını Komünist Partisi olarak değiştirmişlerdi. Parti, 1919 sonunda bir dizi politik kitle gösterilerinin ve birçok grevin ardından gelen, iki ay süren ve tüm ulaşımı felce uğratan büyük bir taşıma grevinin örgütleyicisi ve yöneticisi olarak aktif bir çalışma gerçekleştirdi. Grevin bastırılmasıyla Köylü Partisi ile Komünist Partisi arasında belirli görüş ayrılıkları çıktı; ve ülkenin en ilerici bu her iki partisi arasında birliğin kurulması oldukça zaman aldı.

KÖYLÜ PARTİSİ İKTİDARDA

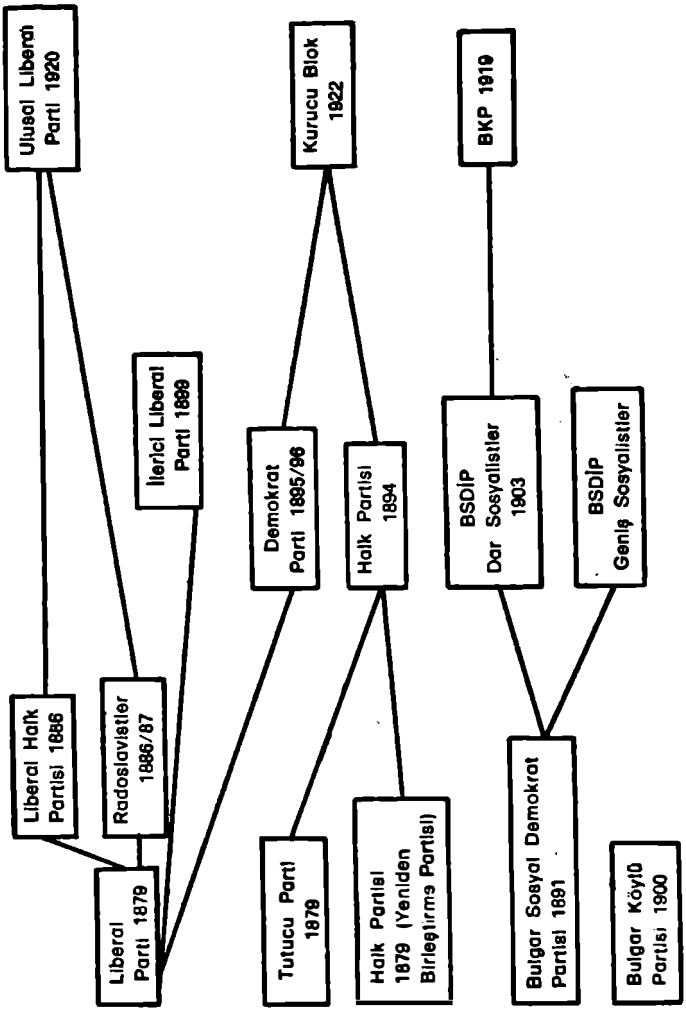
Köylü Partisi 1919'dan 1923'e kadar iktidarda kaldı. Avrupa'da ilk kez hakiki ve kendilerini köylü gibi gösteren bir avuç siyasal demogogtan oluşmayan bir köylü partisi iktidara geliyordu. Fakat Köylü Partisi bir politik hareket olarak çelişkilerle doluydu ve uyumsuz bir yapıya sahipti. Parti üyeleri bir yandan topraksız ya da az topraklı köylülerden oluşurken, aynı çatı altında orta ve büyük toprak sahibi köy-

lüler de toplanmıştı; kısacası ücretli işçiden, ücretli iş sömürücüsüne kadar herkes bu parti içinde biraradaydı. Köylü Partisi her ne kadar orta köylünün çıkarlarını gözetmeye çalıştıysa da politikası tutarsızlıklarla dolu olmaktan kurtulamadığı gibi, kastlar konusunda belirgin olmayan, güvenilmesi olanaksız ölçütlere dayanıyor, giderek açık seçik bir sınıfsal tavır gösteremiyordu. Bu tutumuyla ve izlediği politikayla her iki yanda düşman kazanmakta gecikmedi: Bir yandan burjuvazi, öte yandan kent ve kırsal kesimdeki sömürülen kitleler. Her iki tarafta siyasal hayatta partilerin sınıfsal ilkelerine göre davranıyorlardı. Muhalefetteki burjuvazi, çok sayıdaki politik gruplarını desteklemeye devam ederken, kent ve kırsal kesimdeki proletarya BKP'nin çevresinde toplanmaya başladı. Köylü Partisi yavaş yavaş kendi doğal taraftarları olan küçük köylülerden ve yoksul köylülerden kopmaya başladı. Bu da burjuvazinin kendi gücünü tartarak bir karşı darbe hazırlamasına zaman ve zemin hazırladı.

KÖYLÜ PARTİSİ HÜKÜMETİNİN REFORMLARI

Köylü Partisi başına buyruk bir politika izleyebildiği 1920 ile 23 yılları arasında, Bulgar küçük burjuvazisinin, orta ve küçük köylülerin çıkarlarına uygun düşen toplumsal nitelikte birçok yasa çıkardı. İkinci ulusal felaketin sorumlularının yargılanması oy birliğiyle kararlaştırıldı; büyük toprak mülkiyetini sınırlayan bir toprak reformu uygulandı; tahıl ürünleri ticareti bir devlet konsorsiyumuna devredildi; haksızlıkla, yasalara aykırı elde edilmiş mülke devlet adına el kondu. Sermaye sahiplerinin gelirlerine konmuş vergi birkaç kat yükseltildi; işçiye hizmet birimleri oluşturuldu.

Köylü Partisi hükümeti barışçı bir dışpolitika izledi ve Yugoslavya ile yakınlaşma siyaseti güttü. Sovyet Rusya'yı açıkça tanıyamamakla birlikte, Rusya'daki büyük kuraklık tan sonra Volga kıyılarında açlıkla mücadele eden Sovyet insanına gıda maddesi yollama kampanyası açmış bulunan BKP'nin bu eylemine aktif katkılarda bulunduğu gibi, kampanyayı destekledi.

Bütün bunlar Bulgar burjuvazisinin ekonomik ve politik egemenliğine indirilmiş ağır darbelerdi. Bu darbelerle silkelenen burjuvazi kendi içindeki ayrılıkları biryana bırakarak ortak düşmanına karşı birleşmek zorunda kaldı. Öte

yandan Stamboliyski BKP'ne bağlı proletarların talep ve eylemlerine karşı sağır davranıyordu. Komünist Partisinin seçimlerde elde ettiği başarılar, Köylü Partisi ile ilişkilerin daha da sallanır duruma girmesine yol açtı; Stamboliyski Bulgar komünistlerini açıktan karşısına alarak onlara saldırmaya başladı. Ne ülke içinde ne de dışında müttefiki bulunmayan Köylü Partisi, başka deyişle köylü gücü, Avrupa'da yavaş yavaş filizlenmekte olan faşizm tehlikesine karşı kör ve sağırdı.

FAŞİZMİN İLK ADIMLARI

İtalya'da henüz doğmakta olan faşizm Bulgaristan'da gerici ve tepkici subaylarla kısmen de burjuvazinin içinde bereketli bir zemin buldu. Tıpkı İtalya'da ve daha sonra da Almanya'da olduğu gibi çeşitli çevrelerin öç alma duygularından yararlandığı gibi, komünist hareketin gittikçe artan başarılarından doğan korkuyu sömürmesini bildi. Daha 1921 de Komünist Partisine karşı ilk faşist provokasyonlar başladı. 1922 de Köylü Partisinin hükümetine karşı ciddi bir gerici güç oluşturuldu; «askeri lig» adı altında oluşturulan bu güç burjuvazinin politik birliği olan «Naroden Sgovor» (Halk Dayanışması) tarafından destekleniyordu. Askeri lig bir darbe hazırlığına girişti ve Makedonya hareketinin ve Wrangler ordusunun terörist güçlerinin de desteğini alarak bir kuvvet gösterisi yapmaya kalkıştı. Büyük ölçüde Komünist Partisi tarafından örgütlenen toplumsal savunma örgütleri sayesinde askeri darbe gerçekleşemedi, Wrangler birlikleri ülkeyi terketmek zorunda kaldılar, ancak askeri klik Köylü Partisinin kendi karşısına ciddi alınabilecek maddi bir güç olarak çıkamıyacağını anlamıştı. Bundan kısa bir süre sonra kurucu blokta yer almış partilerinin birliğine dayanan burjuvazi Köylü Partisi hükümetine karşı yeni bir politik deneye girişti. Ancak 1922'de Tırnova'da toplanmak üzere çağrılmış bulunan kurucu blok üyelerinin buluşması köylüler tarafından engellendi. Komünist Partisi de Köylü Partisini desteklemeye kararlıydı.

İlişkilerin bu gergin aşamasında Bulgar burjuvazisinin bir kısmı faşizmin tarafına geçerken komünist bir referandum yapılarak her iki ulusal felâketin suçlularının bir halk mahkemesi önüne çıkarılıp çıkarılmamasının belirlenmesini istiyorlardı. Çoğunluğun felâket suçlularının yargılanmasından yana olduğu bu referandumdan sonra Bulgar işçi ve köylülerinin eylem birliği de doruk noktasına ulaşmıştı. Gelgelelim bu eylem birliği uzun ömürlü olmayacaktı. Köylü Partisi hükümeti gittikçe güçlenen gericilik - tepkicilik tehlikesini yeterince değerlendiremiyor, 1922'de faşizm tehlikesinin üstesinden geldiğini sanıyordu. Böyle olunca da onun biricik rakibi kitleler arasında sürekli itibar ve saygınlık kazanan, etki alanı durmadan genişleyen Komünist Partisi idi. Öte yandan Komünist Partisi de Köylü Partisine karşı taşıdığı önyargılardan birtürlü kurtulamıyordu. Köylü Partisi ile Komünist Partisi taraftarları arasındaki çelişkilerin yoğunlaşması, giderek çatışmalara dönüşmesi karşı tarafın arayıp da bulamadığı şeydi. Askeri klik ve «Naroden Sgovor» tarafından hazırlanan darbe için en elverişli zaman ve zemine kavuştuğunu düşünen gerici muhalefet darbeyi uygulama alanına geçirmeye kalktı. Darbe için ayrıca kurucu bloktan, Ulusal Liberal Partiden ve Geniş Sosyalistlerden de taraftarlar kazanıldı.

9 TEMMUZ ASKERİ FAŞİST DARBESİ

9 Temmuz 1923 darbesi Makedonya örgütünün teröristlerinin ve ordusunun desteğine sahipti. Devrilen Alexander Stamboliyski yönetimindeki Köylü Partisi hükümetinin yerine Alexander Zankov hükümeti kuruldu. Darbe sırasında doğduğu köyde bir anayasa taslağı üzerinde çalışmakta olan Stamboliyski Pazarcık bölgesindeki köylüleri harekete geçirdi, başlangıçta bazı başarılar elde ettiyse de köylüler onu kurtaramadılar. Stamboliyski yakalandı ve feci bir şekilde katledildi. Bunun üzerine tüm ülkede kendiliğinden halk ayaklanmaları patlak vermeye başladı, bu ayaklanmalar da hem Komünist Partisi, hem de Köylü Partisinin taraftarla-

rı yer alıyor ve ortak hareket ediyorlardı. Ne var ki eylemlerin iyi eşdüzenlenememesi (koordinasyon) ve hazırlıksız olunuşu ayaklanmaların çok çabuk bastırılmasına yol açtı.

İŞÇİ VE KÖYLÜLERİN BİRLEŞİK CEPHESİ

BKP Köylü hükümetini bir darbeye karşı sürekli uyarmış olmasına karşın darbe geldiğinde kendisi de şaşkınlığa uğramaktan kurtulamadı. Başlangıçta bu darbeyi «kent burjuvazisi ile kent burjuvazisi arasındaki mücadelenin sonucu» olarak yorumladığından ilk şaşkınlıkta tarafsız kalmayı yeğ tuttu ama çok geçmeden yanıldığını anlayacaktı. «Demokratik Birlik» adındaki yeni rejim tüm demokratik güçlere karşı açık faşist terörü uygulamaya başladığı görünen tüm emekçilere karşı gizlisi olmayan bir sınıfsal saldırıydı.. Demokratik Birlik tarafından acımasız izlenen Köylü Partisi taraftarları ile komünistler kısa bir süre sonra faşizmin kurulmasına karşı bir güç oluşturma anını ve şansını ellerinden kaçırmış olduklarını kavrayacaklar ve bundan böyle her kararsızlığın faşist yönetime egemenliğini daha da sağlamlaştırma olanağı vereceğini görmüşlerdi.

Komünist Enternasyonal, temsilcisi Vasil Kolarov* aracılığıyla Komünistlerle Köylü Partisinin bir birlik oluşturmasını ve faşizme karşı derhal silâhlı mücadeleye girişilmesini tavsiye etti. BKP'nin Merkez Komitesi 5-7 Ağustos 1923 tarihleri arasında yaptığı oturumlarda komünternlerin tavsiyelerini görüşüp, gözden geçirdi ve zaman geçirilmeksizin antifaşist bir halk ayaklanmasının başlatılması için karar aldı. Ayaklanmanın temel maddi gücü Bulgaristan'daki faşizmden aynı ölçüde zarar gören işçiler ve köylülerin oluşturdukları birleşik cephe olacaktı.

ANTİFAŞİST EYLÜL AYAKLANMASI

Alexander Zankov'un faşist hükümeti 12 eylülde önde

* Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: «Seçilmiş Yapıtları» Vasil Kolarov, Sorun Yayınları, 1977, İst.

gelen komünistleri kitle halinde tutuklamak isteyince olayların hızlanmasına yol açtı. Yer altına kaymış bulunan ve yasa dışı çalışan Vasil Kolarov ile Georgi Dimitrov, partinin tutuklanmamış birkaç eylemcisinin de desteğiyle ayaklanmanın başlangıcını 22 Eylülü 23 Eylüle bağlayan geceye aldılar. Bu ayaklanma hükümeti gaspetmiş Alexander Zankov'u ve hükümetini yıkmayı ve Bulgaristan'da bir İşçi - Köylü hükümeti kurmayı öngörüyordu.

BKP MK'nin GENEL SİLAHLI AYAKLANMANIN TARİHİ ÜZERİNE KARARI

Tüm ülkede silâhlı ayaklanmanın başlangıcı olarak 22'yi 23'e bağlayan Eylül gecesi tespit edilmiştir.

Ayaklanmanın hedefi hükümeti 9 Haziranda askeri - faşist bir darbeyle iktidara gelmiş bulunan zorba Zankov'un ve hükümetinin yıkılması, yerine bir İşçi - Köylü hükümetinin kurulmasıdır.

Komünist Partisi Köylü Partisi ile ortak hareket etmektedir.

Ayaklanmanın sevk ve idaresi için Komünist ve Köylü Partisinden birer temsilcinin oluşturacakları en üst düzeyde bir Askeri Devrim Komitesi kurulacaktır.

Avrupa'daki ilk örgütlü antifaşist ayaklanma olan Eylül ayaklanması, aslında 14 Eylülde Stara Sagora çevresinde başlamıştı. İsyancılar başlangıçta belirli başarılar elde etmişler ancak birbirlerinden kopuk olduklarından kısa bir süre sonra mücadeleyi bırakmak zorunda kalmışlardı. Bu başarısızlığa rağmen halk önceden belirlenen ayaklanma tarihinde Çirpan, Kasanlak, Plovdiv, Sofya ve Raslog çevresinde ve nihayet ayaklanmanın binlerce insanı kapsadığı Vraza bölgesinde harekete geçti. Devrimci hareketin merkezini bugün Mihailovgrad adıyla bilinen Ferdinand kenti oluşturuyordu. İsyancılar burayı silah zoruyla kurtardılar. Mücadele buradan, faşist iktidarın çevredeki diğer merkezleri olan Kneşa, Oryahovo, Byala Slatina, Berkoviza ve Lom gibi yerleşme merkezlerine yayıldı. İsyancılar ilk yenilgiyi Lom'da tattılar, çünkü Lom garnizonunun askeri gücü onlarınkinin kat kat

üstündeydi. Bu arada diğer isyancı birlikleri demiryollarının en önemli düğüm noktası olan Boitşinovzi'ye ulaşarak, kanlı çarpışmalardan sonra burayı ele geçirdiler. Derken Kuzey Batı Bulgaristan'ın büyük bir kısmı isyancıların eline geçmişti.

Fakat Bulgaristan'ın diğer bölgelerinde ayaklanma yeterli boyutlara ulaşamıyor ya da hemen başlangıçta bastırılıyordu. Bu da faşistlerin kendi birliklerini toplayarak isyancıların kurtardıkları bölgelere yollamalarını mümkün kıldı. İsyancı işçi ve köylü kuvvetleri bu modern silahlarla donanmış, eğitimli ordu karşısında yenilgiden kurtulamadılar. 29 Eylülde işçi ve köylü kuvvetleri ülkenin hemen her yerinde yenilmişlerdi. Küçük isyancı birlikleri selameti Yugoslav sınırını aşmakta buldular.

Derken Bulgaristan'da, halkın Nisan ayaklanmasından bu yana yabancı olduğu bir terör ve zulüm dalgası esmeye başladı. Binlerce Bulgar sorgusuz sualsiz isyancılara sempati besledikleri şüphesiyle alçakça katledildi. Köyler yerle bir edildi. Hapishaneler tıkabasa doldu. Tüm Bulgaristan'da beyaz terör kol geziyordu.

«DEMOKRATİTÇESKİ SGOVOR» HÜKÜMETİ

Faşizm, Bulgaristan'da kendine hiç bir zaman geniş bir toplumsal taban edinemedi. Eski burjuva partileri, kendi başlarına bir hükümet kuramayacak kadar şaşkın ve kararsızdılar. Gerçi bu arada askeri faşist diktatörlüğün de belirli bir dayanağı olması şarttı.

Eylül ayaklanmasının bastırılmasından sonra faşist hükümet, parlemento seçimleri için elverişli anın geldiğine karar verdi. Seçimler 1923 Kasımında olağanüstü terör önlemleri altında yapıldı. Seçim zaferinden sonra «Demokratitçeski Sgovor» (Demokratik Birlik) bölününce ortaya federatif ilkelere göre kurulmuş burjuva partileri blokuyla Sosyal Demokrat Parti çıkıyor, Alexander Zankov'un başkanlığında bir hükümet kuruluyordu. Seçmenlerin hemen hemen dörtte biri gene de Komünistlere ve Köylü Partisine oy vermişti. Oy-

sa her iki partide ayaklanmanın başarısızlığa uğraması üzerine oldukça zayıflamış, ve birçok seçim bölgesinde aday bile gösterememişti.

Zankov hükümeti büyük sermayenin çıkarlarına dokunan, daha önce köylü hükümetince gerçekleştirilmiş tüm reformları geçersiz kıldı. Faşist hükümetin dış politikası öç alma çabalarıyla ve antisovyetçi ögelerle belirlenmişti; bütçede silahlanma giderlerinin iki katına çıkarılması bunun açık bir ifadesiydi. Ülkenin içine gelince, burada açık bir terör rüzgârı ortalığı kasıp kavuruyordu. Sözde devletin korunmasını öngören bir yasa çıkaran hükümet, bu yasayla olanca gücüyle komünistlerin üstüne yüklenme olanağına kavuşuyordu. Bu yasa uyarınca, BKP'yle birlikte işçi örgütleri de yasaklandı.

Nisan 1925'te beyaz terör başka bir zafer kutladı: Sol ögeler terörist bir eyleme sürüklendiler ve çara sadık bir generalin cenaze töreninde Sofiot katedrali «Sveta Nedelja» da bir saatli bomba patlattılar. Partiye zorla sokulan aşırı solcu unsurların doruk eylemi olan bu suikastı bahane eden Zankov rejimi, ele geçirebildiği tüm komünistleri hiç ayırım gözetmeksizin tutuklatıp, aralarından birçoğunu öldürttü. Canavarca işkenceler haftalarca sürdü. Duyulmamış bir katliam dalgası, yalnızca komünistleri değil, toplumsal ya da kültürel faaliyette bulunan birçok ilerici Bulgarı da darağaçlarına göndermekle kalmadı, odun yığınları üzerinde diri diri yakılanların yanında, kendinden hiç bir iz, eser bırakmadan kaybolanlar da az değildi. Binlerce insanın yanısıra, BKP MK üyeleri Kosta Yankov, İvan Minev ve Jeeko Dimitrov ile sendika yöneticilerinden Temelkov ve Anna Maymunkova da katledilenlerin arasındaydılar. Avrupa, tıpkı elli yıl öncesinde olduğu gibi, Bulgaristan'daki cinayet ve zulüm fırtınası üzerine büyük bir tepki gösterdi. Elli yıl öncesinde olduğu gibi kamuoyunun ilerici kesimleri, bilimadamları, yazarlar protesto seslerini yükselttiler. Belçika'lı avukat Plisnier izlenimlerini şöyle anlatıyor: Ben bizzat Zankov'la ve diğer hükümet üyeleri ile konuştum. Bana dediler ki: «Kuşkusuz hükümet zora başvurmuştu, ama bizim askerlerimiz

komünistleri ezerken sizleri de büyük tehlikeden korumuşlardı. Askerlerimiz düzeni yeniden kurarlarken, Avrupa'lı kapitalistlerin sermayelerini bizim ülkemize tam bir güvenle yatırmalarını sağlamışlardır...»

KAPİTALİZMİN DENGELENMESİ, İKİNCİ «SGOVOR» HÜKÜMETİ

İngiltere ve İtalya'nın desteğiyle iktidarda kalabilen Zankov rejiminin elle tutulacak yanı kalmayınca 1926 yılında nihayet çekilmek zorunda kaldı. A. Ljapçev başkanlığındaki «Demokratitçeski Sgovor» rejimi iktidara geldi. Bu dönemde kapitalizm Bulgaristan'da nisbi olmakla birlikte geçici bir dengelenme aşamasına girmiş ve iktisadi hayatta belirli bir canlanma başlamıştı. Üretimde öncelikle tütün, yiyecek maddesi ve kömür endüstrisine büyük sermayeler yatırıldı. Bankacılık olağanüstü gelişti. 1926 yılında İngiliz ve Amerikan bankalarından batı Trakya ve Makedonya'daki yaklaşık ikiyüz bin toprak işletmecisinin kullanması için dış kredi alındı. Gene iki yıl sonra dengeleme kredisi adı altında ikinci bir kredi yurda girdi. Liapçev hükümetinin dış politikası İngiltere'den yana bir çizgi izliyordu. 1929 yılında başlayan dünya ekonomik bunalımı Bulgaristan'ı da dışta bırakamazdı. Bunalım Sgovor hükümeti içindeki çelişkilerin olağanüstü boyutlara ulaşmasına yol açtığı gibi burjuva muhalefet partilerinin de birleşmesi sonucunu getirdi; halk kitleleri arasındaki hoşnutsuzluk ise durmadan artıyordu.

HALK BLOKU HÜKÜMETİ

1931 seçimleri «Demokratitçeski Sgovor»a yenilgi getirdi. İktidara, Bulgaristan'ın iktisadi durumunu ve dış politikasını dengelemeyi hedef alan «Halk Blok'u» hükümeti geçti. Halk Bloku, o zamana kadar muhalefeti oluşturan partilerden oluşmuştu; bunlar Malinov'un Demokratik Parti'si, Kosturkov'un Radikal Parti'si ve Ulusal Liberal Parti ile Köylü Partisiydiler. Blok'a kitlelerin desteğini kazandıran ve seçim zaferini getiren unsur, Köylü Partisi'nin Halk Blok'unda yer almasıydı; gelgelelim önemli hükümet bakanlıkları

nın çoğunu özellikle Demokratik Parti'nin temsilcileri aldılar. Bulgaristan'ın dış politikada ne gibi bir yol izleyeceği konusundaysa, Blok içinde büyük çelişkiler egemendi. Bulgaristan hâlâ belli bir ölçüde İngiltere ve Fransa'ya yönelik bir dış politika izlemekle ve iktisadi yönden bu iki devlete bağlı bulunmakla birlikte, barış anlaşmalarının yeniden gözden geçirilmesini sağlamak ve içine itildiği yalnızlıktan kurtulmanın yollarını bulabilmek amacıyla faşist İtalya'ya ve daha sonra da Hitler Almanyasına gitgide daha çok yaklaştı.

Halk Blok'unun hükümet dönemi sırasında artan dünya ekonomik bunalımı, Bulgaristan'ı özellikle sarstı; çünkü ülke savaşın sarsıntılarıyla ve savaş sonrasında onarım harcamalarıyla perişan olmuştu. Bu durum, kitlelerin yeni bir devrim ortamına kavuşmasına yol açtı. 1927'de yasal bir İşçi Partisi* kurulmuş, böylelikle yasaklanmış bulunan Komünist Partisi bir bakıma resmen faaliyete geçmişti. Bu parti 1932 seçimlerinde belirleyici bir siyasal güç olduğunu gösterdi. Sofya'daki seçim sonuçları şöyle bir tablo veriyordu: İşçi Partisi 20.000 oy, Halk Blok'u 10.000 oy, Zankov hareketi 6.000 oy, Ljapçev'in «Demokratik Sgovor» Partisi 3.200 oy, Ulusal Liberal Parti için 2.200 oy ve nihayet Sosyal Demokratlar için 15.000 oy. Bu sonçular, İşçi Partisi'nin yasal seçimlerde zaferi kazandığı anlamına geliyordu. Eğer Bulgar hükümeti parlamentonun oyun kurallarına uysa ve halkın iradesine saygı duysaydı Sofya kent meclisi üstünde kızıl bayrağın dalgalanması gerekecekti. Ne var ki Halk Blok'u hükümeti İşçi Partisi'nin oylarını geçersiz ilan etti. Burjuva basını da bir yandan feryadı bastı: «Bulgaristan'ın başkenti kızıl değildir ve kızıl olamaz.»

REİCHSTAG YANGINI DURUŞMASI

Almanya'da Hitler'in iktidara geçişinden hemen sonra komünist ve antifaşist harekete karşı bir seferberlik başladı.

* Daha ayrıntılı bilgi için bkz: (BİP. lideri Petko Napetov'un mücadelesi ve yaşam öyküsü) «Yedi Kurşunun Öldüremediği Dev» Nina Andonova, Sorun Yayınları 1979

Hitlerciler iktidara geldikten yaklaşık bir ay sonra 27 Şubat 1933 tarihinde provokasyon maksadıyla Reichstag'ı (imparatorluk meclis binası) yaktılar. Sonra da Alman Komünist Partisi'ni ve uluslararası işçi hareketini yangının örgütleyicisi olarak suçladılar. Reichstag duruşması Alman Komünist Partisi'ne ve Almanya'daki tüm ilerici güçlere karşı başlatılması öngörülen terör hareketini meşrulaştırmak hedefini güdüyordu, ancak kısa süre içinde Nazi'lerin kamuoyu önünde rezil olmalarına yol açtı. Dünya kamuoyu pür dikkat kesilmiş Bulgar işçi sınıfının büyük evladı Georgi Dimitrov'un korkusuz, serinkanlı ve ustaca savunmasına kulak kabartıyordu. Kendisinin ve kendi yoldaşlarının savunması için dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkan sayısız girişim ve eylem, Nazizmin olanca gücüyle hazırlandığı bir dönemde enternasyonalizmin bir ifadesi oluyordu. Sanki sandalyasını ustalıkla kullanan Dimitrov, bu sandalyayı proletarya davasının savunulması için kullanırken şöyle diyordu:

DİMİTROV'UN MAHKEME ÖNÜNDEKİ SAVUNMASININ SON BÖLÜMÜNDEN

Kendi şahsımı sanık mevkiindeki bir komünist olarak savunuyorum.

Kendi komünist, devrimci onurumu savunuyorum.

Fikirlerimi, komünist inancımı savunuyorum.

Yaşamımın anlamını ve özünü savunuyorum.

.....

Basın tarafından bir sürü hakarete uğramakla kalmadım — zaten bu umrumda değil — benim kanalımla benim Bulgar halkıma «kudurgan» ve «barbar» denildi, bana «kuşku uyandırıcı, karanlık» bir Balkan-figürü, «vahşi Bulgar» sıfatları yakıştırdılar; işte bunlar karşısında sessiz kalamam.

Bulgar faşizminin çok kudurgan ve barbar olduğu doğrudur. Bulgar işçi sınıfı ve köylüleri, Bulgar halk aydınları hiç te kudurgan ve barbar değillerdir... 500 yıl yabancı boyunduruğu altında ,dilini ve ulusunu (milliyetini) kaybetmeden yaşamış olan bir halk, Bulgar faşizmine karşı ve komünizm için mücadele veren işçi sınıfımız ve köylülerimiz; böyle bir halk ne barbardır ne de vahşi...

Alman soyluları ve aydınları yalnızca latince yazarlarken,

ve Almancadan utanırlarken, «Alman» İmparatoru V. Karl sadece atlarıyla Almanca konuşma alışkanlığında olduğunu söylerken, «barbar» Bulgaristan'da aziz Kiril ve Methodius eski Bulgar yazısını meydana getirip yaygınlaştırmışlardır.

Bulgar halkı olanca gücüyle yabancı boyunduruğuna karşı inatla savaştı. Bu nedenle, Bulgar halkına yapılan bu saldırıları protesto ediyorum. Bulgar olmaktan utanmama hiç bir neden yok ve Bulgar işçi sınıfının bir evlâdı olmaktan gurur duyuyorum.

19 MAYIS 1934 DARBESİ

Halk Blok'u kampındaki parçalanma süreci 1934 yılında askerlerin yeni bir darbesine yol açtı. İktidar, askeri klikten Damyan Velçev'in etrafında toplanan subay çevreleriyle birlikte hareket eden «Sveno» grubunun eline geçti. Sveno'nun taraftarları, Bulgaristan'ın burjuva partileri yüzünden savaştan onbeş yıl sonra hâlâ içinden çıkılmaz bir durumda bulunduğunu farketmişler, bu nedenle Bulgaristan'ı uluslararası düzeyde siyasal yalnızlıktan kurtarmak için yeni bir dış politika izlenmesi gereğini kavramışlardı. Kimon Georgiev hükümeti Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurmakla kalmadı, Yugoslavya ve Fransa'ya da yaklaşmaya çalıştı. Yeni kabine birçok devlet tekeli kurarak iktisadi yaşama da el attı; bu girişim, büyük sermaye çevrelerinde hoşnutsuzluk yaratmakta gecikmedi. Sveno hükümetinin iç politikası ise açık dikta yöntemlerine dayanmaktaydı. Her türlü siyasal partiler, sendika ve gençlik örgütleri yasaklanmıştı. «Sveno»nun ve askeri kliğin birçok üyesi monarşiye karşıydılar. Bu durum sarayın kin ve nefretini toplamaya yetti; saray Kimon Georgiev kabinesini kurnaz manevralarla çekilmeye mecbur bıraktığı gibi, iktidar erkini de Sveno yandaşlarının elinden aldı.

AÇIK MONARŞİST - FAŞİST DİKTATÖRLÜK

1935 yılında III. Boris kişisel egemenliğini kurdu. Bundan böyle hükümetleri saray dikte ediyor, değişik partilerin üyeleri yerine, partisiz üyelerden oluşturulan partilerüstü hükümetler kuruluyordu. Böylelikle saray, Bulgaristan'da açık

monarşist - faşist diktatörlüğü kurmuş oluyordu ve durumun çok güç ve karmaşık olmasına, iç ve dış baskıların gittikçe artmasına rağmeen 1944 yılına kadar iktidar sarayın elinde kaldı.

Sözkonusu zaman aralığında Bulgaristan faşizmi kendine özgü özellikler gösterdi. Birliği sağlanmış uyumlu bir faşist örgüt yoktu, buna karşı «Brannik», «Lejio», «Mlada Bulgaria», «Ratnik» ve «Otez Paissiy» gibi faşist cemiyet ve örgütler vardı. Bütün bunların ötesinde, Zunkov'un aşırı uç hareketinde temsil edilen faşist bir muhalefet varlığını sürdürüyordu. İkinci Dünya Savaşından kısa bir süre önce partilerin katılmadığı bir parlamento seçimi yapıldı; seçimlere ancak sınırlı sayıda, yarı yasal bir burjuva muhalefetinin katılmasına olanak tanındı.

Ama aynı sıralarda Komünist Partisi'nin girişimleriyle halkın antifaşist cephesini oluşturacak temel de atılmaya başlandı. Bu Halk Cephesi, Tırnova anayasasının tekrar yürürlüğe konması, anayasaya aykırı işlemlerin ve düzenlemelerin ortadan kaldırılması faşist örgütlerin dağıtılması ve bunun gibi genel demokratik hedeefler saptamıştı. Cephe, tüm antifaşist güçleri birleştirdi: Komünistler, Köylü Partisi üyeleri, Sosyal Demokratlar, Radikaller, Ulusal Liberaller ve Demokratlar bu cephede toplandılar. Cephenin en önemli eylemlerinden biri, 1937 genel seçimlerine ve ardından 1938 parlamento seçimlerine katılmalarıdır. Halk Cephesi'nin seçimlere girişinde etkin olan tüm elverişsiz koşullara rağmen, sonuçlar, Halk Cephesi'nin önemli bir güç oluşturduğunu gösterdi.

Öte yandan resmi Bulgaristan, Hitler Almanyasına yöneldi. Bulgar ekonomisi, her geçen gün Alman ekonomisine daha çok bağımlı hale geldi. Sömürgelerini kaybeden Almanya hammadde sıkıntısından kıvranıyordu. Bu sıkıntı, askerileştirilmiş bir ekonomiyle tam kronik bir hal almış ve büyük boyutlara ulaşmıştı. Pazar ekonomisine gelince, Bulgaristan dışsatımının büyük bir bölümünü Alman pazarları emiyor, Bulgaristan Almanya'nın tarımsal açığını kamapaya çalışan bir parçasına dönüşüyordu.

Bulgaristan her iki savaş arasında ekonomik bunalıma ve onarım harcamalarına rağmen belirli bir sanayi kurabilmişti. En çok gelişmiş sanayı dalı, tekstildi. Gıda maddeleri endüstrisi de hatırı sayılır bir durumdaydı. Tütüne gelince, Bulgaristan'ın belkemiğini oluşturan bu ürün, madencilik ve bankaların yanısıra, burjuvazinin ekonomik egemenliğinin temel direğiydi. Mülkiyet ve toplumsal ilişkiler yönünden 1878 Kurtuluş'undan sonra başlayan farklılaşma kentte olsun, kırsal kesimde olsun daha da hızlanmıştı. İşgücünü satmak zorunda bulunanların sayısı önemli ölçüde artmış, sayıca kabarık ve bilinçli bir işçi sınıfı gelişmişti. Sliven tekstil işçilerinin, Plovdiv tütün işçilerinin ve Pernik maden işçilerinin ekonomik ve politik grevleri bu bilinçliliğin ve gelişmenin birer belirtisiydiler.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞININ BAŞLARINDAKİ DURUM

İkinci Dünya Savaşı patladığında, Bulgaristan'ın da Avrupa'nın kaderini belirleyecek bu çatışmanın neresinde yer alacağına karar vermesi gerekiyordu. 1934 yılında Bulgar hükümetinin diplomatik ilişkiler kurduğu Sovyetler Birliği 1940 ta Bulgaristan'a bir dostluk ve yardımlaşma paktı önerdi. Yasadışı durumdaki Komünist Partisi bu önerinin kabulü için o zamanlar büyük bir ajitasyon kampanyası açmıştı. Yüzlerce Bulgar imzaladıkları dilekçelerle hükümeti Sovyetler Birliği ile bu paktı yapmaya çağırdılar. Gelgelelim egemen çevreler görünürdeki resmi tarafsızlık perdesi arkasına gizlenerek Hitler Almanyasıyla pazarlıklar yapıp duruyorlardı. Oysa Bulgaristan'ın eksen devletleri yanında savaşa katılması, ulusal bir felaket tehlikesini davet etmek demekti. 1 Mart 1941'de o zamanki Başbakan B. Filov Bulgaristan'ı faşist blok'a katan anlaşmayı imzaladı.

Monarşist - faşist hükümet Bulgaristan'ı da Alman askeri mekanizmasının zincirine eklemişti. Ulusal birliğin sağlanması bahanesiyle birtakım bölgeleri Bulgaristan'a katarak halk kitlelerini de bu serüvene sürüklemek isteyen hükümet bunda başarılı olamadı.

SAVAŞA KARŞI HAREKET

İlerici güçler, Komünist Partisi'nin önderliği altında yıllardan beri savaşa ve komşu Balkan ülkelerine karşı girişilen savaş hazırlıklarına kesinlikle karşı çıkmışlardı. İkinci Dünya Savaşının eşiğinde, yani 1939 yılında BKP MK gizli bir bildiri dağıtarak şöyle diyordu:

> «Bulgaristan için olduğu kadar diğer Balkan halkları için de ciddiyet oluşturan bu durumdan kurtulmanın biricik yolu, saldırganlara karşı, Balkan halklarının birleştirilmiş gücünü çıkaracak olan bir Balkan Blokunun kurulmasıdır. Blokun sağlam, bütünleştirilmiş direncine çarpan faşist işgalciler kendi başlarını yiyeceklerdir.»

Hitler Almanyası 6 Nisan 1941'de Yugoslavya ve Yunanistan'a saldırınca, BKP MK Bulgar yurttaşlara bir çağrıda bulundu:

> «Olup bitenden ve daha da olacaklardan kim sorumludur? Bulgar işçi sınıfı onun dürüst emekçileri, satınalınamaz ve kandırılamaz tüm Bulgarlar diyorlar ki: Suçlu sadece ve sadece çarların hükümetiyle, halkın çıkarlarının aleyhine ve yabancı çıkarlarının lehine çalışan çar yanlısı egemen kliktir. İşçi Partisi, canice bir politikanın mantıksal sonucu olan bugünkü olayları kesinlikle mahkum etmekte ve savaşa son verilmesi ve barış için olanca gücümüzle mücadeleye çağırmaktadır.»

ANTİFAŞİST HAREKET VE SİLAHLI MÜCADELE

Hitler Almanyası 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırdıktan sonra BKP silahlı mücadele hazırlıklarına girişti. Bu amaçla Partinin Merkez Komitesinde bir askeri merkezi komite oluşturuldu. Mücadele kümeleri oluşturulduğu gibi, partizan hareketinin temel koşulları sağlandı. MK'nin silahlı mücadele başlatma kararı, Bulgar ordusunun ülkenin içinde olsun dışında olsun isyancı kuvvetlere karşı polis kuvveti olarak kullanılmasını engelledi.

Sadece Bulgaristan'ın içinde İkinci Dünya Savaşı sırasındaki antifaşist direnme hareketine mücadele gruplarının 20

bin partizanı ve 10 bin üyesi katıldı. Partizan hareketinin gelişmesi sonucunda Nisan 1943'te Bulgaristan 12 hareket bölgesine ayrıldı. Bulgar antifaşistleri halk kitlelerinin aktif destekleri sayesinde, monarşist - faşist devlet mekanizması tüm organlarıyla ordu, jandarma ve polis kuvvetlerini kullandığı halde, Bulgar antifaşistleri halkı kitlelerinin aktif desteğiyle geniş bir kurtuluş cephesi kurmayı başardılar. 64.000 Bulgar ihanet suçlamasıyla mahkemeye verildiler ve hapse atıldılar. 15 bini toplama kamplarına, 10 bini de çalışma kamplarına yollandılar. Ama ne kitlesel tutuklamalar ve toplama kampları ne de açık şiddet halkın mücadelecilerini yıldırıp silahlı direnme hareketinin yayılmasını önleyemedi.

İLK SONUÇLAR

Somut koşullar göz önünde tutulursa, olağanüstü güçlü sayılabilecek bu antifaşist mücadelenin sonuçları çok geçmeden meyva vermeye başladı. Tek bir Bulgar askerinin bile doğu cephesine gönderilmemesinin en belirleyici nedeni, Bulgar halkının Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmayı kesinlikle reddetmesiydi.

Yahudilere insanlık dışı muameleler, Hitler'in tüm Avrupa'ya getirmek istediği düzenin en karanlık yanlarından biridir. Yahudiler Bulgaristan başkentinden çıkarılmış ve ekonomik haklardan yoksun bırakılmışlardı; başka deyişle Bulgar halkından yalıtılmışlardı. Faşist Bulgar hükümeti, 20 bin Yahudinin, yani Bulgaristan'daki toplam Yahudilerin yaklaşık yarısının ölüm kamplarına gönderilmesini kabul eden bir anlaşmayı Hitler hükümetiyle gizlice imzaladı. Çünkü Hitler, Yahudilerin ölüm kamplarına gönderilmesi için durmadan artan bir baskı yapıyordu. Ancak hükümet Bulgar halkının öfkesinden korktuğundan önceleri işgal altındaki topraklarda yaşayan Yahudileri yolladı. Kısa sürede 11 bin Bulgar Yahudisi toplama kamplarına gönderildi. Gelgelelim bu canice girişim, öyle saklı kalmayacak kadar büyüktü. Bulgar halkı öylesine öfkelenmişti ki, bir grup parlamento üyesi bile böyle insanlıkdışı davranışların derhal durdurulma-

sını isteyen bir dilekçe imzalamak zorunda kaldılar. Ama faşist hükümetin cevabı bu konuda yeni ceza önlemleri getirmek oldu ve geri kalan 9 bin Yahudinin de gönderilmesine karar vermekte tereddüt etmedi. Bu korkunç trajedi karşısında Bulgar halkının suskun karşı çıkışı, toplumun tüm katmanlarını kapsayan güçlü bir eyleme dönüşüverdi. Bunun üzerine hükümet feci kararı geri almak zorunda kaldı. Bulgaristan, Yahudi halkının herhangi bir ayırım gözetmeksizin kurtarıldığı Hitler Almanyasıyla müttefik biricik ülke olma onuruna sahip oldu.

MÜCADELEDE DAYANIŞMA

İkinci Dünya Savaşı Balkan halklarının aralarındaki ilişkileri bir kez daha gündeme getirip sınayan bir olaydı. Balkan Yarımadasındaki egemenliğini Balkan ülkeleri burjuvazisinin belirli çevrelerinin desteği sağlamış bulunan Hitler Almanyası, bu egemenliği korumak için yalnızca silah gücüne başvurmakla kalmadı, aynı zamanda Balkan halklarını da biribirlerine düşürmeye çalıştı.

Ancak Bulgar komünistlerinin Bulgar ve Balkan halkları arasında yürüttükleri geniş boyutlu aydınlatma hareketi, Hitler Almanyasının Yugoslavya ve Yunanistan'daki saldırganlığına, tüm Bulgar halkının karşı çıkmasını sağladı. Faşist makamlar, Bulgaristan'a bağlanan topraklarda kendi egemenliklerini kurup buraları denetimleri altına aldıktan sonra, antifaşistler harekete geçerek yerli halkın arasına karışıyor, onları açlığa ve faşizmin terörüne karşı korumaya çalışıyor, aynı zamanda Hitler istilacılarına karşı örgütlü, hedefi saptanmış bir direnme oluşturmaya çabalıyorlardı. Bu yüzden bir çok Bulgar antifaşisti mahkemelere çıkarılarak ağır cezalara çarptırıldılar; hatta bazıları bu girişimlerini hayatlarıyla ödediler. Drama'daki Yunan halkının ayaklanması sırasında Bulgar antifaşistleri faşist rejimi suçlayarak bunu açıkça ilan etmekten çekinmediler: «Ayaklananlara karşı kazandığımız zafere çok erken sevinmeyin, mücadele henüz bitmedi! Bu mücadele halkımızın, Bulgaristan'ın adım lekele-

yip ona kara çalan, halkın nefretini toplamış Filov Kliğine karşı mücadelesiyle birleşecektir. «Tüm ülke yüzeyinde binlerce bildiri elden ele dolaşıyor, hatta ordunun içinde bile kulaktan kulağa şöyle deniyordu: «Bizim ordumuzu kendilerine karşı kışkırttıkları halklar, düşmanımız değil, dostumuzdur, onlar bizim kankardeşimiz, kader birliği ettiğimiz yoldaşlarımızdır.»

Böylece, Sırbistan'ın ve Yunanistan'ın mücadele eden halklarıyla birlikte Hitler faşizminin işgaline karşı silahlı mücadeleye dönüşecek geniş boyutlu bir direniş biçiminin oluşturulmasına elverişli zemin hazırlandı.

Birçok Bulgar Yunan partizan birliklerine katıldılar. Bundan başka, 1943 yılında Yunan toprakları üzerinde, Yunan halkının desteğiyle Bulgar topraklarına doğru yola koyulan ve yolda Yunan partizanlarıyla omuzomuza Alman ve Bulgar birlikleriyle birçok çatışmaya giren ilk Bulgar askeri alayı «Hristo Botev» kuruldu. Bir diğer partizan birliği olan Petriç'li «Anton Popov» birliği Yunanistan'a geçerek orada bir ay süreyle Yunan partizanlarıyla birlikte politik eylemlerin yanısıra diğer her türlü mücadeleye katıldı.

Kesin olmayan sayılar itibariyle Mayıs 1941'den 9 Eylül 1944'e kadar Bulgar ordusunun 469 mensubu, sabotaj, Yunan halkına karşı buyrukları yerine getirmeme ve Yunan partizanlarının yanma kaçma suçlamalarıyla cezalara çarptırıldılar. Aynı zaman aralığında Bulgar antifaşistleri ile Yunan antifaşistleri arasında bağlar bulunduğunu ispatlayan birçok komplo ve girişim ortaya çıkarıldı.

Bulgar partizanları ile Yugoslav partizanları arasındaki mücadele birliği daha da güçlüydü. Her iki direnme hareketinin yönetimi arasında sıkı bağlar vardı. Yugoslav partizanlarının yanına geçen Bulgar askerleri yaklaşık 200 kişilik bir alay oluşturmuşlardı. Bulgar taburu «Georgi Rakovski» de Yugoslav toprakları üzerinde faaliyetini sürdürüyordu. Daha önce 23'üncü Yugoslav partizan birliğinin saflarında mücadeleye katılmış olan Bulgar gönüllülerinden Yugoslav toprakları üzerinde «Dimiter Blagoev» birliği oluşturuldu. 17 Mayıs 1944'te Bulgar ordusunun 123. topçu alayının

bütün bir bölüğü Yugoslav partizanlarına katıldı ve «Georgi Dimitrov» partizan tugayını oluşturdu. Bu tugay o bölgedeki Bulgar işgalcilere karşı ağır mücadeleler verdi. Bulgar ve Yugoslav partizanlarının sayısız ortak eylemleri Bulgar halkı ile Yugoslav halkları arasındaki kardeşlik ve dostluk bağlarının güçlenmesi ve gelişmesi için gerekli zemini oluşturdu.

VATAN CEPHESİNİN DOĞUŞU

1942 yılında Komünist Partisi yasadışı radyo istasyonu «Hristo Botev» vasıtasıyla Vatan Cephesi'nin kurulduğunu ilan ediyordu. Vatan Cephesi'nde Bulgaristan'ın tüm antifaşist güçleri toplanmıştı. Komünist Partisi'nin yanısıra Sol Sosyal Demokratları, Bulgar Köylü Partisi «Pladne» yi, «Sveno» politik örgütünü ve bağımsız aydınlar grubunu bünyesinde biraraya getiren Vatan Cephsi'nin Ulusal Komitesi 1943'te kuruldu.

VATAN CEPHESİ PROGRAMINDAN

Vatan Cephesi şu aşağıdaki ertelenmez görevleri önüne koymaktadır:

1. Bulgaristan'ın Bulgar halkını bozup yokedecek cani Hitler savaşına girmekten alakoymak.
2. Kardeş Sırbistan halkının Alman ve İtalyan boyunduruğuna karşı mücadelesini kırmak için gönderilmiş olan Bulgar birliklerinin gecikmeden geri çekilmesini sağlamak.
3. Bulgaristan'ın Hitler Almanyası ile ve diğer eksen devletleri ile olan tüm ittifaklarını bozmak, Bulgar ülkesinin Alman faşist birliklerinden ve gestapo haydutlarından kurtarmak.
4. Almanya'ya ve diğer eksen devletlerine yapılan hammadde ve gıda maddesi dış satımını durdurmak...
5. Atlantik andlaşması uyarınca diğer Balkan halklarıyla yapılan anlaşmalar yoluyla ve gerek Sovyetler Birliği gerek Büyük Britanya, gerek ABD ve gerekse diğer özgürlük yanlısı ülkelerle dostluk ve işbirliğine gidilerek Bulgar halkının ulusal çıkarlarını güvence altına almak.

6. Hitler Almanya'sına ve faşizme karşı mücadele ettikleri için izlenen ve tutuklanmış bulunan tüm sivil ve asker personeli gecikmeksizin kurtarmak.
7. Basın, toplantı ve örgütlenme özgürlük ve hakkı başta gelmek üzere halkın tüm siyasal haklarına yeniden kavuşmasını sağlamak; anayasaya aykırı halk düşmanı ve faşist tüm yasaları kaldırmak.
8. Orduyu faşist, monarşist kliğin elinden almak ve bundan böyle halk düşmanı amaçlarda kullanılmasını önleyecek önlemleri gerçekleştirmek; Subayların, assubay, çavuş ve onbaşıların ve askerlerin tüm yurttaşlık haklarına kavuşturulmalarını sağlamak.
9. «Branik», «Legion», ve «Ratnizi Birliği» adı altındaki faşist örgütleri dağıtmak, faşist cellâtları ve canileri zararsız hale getirmek ve bunlara diğerlerine örnek olacak cezalar verilmesini mümkün kılacak önlemler almak.
10. Halk zenginliğini ve mülkiyetini, halkın emeğini yabancı müdahalelerden arındırmak ve korumak ve Bulgaristan'ın özgür ve bağımsız bir ülke olarak doğru bir ekonomik gelişme yolu izlemesini sağlayacak önkoşulları ortaya koymak.
11. Halkın geçimini sağlamak, çalışma ve gelir güvencesi vermek, kentteki ve kırsal kesimdeki emekçi nüfusun insan onuruna yakışır bir hayata kaşuşturulmalarına çalışmak.
12. Faşist işgalciliği ve ırk düşmanlığının kökünü kazımak ve halkımızın ulusal onuruna yönelik tahkir ve küçümsemelerin önünü almak.

*9 EYLÜL AYAKLANMASI**

Antifaşist mücadelenin yaygınlaşmasıyla Bulgaristan toprakları içinde bir halk demokrasisi devriminin iç koşulları da hazırlanmış oluyordu. Vatan Cephesi komitesinin silâhlandırılmış gruplarının koordine (eşdüzenli) eylemleri ve ülkenin önemli merkezlerindeki büyük politik eylemler sonunda 9 Eylül 1944'de devrim başarıya ulaştı. Halk kitlelerini saran heyecan Sovyet Ordusu'nun Bulgar sınırına ulaş-

(*) — Eylül Destanı — Geo Milef: (Öncü Kitabevi 1971, İst.)

masıyla daha da artmıştı. Yeni kurulan halk iktidarı savaşın biran önce sonuçlandırılması için kendi elinden gelen mütevazi katkıları ortaya koymak için acele etti. Bulgar ordusu yeniden düzenlendi ve Balkanlar'da Hitler Almanya'sı ordularının nihai yenilgesi sağlanana kadar birçok mücadeleye katıldı.

Böylece Bulgar tarihinde diğer bir üzücü aşama da son buluyordu.

SOSYALİZM YOLUNDA

HALK DEMOKRASİSİ İKTİDARININ SAĞLAMLAŞTIRILMASI

9 Eylül'de yalnızca siyasal rejim değişmekle kalmadı, yeni bir toplumsal düzenin temelleri de atıldı. Biçimi bakımından bir Halk Demokrasisi Devrimi olan bu hareket sınıfsal karakteri ve önüne koyduğu görevleri yönünden baştan itibaren bir sosyalist devrimdi. Siyasal rejimin değişmesiyle birlikte Halk Demokrasisi İktidarı bir proletarya diktatörlüğü işlevini yükleniverdi.

Karmaşık uluslararası durumun yanısıra ülkenin içinde bulunduğu koşullar doğrudan sosyalist görevlerin çözümüne yönelmeden önce bir dizi genel demokratik dönüşümlerin yapılmasını zorunlu kılıyordu.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin Bulgar halkına karşı takındığı dostça tavır Bulgaristan'ın uluslararası düzeyde yalıtılmışlıktan kurtarılmasını ve genel demokratik cepheye katılmasını sağladı. Bulgar ordusu İngiltere'nin muhalefetine rağmen ittifak devletleri yanında Hitler Almanyasına karşı savaşa girdi. Halk Demokrasisi İktidarının siyasal düzeyde sağlamlaşması ve istikrara kavuşması faşizmin mirasına karşı verilen acımasız bir mücadele ile mümkün oldu. En başta faşist polisin ve çara bağlı ordunun yerine faşizme karşı mü-

cadelede yeralmış olan silâhlı kuvvetlerden oluşan bir halk milisi ve Hitler Almanyasına karşı son mücadeleye katılan yeni bir ordu oluşturuldu. Devlet yönetim mekanizması da hızla temizlendi. Halka karşı işlenen suçların tümü bir Halk Mahkemesince incelendi.

Ülkenin tümüyle bir dönüşüme uğratılması hiç de kolay olmadı. Sağ ögeler savaşa katılmış olan faşist canilerin tamamen bağışlanmasını talep ederek bu canileri kurtarmayı denediler. Ancak halkın tek sesli karşı çıkışı bu girişimleri başarısızlığa uğrattı. Gene de Halk Demokrasisi İktidarına ve Vatan Cephesine karşı oluşturulan ve özellikle küçük burjuva çevrelerinde aktif duruma gelen açık bir muhalefet yavaş yavaş oluşarak Halk Demokrasisine karşı genel bir saldırı özelliğine büründü.

Bu süreç içinde monarşinin ortadan kaldırılması ve Bulgaristan'da bir cumhuriyet kurma hareketi halkın geniş kesimleri arasında taraf buldu. 8 Eylül 1946 referandumuna seçme hakkı bulunan nüfusun % 91,67'si katılıyor, bunlardan % 92,72'si cumhuriyetten yana oy kullanıyordu. 15 Eylül 1946 da tören ve coşkuyla Bulgar Halk Cumhuriyeti ilân edildi.

1946 sonunda toplanan Halk Yasama Meclisinde Vatan Cephesi kesin bir çoğunluğa sahiptir. Oyların % 71'i Vatan Cephesine aitken, muhalefetin de hiç de küçümsenmeyecek % 29'luk bir payı vardı. Böylece mücadele parlamento içine uzanmış oluyordu.

1947 Şubatında barış anlaşmasının imzalanmasıyla Bulgaristan Halk Cumhuriyeti uluslararası durumunu güvence altına almıştı. Bu durum ülke içinde devrimci dönüşümleri gerçekleştirmeye başlamasına olanak sağladı.

1947 Eylülünde Halk Meclisi muhalefetin başarısız engelleme çabalarına rağmen Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin yeni Anayasasını kabul etti.

Gerek devlet, gerekse toplum hayatında yeni yaşama biçimleri uygulamaya konuldu. Vatan Cephesi 2. Kongresinde uyumlu bir politik toplumsal örgüte dönüştü. Böylelikle çok partili sistem ömrünü doldurmuş oluyor ve sahneden çekiliyordu. Bulgaristan'daki iktidar Bulgaristan Komünist Parti-

siyle Bulgar Köylü Partisi arasında bölünüyor, ayrıca partisiz birçok öge tüm devlet organlarında görevler üstleniyorlardı. Böylece Bulgaristan'daki Halk Demokrasisi İktidarının politik sisteminin kurulması da genel hatlarıyla tamamlanmış oluyordu.

1947 BULGAR HALK CUMHURİYETİ ANAYASASINDAN

P. 1. Bulgaristan, iktidarın temsili organlarla yürütüldüğü bir Halk Cumyurlyetidir. Bulgar halkının monarşist diktatörlüğe karşı verdiği yiğitçe mücadele ve 9 Eylül 1944'de zafere ulaşan halk ayaklanması sonucunda doğmuş ve varlığını kabul ettirmiştir.

P. 2. Bulgar Halk Cumhuriyetinde tüm iktidar halktan gelmektedir ve halka aittir.
Bu iktidar özgürce seçilmiş temsili organlarca ve halk oylamasıyla gerçekleştirilir.
Devlet erkinin tüm temsil organları yurttaşlar tarafından genel eşit ve doğrudan seçimle gizli oylama sonucu seçilirler.

P.10. ... hiç kimse mülkiyet hakkını toplumsal çıkarların zararına kullanamaz.
Karteller, tröstler ve tröst grupları (konzern) gibi özel tekel toplulukları ve birlikleri yasaktır.

P.11. ... toprak, onu işliyenlerindir... özel büyük toprak mülkiyetine müsaade edilmez.
Tarımdaki üretim kooperatifleri devlet tarafından teşvik edilir ve desteklenir ve devlet tarafından özellikle korunur.

P.12. Devlet, bir Devlet İktisadi Plânlamasıyla iktisadın amaca uygun şekilde gelişmesini ve halkın refah düzeyinin yükseltilmesini sağlamak için devlet iktisadi faaliyetleri yanısıra kooperatif faaliyeti ile, özel iktisadi faaliyeti yönlendirir...

P.71. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin tüm yurttaşları yasa önünde eşittir. Ulus kökenine, dine ya da varlık düzeyine dayanan hiçbir ayrıcalık tanınmaz.

Irk, ulus ya da din nefretine dayalı her propaganda yasal kovuşturmaya uğrar.

P.73. Yurttaşlar çalışma hakkına sahiptir. Devlet kamu iktisadını planlayarak üretim güçlerini sistemli ve sürekli geliştirerek ve kamu hizmetleri yaparak bu hakkın her yurttaş için gerçekleştirilmesini sağlar.
Ücret, yapılan işin nicelik ve niteliğine göre ayarlanır.
Çalışma, çalışabilir her yurttaş için bir görev ve bir onur meselesidir. Her yurttaş toplumsal yararlı çalışma yapmaya ve gücü ve yetenekleri ölçüsünde çalışmaya mecburdur.

EKONOMİK HAYATTA DEĞİŞİKLİKLER

Yasa dışı ya da namussuzca ve canice yollardan elde edilen mülkiyet geri alınınca Bulgaristan'ın iktisadi hayatında tayinedici değişiklikler ortaya çıktı. Güçlü bir toplumsal sektör yaratıldı, kamu taşıma araçları, çoğu zaten daha önce devletleştirilmiş bulunan maden ocakları ve diğer endüstri ve ticaret kuruluşları bu sektöre katıştırıldılar.

Sanayinin, bankaların ve dış ticaretin millileştirilmesi 1947 yılında gerçekleştirildi. Böylelikle, Bulgaristan'daki özel mülkiyete nihai tayin edici darbe de indirilmiş oluyordu.

Bulgaristan'ın savaş sonrası tarihinde en ilginç bölümlerden biri küçük meta üretimi alanındaki ekonomik değişmelerdir. Küçük mülk sahiplerinin çoğunlukta bulunduğu tipik bir ülke olan Bulgaristan'da 1947'ye kadar 130 bin ailenin toprağa kavuşmasından sonra da kırsal kesimde önemli yapısal değişiklikler gerçekleşememişti. Köydeki yoksulluk ve sefaletten kurtulmanın biricik uygun yolu küçük işletmelerin kooperatif birliklerine dönüştürülmesi olarak görülüyordu. Sömürüsüz kooperatif ekonomisine geçiş, Bulgaristan'ın genel refaha giden yoluna geçişte Bulgar ekonomisinin yeni bir aşamasına bağlayan köprüydü.

BULGARİSTAN HALK CUMHURİYETİNDE SOSYALİZMİN İNŞASI

BHC'nin 1948 yılındaki V. Parti Meclisi toplantısı Bul-

garistan'da sosyalizmin kuruluşunun ana hatlarını da belirliyordu. İlk ve en önemli görev olarak, Bulgaristan'ı bir tarım ülkesi olmaktan çıkarıp gelişmiş sanayi - tarım ülkesi durumuna getirecek olan sanayileşme ön plana alınıyordu. Bulgaristan'ın sanayileşmesindeki ilk adım, bağımsız bir ekonominin temellerini kuracak olan ağır sanayi dalında atıldı. Son yıllarda hafif sanayide de önemli ilerlemeler kaydedildi, bu da tüm ülkedeki refah düzeyinin hissedilir bir düzelmesine yol açtı.

Bulgaristan'ın tarım ekonomisinin sosyalistleştirilmesi ise, toprağın millileştirilmesiyle değil de, gönüllü istekle ve maddi teşvik yoluyla gerçekleştirilen işbirliğiyle mümkün olması, Bulgaristan'a özgü bir durumdur. 1958'de ekilir alanların yüzde 92'si tarımsal üretim kooperatiflerince işlenmiştir.

On yıl içinde sosyalist üretim ilişkileri gerek kentte, gerekse kırsal kesimde tamamen yerleşti. Bu nedenle 1958'de yapılan VII. Parti Kongresi sosyalizmin Bulgaristan'da zafere ulaştığını açıklamakta ve sosyalist toplumun daha da geliştirilmesi için gerekli yön çizgilerini saptamakta haklıydı.

Bunu izleyen yıllarda üç beş yıllık planın başarıyla gerçekleştirilmesi, ülkenin sosyalist gelişmesinde yeni bir aşamanın da maddi - teknik önkoşullarını ortaya koyuyordu.

Sosyalist sanayileşmenin her aşamasında Bulgar KP, enerji ve ülkenin kendi hammadde tabanını oluşturması, yerli bir ağır kimya sanayiinin kurulması, üretimin otomatlaştırılması ve konsentrasyonu, ve ülkenin maddi zenginlikleri yanısıra işgücü kaynaklarının da akıllıca kullanılması konularında olduğu gibi bir dizi ekonomik sorunda en iyi çözüme varmaya çalıştı. Ülkenin en önemli sanayi kollarının hızlandırılmış gelişme temposu, Bulgaristan'ın karşılıklı İktisadi Yardımlaşma Topluluğu çerçevesi içinde kendine özgü bir yer kazanmasıyla sımsıkı bağlıydı.

Bulgar tarım ekonomisinde tarımsal üretim kooperatifleri ve devlet mülkiyeti birçok denemeden sonra birleştirilmiş, böylece Tarım - Sanayi - Kompleksi adı verilen daha büyük ekonomik birimler ortaya çıkmıştır. Tarım - Sanayi -

Kompleksleri yeni bir örgüt biçimini temsil ederler. Böylelikle sanayide uygulanan üretim yöntemlerinin tarımsal ekonomide de kullanılması mümkün olduğu gibi, üretim güçlerinin daha da gelişmesi sağlanmıştır. Bu gelişme, giderek tarımsal üretim ile sanayi üretiminin yavaş yavaş birbirlerine yaklaşması sonucunu getirecektir.

BKP X. Parti Kongresinde Bulgar halkına yeni bir ufuk açıyordu: gelişmiş sosyalist toplumun biçimlendirilmesi. Bu aşamanın başlıca görevleri arasında üretim güçlerinin maksimum gelişmesinin sağlanması, toplumsal ilişkilerin daha da iyileştirilmesi ve sosyalist insan kişiliğinin yetkinleştirilmesi geliyordu. Devletin ve kurumlarının daha da geliştirilmesi, giderek tüm halkın devletine dönüştürülmesini getirecektir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin diğer sosyalist devletler ile ve sosyalist devletler topluluğu dışında kalan devletlerle olan ilişkilerinin daha da güçlendirilmesi zorunluğu bilhassa vurgulandı.

Halk iktidarı Bulgarların geleneksel olarak çok önem verdikleri bir diğer alanda büyük başarılar elde etti: Bu, eğitim, bilim ve kültür alanıydı. Bu başarılar, Bulgaristan'da sosyalizmin kurulmasıyla birlikte gerçekleşmeye başlayan derin değişim ve dönüşümlerin sonucu ve ifadesiydiler. Uzun zamandan beri Bulgaristan'da okuma yazma bilmeyen kalmamıştır. Yüksekokul biterenlerin oranı göz önünde tutulduğunda, Bulgaristan önde gelen birkaç ülkeden biridir. Okullar ve eğitim kurumları modernleştirilmiştir. Hatta en ücra köylerde bile okullar en modern eğitim araç ve gereçleriyle donanmıştır. Birçok okulda yatılı ve yarıyatılı eğitim sistemi yürütülmektedir. Daha sonra mecburi bir yüksek okula devam edebilmenin tüm olanakları bu okullarda sağlanır. Bulgaristan'daki eğitim her aşamasında ve basamağında ücretsizdir. Öğrencilerin çoğunluğu sanayi ve tarımsal işletmelerden devlet bursu almaktadırlar. Her ilçede, profesyonel tiyatrolar, sanat galerileri, müzeler, birkaç büyük kentte operalar bulunmaktadır. Sanat yüksek okulları yeniden düzenlenip geliştirilmişlerdir. Bulgaristan sanatın birçok dallarında, özellikle vokal ve enstürmental muzik dallarında

uluslararası başarılar elde etmiştir. Aynı zamanda uygulamalı (tatbiki) sanatlar dalında da uluslararası saygı kazanmış, edebiyatta önemli yapıtlar ortaya koymuştur. Sosyalist ilişkilerden kaynaklanan kültürel yaşamın sınırsız gelişme olanakları taşıdığının bir kanıtı da, zengin geleneklere bağlanabilen amatör sanat çalışmalarının gösterdiği büyük atılımdır. Bulgaristan'da kültür binası bulunmayan tek bir yerleşme merkezi yoktur; büyük kentlerde ise bu binalar çok modern şekilde kurulmuş, kütüphaneleri, okuma odaları, tiyatro ve film salonları, gençlik klüpleri, vb. içeren büyük toplantı yerlerine dönüşmüşlerdir.

Yeni yaşamının inşasını başarıyla sürdürebilmek bugün tüm Bulgar halkının biricik çabasıdır. Bu nedenle Bulgaristan Halk Cumhuriyeti sosyalist devletler topluluğunun diğer üyeleriyle, en başta Sovyetler Birliğiyle beraber, barışın Balkanlar'da, Avrupa'da, ve tüm dünyada sürebilmesi ve korunabilmesi için kendi payına düşeni yapmaktadır. Bulgar halkı faşizme karşı mücadelesiyle ve BKP'nin önderliğinde sosyalist toplumun kurulması için gösterdiği fedakârlıkla, diğer halklarla barış, dostluk ve işbirliği ilişkileri içinde yaşamanın biricik ve büyük isteği olduğunu gözle görülür şekilde kanıtlamıştır.

Bulgar halkının barış içinde yaşama isteğini, bu içtenlikli arzuyu, BKP MK Birinci Sekreteri ve Bulgar Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkanı Todor Jikov, Bulgaristan Devriminin otuzuncu yılına rastlayan 1974 kutlamalarında şöyle dile getiriyordu:

«Geçmişi, kapitalizme ve faşizme karşı mücadeleyi ve özellikle Hitler faşizminin işgal yıllarını hatırlayınca bugün hâlâ nelerden konuşuyoruz? Hapishanelerden, toplama kamplarından, kanla bastırılmış ayaklanmalardan, ve partizan savaşlarından, kurşuna dizilmelerden ve sehpalardan, idam mangalarından, yoldaşlarımızın başlarını kazıklara takan ve köy meydanlarında halka gösteren faşist çetelerden konuşuyoruz hep.

Kesin ve açık bir şekilde şunu belirtmekte haklıyız: Kendimiz, çocuklarımız ve torunlarımız için acı ve kurban iste-

miyoruz! Geçmiş otuz yıl içinde zaferden bu yana başarabildiğimiz herşey, barış içinde olduğumuz için başarılabildi. Tüm gelecek planlarımız ancak barış içinde gerçekleştirilebilirler. Dileriz barışın oğulları olanlar ve onların çocukları, savaşı yalnızca tarih kitaplarından ve bizim anılarımızdan tanırlar!»

24 NİSAN 1971'DE X. PARTİ MECLİSİ TOPLANTISINDA KABUL EDİLEN BKP PARTİ PROGRAMINDAN BÖLÜMLER

Kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin başarıyla tamamlanması, ve sosyalist üretim ilişkilerinin tam ve kesin zaferi sonunda, tüm toplumsal yaşama sisteminde gerçekleşen niceliksel ve niteliksel dönüşümler sonunda Bulgaristan Halk Cumhuriyeti yeni bir gelişme aşamasına girmiştir, bu geliştirilmiş bir sosyalist toplumun oluşturulması aşamasıdır. Bu aşama oldukça uzun bir aşamadır ve dönem içinde sosyalizmin maddi - teknik temeli tamamlanacak, sosyalist toplum ilişkileri mükemmelleştirilecek, manevi kültür zenginleştirilecek, halkın refah düzeyi daha da yükseltilecek, toplum sisteminin gelişmesindeki eşitsizlikler yavaş yavaş aşılacak ve kişi çok yanlı gelişecektir. Sosyalist toplum olgunluk aşamasına ulaşacaktır.

Gelişmiş sosyalist toplumun oluşturulması BKP'nin doğrudan ve başlıca tarihsel görevidir. Olgun sosyalist toplumun biçimlendirilmesi ve daha da geliştirilmesi ülkemizin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmesinde yeni doruklar getirecektir ve nihayet partinin en son hedefinin — komünizmin — gerçekleştirilmesine geçebilmek için gerekli önkoşulları sağlayacaktır.

BHC'NİN GELİŞMİŞ BİR SOSYALİST TOPLUM KURULMASI AŞAMASINDAKİ DEVLET YAPISI

1971'den bu yana yürürlükteki Anayasada belirtildiği gibi sosyalist devlet emekçilerin gelişmiş sosyalist toplumu oluşturmalarında baş araçtır. Devletin ve tüm toplumun yönetici ve yönlendirici gücü, yönetme ve yönlendirme faaliyetini Bulgar Köylü Partisiyle yürüttüğü sıkı işbirliğiyle gerçekleştiren Bulgar Komünist Partisi'dir.

Sosyalist Bulgaristan tüm iktidarın ve egemenliğin halk-

tan geldiği ve halka ait olduğu bir Halk Cumhuriyetidir. Toplumun siyasal örgütleniş biçimi bir Halk Demokrasisidir. BHC, halk egemenliğini serbestçe seçilen temsil organları, Halk Meclisi ve Halk Kurulları vasıtasıyla doğrudan doğruya gerçekleştirir.

400 milletveekilinden oluşan Halk Meclisi BHC'nin en yüksek iktidar organıdır. Yegâne yasa çıkarıcı organ ve BHC'nde toplumsal gelişmenin en üst düzeydeki örgütleyicisi olarak devletin yasama ve yürütme faaliyetlerini birleştirir ve en üst denetim organıdır.

Devlet gücünün en üst düzeydeki ve sürekli faal organı Devlet Konseyidir. Aynı zamanda Halk Meclisinin en üst organıdır ve yasama ve yürütme faaliyetlerini birleştirir. Devlet Konseyi bir başkandan, başkan vekilinden, bir sekreterden, ve Halk Meclisinin milletvekilleri arasından seçilen Devlet Konseyi üyelerinden oluşur.

Devlet Konseyi Anayasa çerçevesi içinde, Halk Meclisinin çıkardığı yasalardan ve kararlardan türeyen görevlerin yerine getirilmesini sağlar ve denetler, Bakanlar Kurulunun ve diğer devlet organlarının faaliyetlerini denetler, kararlar alır ve devlet yönetiminin temel sorunlarında düzenleyici ve yürütücü görev yapar.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin diğer bir merkezî organı Bakanlar Kuruludur. Bakanlar Kurulu devletin en üst düzeydeki düzenleme, yürütme organıdır. Bakanlar Kurulu, Bakanlar Kurulu Başkanından, Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcılarından, Bakanlar ve Bakanlar düzeyindeki daire yönetecilerinden oluşur. Bakanlar Kurulunun başlıca görev ve yetkileri şunlardır: Devletin iç ve dış politikasının yürütülmesini örgütler, Yasama insiyatifi hakkını kullanır, ülkenin sosyo - ekonomik gelişmesine ilişkin genel plan tasarılarını hazırlar ve Halk Meclisine sunar, yerine getirilmelerini sağlar, denetler. Yıllık bütçe tasarısını hazırlar ve Halk Meclisine sunar, yurttaşların hak ve ödevlerini gerçekleştirebilmeleri için gerekli koşulları sağlar, ülkenin güveni ve kamu düzenini sağlamak için kararnameler, kararlar ve buyruklar çıkarır vb.

BHC idarî olarak il, ilçe ve bucaklara ayrılmıştır. Devlet egemenliğinin ve aynı zamanda toplumun kendi kendini yönetmesinin yerel temsili organları belediye, il, ilçe, bucak ve Halk Kurullarıdır. Bu yerel organlar, ekonominin, sağlık ve sosyal kurumlarının gelişmesini, komunal ve kültürel eğitim faaliyetini yönlendirerek, kamu düzeninin korunmasını ve yasalara uyulmasını sağlayarak, sosyalist mülkiyetin ve yurttaşlık haklarının korunmasını sağlayarak kendi yerel bölgelerinde devlet politikasını gerçekleştirirler.

Halk Kurulları (komiserlikleri) kendi yetki alanları içinde kararlar alır, düzenlemeler yapar ve yönergeler, kurallar getirirler. İlçe, bucak, Halk Kurulları yılda en az dört, belediyeler ise en az altı kez toplanırlar.

Halk Kurulları seçmenlerine hesap vermek zorundadırlar. Üst Halk Kurulu üyeleri, diğerlerinin faaliyetlerini denetlerler.

BHC'de adalet; Yüksek Mahkeme, ilçe mahkemeleri, bölge mahkemeleri ve askeri mahkemelerce sağlanır. BHC devlet baş savcısı Halk Meclisince beş yıl için seçilir.

1971'den beri yürürlükte olan Anayasaya göre, toplumsal örgütlerin ve kurumların sosyalist inşa için taşıdıkları büyük önem vurgulanmıştır. Bu örgütler çeşitli halk kesimlerini birleştirirler, onları toplumsal faaliyetin içine çeker, yetiştirir, özgül çıkarlarını savunur ve temsil eder ve emekçilerin sosyalist bilinçlerinin yükseltilmesi için geniş kapsamlı bir eğitim ve aydınlatma faaliyeti sürdürürler. Toplumsal örgütler böylelikle devlet organlarının görevlerini yerine getirmesinde onlara gittikçe artan ölçüde yardımcı olurlar. Daha fazlası, devlet organlarına danışarak, genellikle devlet organlarının yetki sahası içine giren görevleri bile üstlendikleri olur.

En önemli toplumsal örgüt, işçi sınıfının, emekçi köylülerin ve halk aydınlarının ittifakının somut biçim aldığı Vatan Cephesi'dir. Vatan Cephesi Halk İktidarının sağlam bir toplumsal dayanağıdır; görevleri, emekçi kitlelerin yurtsever ve komünistçe yetiştirilmesi ve ülkenin sorunlarının çözümü-

ne katkıda bulunacak şekilde faaliyetlere katılmalarının sağlanmasıdır.

Gelişmiş sosyalist toplumun kuruluşunda toplumsal örgütlerin gittikçe daha önemli görevler üstlendiği ve bu süreçte rollerinin arttığı, BKP XI. Parti Meclisi toplantısında, 1976 Martı'nda vurgulanmıştır.

Kongrede partilerin ekonomi ve bilimsel - teknik kalkınma alanında üstüne düşen görevler ve izlemesi gereken politika belirtilmiş, ayrıca BHC'nde sosyalist yaşama tarzının sağlamlaştırılması ile BKP'nin örgütsel alanda sağlamlaştırılması ve geliştirilmesi görevleri arasındaki bağlantıya dikkat çekilmiştir.

Aynı zamanda 6. beş yıllık planın uygulanması sonunda halk iktisadının geliştirilmesinde ortaya çıkan sonuçların hesabı verilmiştir. Bu sonuçları çok genel olarak değerlendirmek istersek, ülkenin sosyo - ekonomik gelişme temposunun hızı ve dengeliliği en önemli özellik olarak vurgulanabilir.

Yüksek bir gelişme hızı, üretim potansiyelinin yükselmesiyle birlikte, üretim güçlerinin ve ulusal gelirin gelişmesini de birlikte getiren belirleyici bir unsurdur. Bulgar ekonomisinin büyük ölçeklerde, dinamik bir şekilde gelişmesi, maddi ihtiyaçların artan ölçüde giderilmesini, kişiliğin manevi - zihinsel gelişmesinin vazgeçilmez bir önkoşulu olarak değerlendiren BKP'nin insan için duyduğu sorumluluktan ileri gelen başlıca gaye ve hedefinin zorunlu kıldığı bir durumdur.

BKP MK Birinci Sekreteri ve Devlet Konseyi Başkanı Todor Jikov, «Toplumsal iyimserlik, geleceğe inanç ve güven, sosyalist emekçinin en değerli kazanımları, onun yaşamının özünün parçasıdır.»

7. Beş yıllık planın başlıca sosyo - ekonomik görevi XI. Kongrenin raporlarında da belirtildiği gibi, partinin, halkın maddi ve manevi ihtiyaçlarını tümüyle giderebilmek için izlediği çizginin muhakkak hedefe varmasını sağlamaktır.

Bu görevin yerine getirilmesi, Parti'nin, halk ekonomisinin tüm alanlarında yoğunlaştırılması, verimliliğin ve üreti-

min, bilimsel - teknik ilerlemenin sağladığı olanakların hızla üretim alanına aktarılması, üretimin konsentrasyonu, yeniden kurulması ve modernleştirilip otomatlaştırılmasıyla yükseltilmesi hedefinin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu ödevin yerine getirilmesi, aynı zamanda sosyalist yaşama tarzının gitgide yerleşmesiyle birlikte emekçilerin sosyalist bilinçlerinin de gitgide yükseltilmesini zorunlu kılmaktadır.

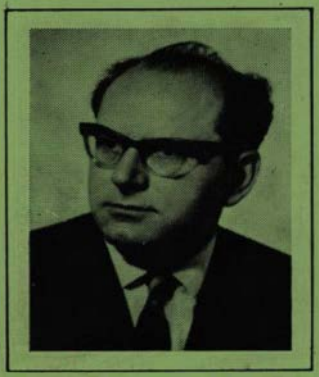
Bugüne kadar elde edilen sosyalist gelişmenin başarılarından esinlenen ve cesaret alan Bulgar halkı, olanca şevk ve heeycanıyla tüm kuvvetlerini harekete geçirerek, XI. Kongrenin kararlarını gerçekleştirme savaşı vermektedir. 1990'na kadar uzanacak dönem, yeni niceliksel birikimlerin ve önemli niteliksel dönüşümlerin ortaya çıktığı bir dönem olacak, bu dönem içinde sosyalizmin maddi - teknik temeli kurulacak ve sosyalist kişiliğin çok yanlı gelişmesi sağlanacaktır. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti olgun bir sosyalizm ülkesi olacaktır.

İÇİNDEKİLER

Profesör Nikolay Todorov Üzerine 5
Sunarken 7
Bulgaristan Devletinin Kurulmasından Önceki Dönem 9
İlk Bulgar İmparatorluğu 15
İkinci Bulgar İmparatorluğu 31
Ulusal Yeniden Doğuş 57
Bulgaristan'ın Kapitalist Gelişmesi 81
Sosyalizm Yolunda 122

ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI

BULGARİSTAN TARİHİ — Nikolay Todorov	45.—
BİYOGRAFİ «KARL MARX» — Bilim İşçileri	400.—
TARİHSEL MADDECİLİK - MARKSİST TOPLUM KURAMI'NIN ANA ÇİZGİLERİ — V. Kelle, M. Kovalson	75.—
SİYASET ve FELSEFE — Kari Marx - Friedrich Engels	75.—
MARKSİZM DEVLET ÜZERİNE «Devlet ve İhtilâl İçin Hazırlık Materyali» — Lenin	40.—
MARX'IN SOSYOLOJİSİ — Henri Lefebre	40.—
KADIN ve MARKSİZM — Marx, Engels, Lenin, Stalin	50.—
MANİFESTO — K. Marx, F. Engels	15.—
MARKSİZM - LENİNİZM'İN İDEOLOJİK ve POLİTİK DÜŞMANI: MAOİZM — Bilim İşçileri	25.—
BİRİNCİ ENTERNASYONAL — Jacques Duclos (Kari Marx Ödülü — Lenin Nişanı»	50.—
TEKELLER — Jean Pierre Delilez	40.—
DEVRİMCİNİN SAVUNMASI — Josette Lépin	40.—
ATEŞ — Henri Barbusse — Roman «Konkurt Edebiyat Ödülü»	75.—
AYDINLIK — Henri Barbusse — Roman	40.—
İSYANCI «KOMÜN GÜNLÜĞÜ» — Jules Vallés — Roman	60.—
DEMİR ÖKÇE — Jack London — Roman	60.—
SOVYET ŞAİRLERİ ANTOLOJİSİ — 67 şair	50.—
EYLÜL DESTANI — Geo Milef	10.—
İZ - DÜŞÜMÜ — Balaban	50.—
SİYASİ DÜŞÜNCE HÜRRİYETİ ve 1961 TÜRK ANAYASASI — Bülent Tanör	50.—
MEVLÂNA «Bilimsel Gerçekçilik Açısından Varoluş Felsefesi» — Neriman Hikmet	25.—
GARİBİN HOROZU — Rıfat Ilgaz	40.—
KİRAZ KÜPELER — Mustafa Balel	20.—
IŞIĞIN KAVGASI — Mehmet Aydın	25.—

Prof. NİKOLAY TODOROV

Fiatı : 45 Lira